

**Kaip spręsti neįgalių mokinių socialinės raidos,
bendravimo ir sąveikos klausimus.**

**Vadovas profesores, trabajadores sociales,
padres y educadores.**



**Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga**





Autoriai

Fondazione Istituto dei Sordi

di Torino ONLUS

Enrico Dolza

Silvia Doratiotto

e-Nable Greece

Angelina Chrysargyri

Julie Tsoni

Fundacja Instytut Re-Integracji

Społecznej IRIS

Magdalena Bednarek

Vilniaus Viltis

Daiva Žiuramskaite

Jelena Urbanovič

Emphasys Centre

Veronica Hadjipanayi

Open Europe

Marta Fernández

Ana Isabel Herranz

Ši/s objektas yra platinama/s pagal Creative Commons Priskyrimas - Nekomercinis naudojimas - Jokių išvestinių kūrinių 4.0 Tarptautinė licencija.





Turinys

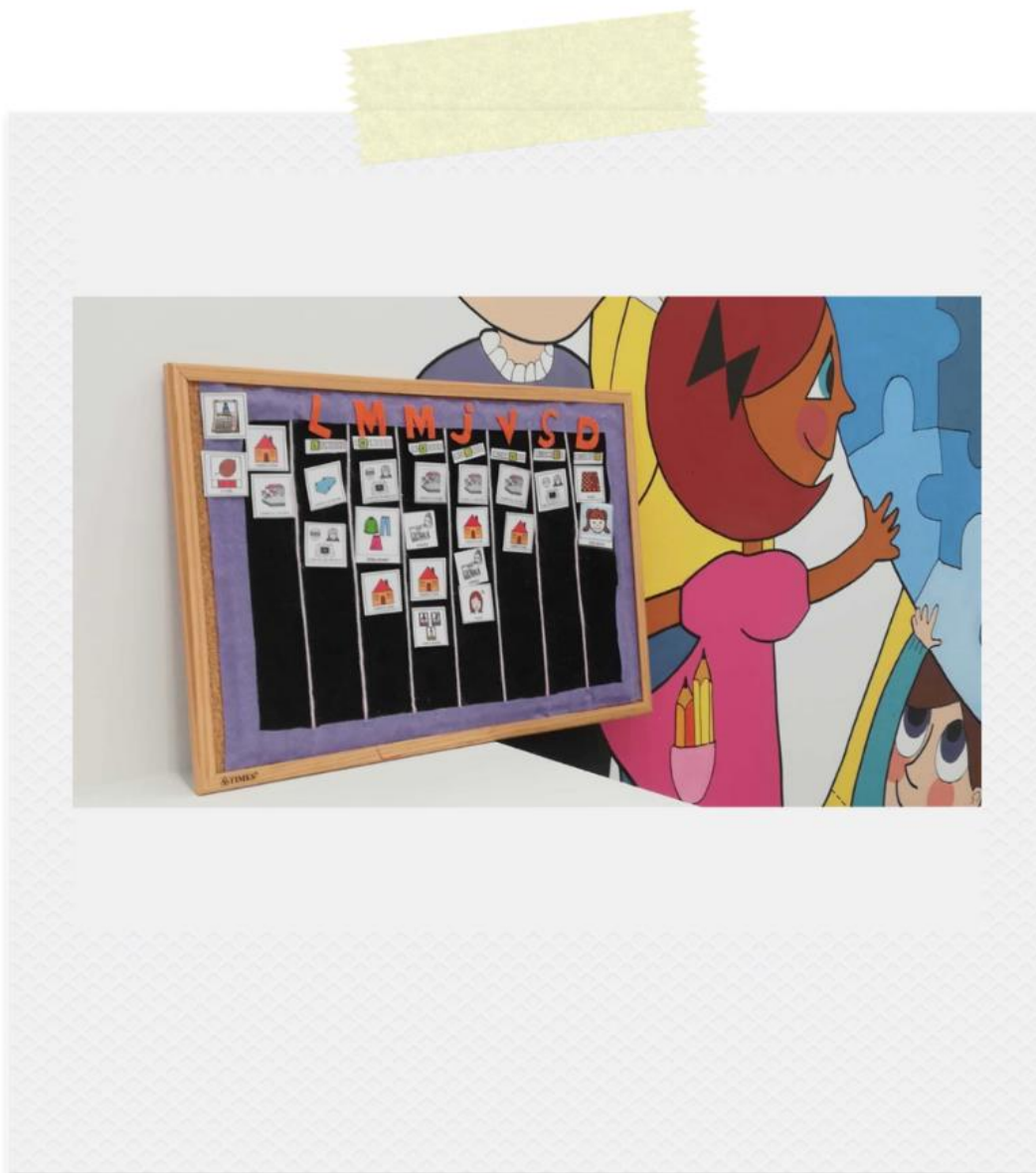
1. Augmentacinės alternatyvios komunikacijos sistemos	5
1.1. Taikomoji elgesio analizė	7
1.1.1. Teigiamas ir neigiamas pastiprinimas	14
1.1.2. Užuominos ir jų mažinimas	21
1.1.3. Užduoties analizė	24
1.1.4. Generalizacija	33
1.2. Autizmo ir bendravimo negalią turinčių vaikų terapinė ugdymo programa (TEACCH)	38
1.2.1. Erdvės struktūrizavimas	38
1.2.2. Laiko struktūrizavimas	40
1.2.3. Siūlomų veiklų nuspėjamumo ir pakartojamumo užtikrinimas	41
1.2.4. Motyvacijos suteikimas	42
1.3. Alternatyvios komunikacijos mokymo metodas (PECS)	43
1.3.1. Komunikavimo parinkimas	43
1.3.2. Daikto erdvinis nutolimas (atstumas)	44
1.3.3. Pasirinkimas („Ko nori?“ ir „Ko nenori?“)	45
1.3.4. Sakinio struktūra	46
1.3.5. Atsakymas į klausimus – „Ko tu nori?“	46
1.3.6. Bendravimo įgūdžių plėtimas	47
2. Socialinėms kompetencijoms ir įgūdžiams reikalingi įrankiai ir ištekliai	51
2.1 Įvadas: Socialiniai įgūdžiai ir kompetencijos	53
2.2 Socialinių įgūdžių tipai	56
2.3 Socialinių įgūdžių mokymo patarimai	62
2.4 Priemonės ir ištekliai specialiųjų poreikių mokinių socialiniams įgūdžiams tobulinti	66
3. Specialiųjų poreikių vaikų integravimo į bendrojo lavinimo mokyklas patarimai ir kylančios problemos	75
3.1 Privalumai	78
3.2 Trūkumai	78
3.4 Ugdymo metodikos geresnei mokinių integracijai klasėje	82
4. Tėvų vaidmuo ugdant socialinius įgūdžius	88
4.1 Apibrėžimas	89
4.2 Socialiniai sunkumai	91
4.3 Socialinių įgūdžių trūkumas vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą	92



4.5 Būdai, kaip padėti autizmu sergančiam vaikui išmokti socialinių įgūdžių	105
4.6 Sprendimas	107
4.7 Išvados	108
Literatūros sąrašas	112
Atsakymai	118



1. Augmentacinės alternatyvios komunikacijos sistemos



Modulio aprašymas:

Šio modulio tikslas – padėti visuomenei, ypač specialiųjų poreikių turinčių žmonių pedagogams, mokytojams ir visiems kitiems, dirbantiems su **autizmo spektro sutrikimą** (ASS) turinčiais vaikais, suprasti įvairius terapinius gydymo būdus, t. y., **taikomąją elgesio analizę** (ABA) (angl. *Applied Behavioural Analysis*), autizmo ir bendravimo negalią turinčių vaikų **terapinę ugdymo programą** (TEACCH) (angl. *Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children*) ir **alternatyvios komunikacijos mokymo metodus** (angl. *Picture Exchange Communication Systems*).

Besimokantieji šio modulio įgis daug žinių apie įvairius ABA taikymo variantus, įskaitant teigiamą ir neigiamą pastiprinimą (angl. *Positive and Negative Reinforcement*), užuominas ir jų mažinimą (angl. *Prompting and Fading*), užduoties analizę (angl. *Task Analysis*) ir generalizaciją (angl. *Generalization*). 1 dalyje apie taikomąją elgesio analizę nagrinėjami TEACCH ir alternatyvios komunikacijos mokymo metodai.



1 pav. Žaidžia vaikai. Šaltinis: Canva

1.1. Taikomoji elgesio analizė

Kas yra taikomoji elgesio analizė?



Biheviorizmas yra sisteminis požiūris, kuriuo Johnas B. Watsonas siekė psichologijos esmę papildyti labiau observatorinėmis tyrinėjimo priemonėmis, tuo tarpu tam tikru laikotarpiu jos apėmė tik vidinių minčių analizę. Jis dėmesį telkė **pastebimo** ir **išmatuojamo** elgesio tyrinėjimams.



Pavyzdys. Apsvarstykite visus galimus scenarijus, kas gali nutikti, jei penktadienį į darbą atsineštumėte 20 litrų ledų:

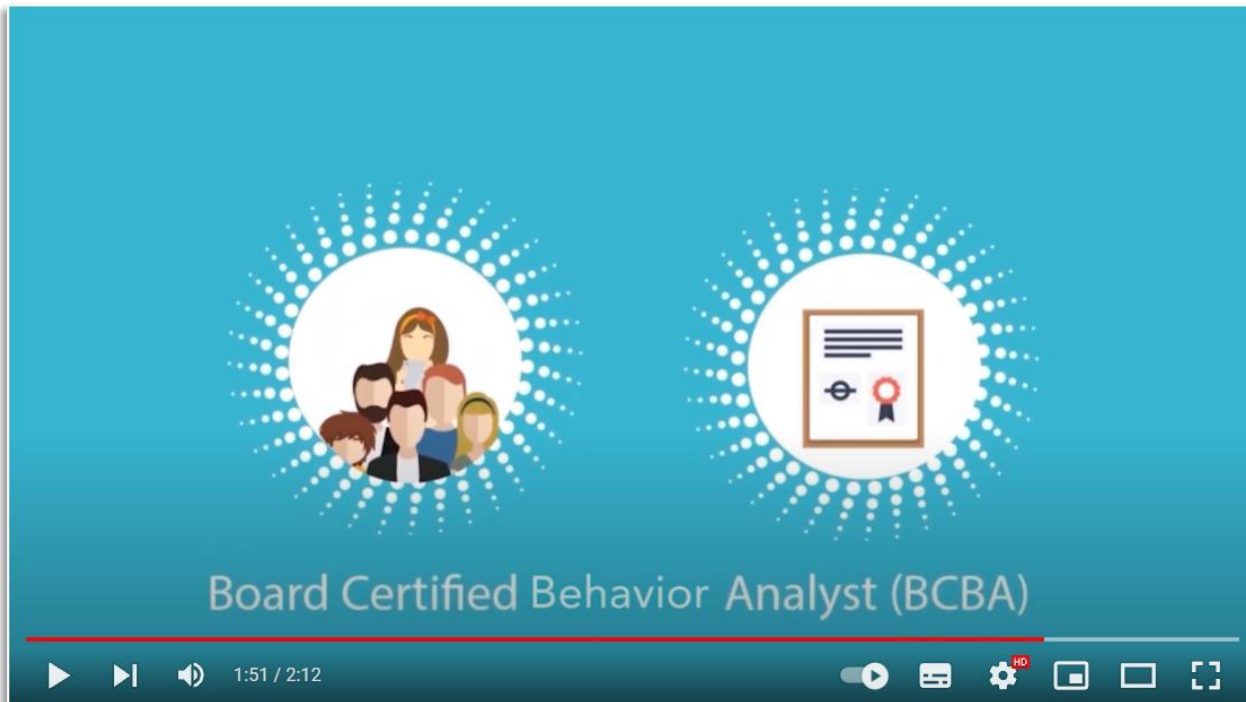
- Jūsų bendradarbiai nudžiugs ir pamanyš, kad esate šaunus!
- Jūsų viršininkas gali leisti visiems išeiti šiek tiek anksčiau – į ledų vakarėlį.
- Rizikuojate karštai susiginčyti su savo viršininku.
- Jūsų viršininkas supyks, iš jūsų gali atimti premiją.

Todėl jūsų elgesys nešant ledus ateityje gali kisti atsižvelgiant į tai, kaip buvo sureaguota jums juos atnešus. Priklausomai nuo rezultato, galite juos nešti dažniau ar rečiau. Kitaip tariant, elgesio (pasekmės) lėmusio atsako tipas, įskaitant bausmę ar atlygį, lemia, ar toks elgesys kartosis. Tačiau bausmė ne visada asmens bus suvokiama kaip nepageidaujamas ar nemalonus rezultatas.

Todėl labai svarbu atsiminti, kad kiekvieną asmenį pasekmės gali paveikti skirtingai ir ateityje jo elgesys gali nesikeisti (Fisher ir kt., 2021). Apibendrinant galima pasakyti, kad ši atsako dokumentavimo ir elgesio sustiprinimo arba nutraukimo technika taip pat žinoma kaip taikomosios elgesio analizės (ABA) metodas.



Taikomoji elgesio analizė yra tiesioginio elgesio stebėjimo ir matavimo taikymas, naudojant antecedento stimulą, teigiamą pastiprinimą ir kitus susijusius metodus, siekiant pakeisti konkretų elgesį (Foxx, 2008).



2 pav. Vaizdo įrašas „Kas yra ABA terapija?“ Šaltinis: LEARN Behavioural.
Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=00I187Ip4VQ>



Pasižiūrėkite šį 2 minučių trukmės vaizdo įrašą, kad sužinotumėte daugiau apie ABA!

Taikomoji elgesio analizė turintiems autizmo spektro sutrikimų (ASS), taiko pastiprą kontroliuojamoje ir nekontroliuojamoje aplinkoje, kad vaikai galėtų išsiugdyti ir išmolti naujų kompetencijų. Paprasti ir sudėtingesni įgūdžiai suskaidomi į suvaldomus segmentus ir jų mokoma metodiškai. Svarbiausia, kad tai būtų malonu mokiniui. Besimokantysis labiau linkęs parodyti priimtina elgesį tiek mokantis, tiek po to, mokymui taikant kruopščiai parengtus nurodymus ir pastiprą. Kita vertus, probleminis elgesys nėra skatinamas. Norint sukurti sėkmingą intervencijos strategiją, gali prireikti analizės tokio elgesio paskirties ir pastipros būdų nustatymui.



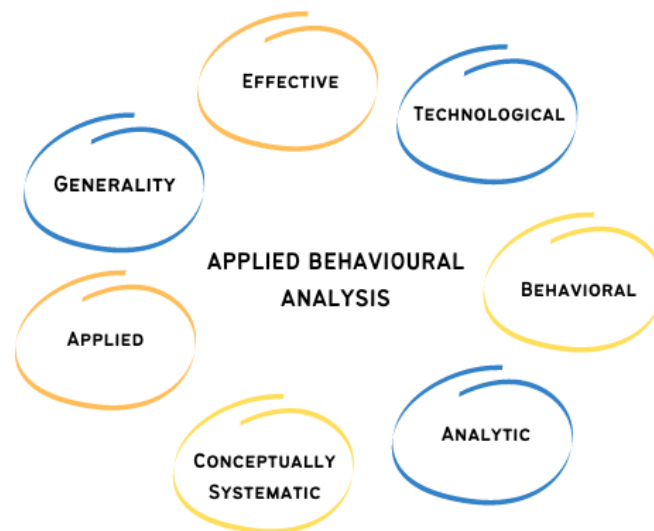
3 pav. Mokytojas ir mokinys. Šaltinis: Freepik

Nepaisant to, prieš pereinant prie taikomosios elgesio analizės sudedamųjų dalių skirstymo į kategorijas metodų, būtina iki galo suprasti įvairius procesus, kuriais grindžiama ši metodika. Šios metodikos tikslas – iš realistiškų scenarijų padaryti išvadas ir įvertinti, kaip skatinti kartoti teigiamą elgesį ir kaip šalinti neigiamą. Todėl taikant šią techniką ugdymui ABA tikslas yra padėti pedagogams ir tėvams suprasti:

- › kaip veikia elgesys;
- › kaip aplinka gali paveikti elgesį;
- › kaip vyksta mokymasis.

Tačiau tam, kad ABA terapija būtų sėkminga, mokytojas turėtų užtikrinti, kad į vaiko intervencijos planą būtų įtrauktos visos 7 dimensijos. Jas apima:

1. generalizacija arba visuotinumas, bendrumas (angl. *Generality*);
2. efektyvumas, veiksmingumas (angl. *Effective*);
3. pritaikomumas (angl. *Applied*);
4. technologiškas (angl. *Technological*);
5. konceptualus sistematiškumas (angl. *Conceptually Systematic*);
6. analitiškumas (angl. *Analytic*);
7. elgsena (angl. *Behavioural*).



4 pav. 7 ABA dimensijos. Šaltinis: Wolfe & Neisworth, 2005



1. Generalizacija

Kai elgesį reikia keisti, šis elgesio koregavimas negali įvykti akimirksniu ir neturėtų trukti tik trumpą laiką. Terapijos esmė – užtikrinti, kad intervencijos metu įgyti įgūdžiai nebūtų paveikti išorinių veiksnių, įskaitant mokinio aplinką ir jį supančius asmenis. ABA dažnai taikoma kontroliuojamoje arba labiau klinikinio pobūdžio aplinkoje.

Tačiau, nepaisant to, kad programavimas iš pradžių atliekamas tokioje aplinkoje, terapijos planas turėtų būti sudarytas taip, kad atspindėtų tikrą mokinio aplinką. Ši technika užtikrina, kad elgesys būtų generalizuotas įvairiomis aplinkybėmis ir situacijomis ir išliktų bėgant laikui. Nors idealu, kad terapijos metu su mokiniu dirbtų tas pats personalas, vaikas taip pat turėtų turėti galimybę bendrauti su kitais vaikais ir specialistais, kad galėtų taikyti savo naujai įgytus gebėjimus. Terapija nėra laikoma sėkminga ar veiksminga, kol nepasiekiami generalizacija.



2. Efektyvumas

Naudojamos intervencijos taip pat turi būti sėkmingos, užtikrinant, kad tikslai atspindėtų mokinio ir jo bendruomenės kultūrą. „Ar intervencija veikia?“ arba „Ar matau norimą pažangą?“ yra du esminiai keliami klausimai. Į juos atsakant stebimi du kintamieji yra: dažnas progreso duomenų stebėjimas ir vaiko reakcija į terapiją.



3. Pritaikomumas

Konkretūs prioritetai terapijos tikslai formuluojami atsižvelgiant į mokinio ir jo šeimos vietas reikšmingumą. Kiekvieno žmogaus socialiniai įgūdžiai yra unikalūs ir padeda sėkmingiau ir be pastangų įsilieti į aplinką. Kitaip tariant, tam, kad terapija būtų socialiai pagrįsta, ji turi diegti ir palaikyti adaptaciją vaiko kasdieniame gyvenime.

Pavyzdžiui, jei vaikas reaguoja pykčio priepuoliu, nes turi konkrečių norų ir poreikių, tačiau neįgyja įgūdžių efektyviai juos patenkinti, šiai situacijai tinkama intervencija yra išmokyti vaiką efektyviai išreikšti savo norus ir poreikius. Toks tikslas būtų socialiai pagrįstas. Tai ne tik tiesiogiai paveiktų vaiko kasdienį gyvenimą, bet ir būtų naudinga su vaiku bendraujantiems asmenims, įskaitant šeimos narius, mokytojus, draugus. Renkantis terapijos strategiją, terapeutų komanda visada turi atsižvelgti į mokinio numatomų elgesio pokyčių svarbą.



4. Technologiškumas

Terapinė intervencija turi būti aprašyta taip aiškiai, kad kitam asmeniui norint pakartoti procesą, jis tą galėtų nesunkiai atlikti esant galimybei. Todėl visos intervenciją sudarančios strategijos turi būti tiksliai nustatytos ir aprašytos. Pavyzdžiui, prisiminkite savo mėgstamą pyrago kepimo receptą iš *Pinterest*: jis aiškus, paprastas ir gražiai aprašytas. Nors elgesio analitinės terapijos praktinis taikymas yra neabejotinai sudėtingesnis, turėtų būti taikomi tie patys principai.

Net jei aprašyta technika yra neaiški arba sunkiai suprantama, mažai tikėtina, kad visi komandos nariai ją taikys vienodai. Technologiškumo elgesio intervenciją lengva kopijuoti, ji integrali.



5. Konceptualus sistematiškumas

Konceptualaus sistematiškumo intervencija pagrįsta tyrimais ir atitinka taikomosios elgesio analizės principus. Ar ši intervencija atitinka principus, kurie tyrime nustatyti kaip veiksmingi?



6. Analitiškumas

Analitiškumas apibrėžia, kad sprendimai priimami remiantis duomenimis, nustatant, kad naudojamos intervencijos pagrįstos surinktais duomenimis. Analizuodami duomenis turime nustatyti ir pakeisti tam tikrus veiksnius, jei intervencijos metodas neugdo norimo elgesio pokyčio.

Patikimą ryšį tarp mūsų intervencijos ir teigiamo elgesio ugdymo galime nustatyti, kai patobulinus intervenciją duomenys rodo pagerėjimą. Tai sprendžia patikimumo klausimą: ar panaudota intervencija ir pokyčius įrodantys duomenys pakankami, kad parodytų patikimą funkcinį ryšį?



7. Elgsena

Norint pakeisti elgesį, jis turi būti stebimas ir išmatuojamas. Jei galime stebėti elgesį, galime rinkti duomenis ir išreikšti kiekybiškai, tada galime jį pakeisti (Cooper ir kt., 2007). Žodis „elgesys“ vartojamas ne tik nepageidaujamai veiklai apibūdinti. Jis taip pat gali reikšti tinkamą ar pageidaujamą elgesį. Elgesio analitikai siekia pakeisti vienus elgesio įpročius ir sustiprinti kitus. Be to, labai svarbu kalbėti apie „elgesio pokyčius“ atsižvelgiant į tai, kaip tai veikia visą vaiko gyvenimą, o ne tik jo elgesį.



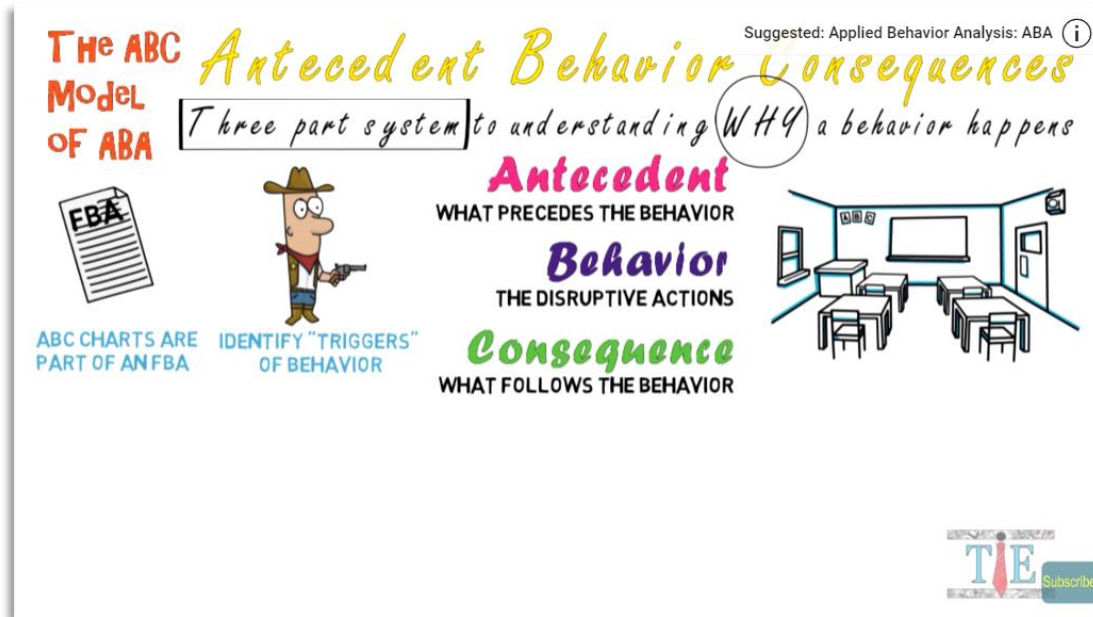
5 pav. Vaikai laikosi už rankų. Šaltinis: Freepik

Akivaizdu, kad ABA terapija ypač veiksminga mažinant itin žalingą elgesį, įskaitant smurtą ir savęs žalojimą. Taikomoji elgesio analizė (ABA) pripažinta įrodymais pagrįsta autizmo spektro sutrikimų (ASS) turinčių žmonių gydymo strategijos praktika, nes įrodytas jos veiksmingumas ugdant įvairių mokymosi ir vystymosi iššūkių patiriančius asmenis. Tai reiškia, kad yra daug tyrimų, kurie ne kartą įrodė jos veiksmingumą. Tai taip pat reiškia, kad intervencija gali būti naudinga tiek individualiam asmeniui, tiek šeimoms ir specialistams. Pavyzdžiai, ko būtų galima išmokyti: miego rutina, socialiniai įgūdžiai, kelionė autobusu, skaičių daugyba ir daug kitų gebėjimų.

Mokymasis išskaidomas į mažesnius segmentus, kad būtų lengviau mokytis palaipsniui. Duomenų rinkimas atliekamas siekiant stebėti besimokančiojo pažangą mokymosi tikslui pasiekti. *Užuominos ir jų mažinimas* yra esminis ABA komponentas, nes skatina mokinius įgyti įgūdžių, net ir tų, kurie jiems yra labai sudėtingi. Supratimas, kas patiprina kiekvieno asmens elgesį, yra labai svarbus norint pakeisti elgesį, nes kiekvienam turi būti taikoma skirtinga pastipra. Siekiant išvengti priklausomybės nuo pastiprinimo, jo gali būti mažinama laikui bėgant ir kai žmogus įgyja naujų įgūdžių (Bailey ir kt., 2017).



6 pav. Ardoma dėlionė. Šaltinis: Freepik



7 pav. Vaizdo įrašas „Antecedentinio elgesio pasekmė: ABC lentelės ir modeliai“. Šaltinis: Teachings in Education.
Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=00187lp4VQ>



Pasižiūrėkite šį 3 minučių trukmės vaizdo įrašą, kad sužinotumėte daugiau apie ABA terapijos ABC!

Tačiau ABA galima suskirstyti į įvairias paprastesnes formas, kurios leis mokytojui ar tėvams į kasdienį vaiko gyvenimą įtraukti metodines technikas ir galiausiai paskatinti norimus pokyčius.



8 pav. ASS simptomai. Šaltinis: Freepik

Taikomosios elgesio analizės metodai:

1.1.1. Teigiamas ir neigiamas pastiprinimas

Kas yra teigiamas pastiprinimas?



Pastiprinimas – pasekmė ar pastiprinimo veiksnys, atsirandantis pritaikius norimą ugdyti elgesį, siekiant padidinti tokio elgesio tikimybę arba jį išlaikyti panašiomis aplinkybėmis.

Viena iš populiariausių ABA metodikų yra **teigiamas ir neigiamas pastiprinimas**. Pagrindinės ABA idėjos išplėtos atliekant B. F. Skinnerio tyrimą, kuris pasiūlė, o vėliau įrodė, kad elgseną paveikia procesas, žinomas kaip **atranka pagal pasekmes**, kuris yra panašus į Darvino natūralios atrankos procesą. Skinneris nustatė, kad konkrečioje aplinkoje teigiamų rezultatų duodantys veiksmai išliks dėl **pastiprinimo proceso**, o neigiamus rezultatus lemiantys veiksmai palaipsniui išnyks arba sumažės. Siūlydamas **pastipros** priemones **laipsniškam artėjimui** prie galutinio tikslinio atsako (formavimo procedūra), Skinneris pademonstravo, kaip atsakas gali vystytis arba keistis laikui bėgant (Gordan ir Krishanan, 2015).

Pagrindinė ABA terapeutų naudojama elgesio valdymo strategija yra teigiamas pastiprinimas, kai prašymą pakeisti elgesį patenkinęs vaikas yra apdovanojamas. Tikslas – kad reaguodamas į pastiprinimą vaikas parodytų gerą elgesį. Bet koks daiktas ar veikla, kuri veiksmingai stiprina ir palaiko norimą elgesį, gali būti laikomas pastipra. Natūrali pirminė pastipra apima tokius dalykus kaip miegas ir maistas. Vaikai pamažu atskleidžia antrinės pastipros elementus, kurie priklauso nuo individualaus vaiko ir gali apimti nuo pagyrimų iki lipdukų ir paskatinimo.



9 pav. Pastipra. Šaltinis: Freepik



Yra daug skirtingų pastipros rūšių, įskaitant mėgstamą veiklą, apčiuopiamas gėrybes, pvz., žaislus, privilegijas – nuo **mažiausiai invazinės**, pvz., pagyrimo, iki **labiausiai invazinės pastipros**, pvz., maisto (Baer, 2019).

Kokia yra teigiamo pastiprinimo reikšmė?

Teigiamas pastiprinimas ir ABA terapija gali turėti labai teigiamą poveikį autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ir jų šeimų gyvenimui. Su šia technika autizmu sergantys vaikai gali išmokyti naujų įgūdžių, kurių gali būti sunku mokytis ir išlaikyti. Pavyzdžiui, kai kurie iš tokių įgūdžių yra:

- › verbalinis bendravimas;
- › neverbalinis bendravimas;
- › socialinė veikla;
- › akademiniai rezultatai;
- › funkciniai gyvenimo įgūdžiai;
- › adaptyvaus mokymosi įgūdžiai.

Vaikai labiau linkę kartoti pageidaujamą elgesį, kai po to seka pastipra, pavyzdžiui, vertingas daiktas ar veikla. Teigiamas pastiprinimas laikui bėgant gali paskatinti elgesio pokyčius. Šis metodas taip pat gali padėti vaikams mokytis alternatyvų pasikartojančiai veiklai ir stabdyti nepageidaujamą elgesį, pavyzdžiui, priešišumą. Vienas iš pagrindinių teigiamo pastiprinimo pranašumų yra tas, kad tai nuosekli ir patikima mokymo strategija. Be to, autizmu sergantiems vaikams gali būti sudėtinga pereiti prie naujos veiklos, nes jie dažnai susikoncentruoja ties viena užduotimi. Jei jiems pavyksta teisingai atlikti užduotį, teigiamas pastiprinimas leidžia jiems žinoti, ko tikėtis. Kitaip tariant, tai patvirtina mintį, kad veiklos keitimas gali būti teigiamas, o ne varginanti patirtis (Leach ir Duffy, 2009).

Tad kaip ABA terapeutai ar specialiųjų poreikių turinčių žmonių pedagogai (SEN) gali panaudoti teigiamą pastiprinimą?



10 pav. Mokytojas ir mokinys mokosi. Šaltinis: Freepik

Viena iš pagrindinių taikomosios elgesio analizės idėjų – elgesio modifikavimo ABC modelis – šios technikos pagrindas. Modelį sudaro:

- › **A:** įvykis ar dalykas, sukeliantis norimą veiksmą, vadinamas **antecedentu** (angl. *antecedent*);
- › **B:** **elgesys** (angl. *behaviour*) – ankstesnio įvykio ir veiksmų, kurių buvo imtasi, poveikis; elgesys gali būti palankus ir nepalankus;
- › **C:** tos veiklos rezultatas – **pasekmė** (angl. *consequence*).

Priklausomai nuo to, ar elgesys yra palankus, ar žalingas, jį galima skatinti arba slopinti. Vėliau, kai nustatomas tikslinis elgesys, specialistas iš pradžių įvertina esamus vaiko gebėjimus ir tiksliai nustato pagrindines sritis, kurias reikia labiausiai tobulinti (Kazdin, 2022). Tada terapeutas sukuria pritaikytą programą, skirtą mokytis naujų kompetencijų, įgūdžių ir elgesio, atitinkančio vaiko poreikius, įgūdžius ir pomėgius. ABA terapijos planas visada kuriamas taip, kad patenkintų kiekvieno unikalaus vaiko, šeimos ir aplinkybių poreikius. Ekspertas metodiškai taiko teigiamo pastiprinimo metodus, kad padėtų vaikui mokytis ir ugdyti naujus gebėjimus. Ši technika yra svarbi priemonė norint, kad nauji, naudingi įpročiai būtų taikomi ir ilgainiui išsaugomi (Taylo, 2022).

Tačiau dar vienas esminis ABA technikos sėkmės komponentas yra pedagogo gebėjimas **atpažinti ir pritaikyti kiekvienam vaikui tinkamą pastiprą.**

Specialistas tinkamą pastiprą parenka tada, kai nustato, kas vaikui svarbiausia ar labiausiai motyvuoja, į ką vaikas anksčiau reagavo teigiamai. Tai gali būti konkretus žaislas, mėgstamas žaidimas ar pramoga. Labai svarbu įvertinti įvairias pastipros priemones, nes kiekvienam vaikui tinkama skirtinga mokytojo taikoma pastiprinimo strategija.



11 pav. Mokiniai gavo apdovanojimą. Šaltinis: Freepik

Nepaisant to, prieš taikant įvairius invazinės pastipros įrankius, pvz., maistą, ABA specialistai dažnai pradeda terapiją mažiausiai invaziniais metodais. Be to, jie dažnai sujungia pirminę pastiprą su papildomais antrinės pastipros elementais, pavyzdžiui, sakydami „puikus darbas“. Pavyzdžiui, giriant vaiką tokiomis frazėmis kaip „tai buvo tikrai gerai“ ir kartu apdovanojant jį skanėstu, pavyzdžiui, razina ar saldainiu, galima išlaikyti norimą elgesį. Pastiprinimo technika taikoma formuojant teigiamą atsaką į pastiprą, kol vaikas pradeda susieti veiksmą su atlygiu (Degli ir kt., 2020).



Jei norite sužinoti apie pastipros būdus, kuriuos galima naudoti teigiamam pastiprinimui, paskaitykite šį [straipsnį](#)!



Be to, kad geriau suprastumėte, perskaitykite šį išsamų [straipsnį](#) su pavyzdžiais apie tai, kas yra pastiprinimas!

Nepaisant to, nors teigiamas pastiprinimas įvertintas kaip vienas sėkmingiausių ABA metodų, ypač taikant autizmu sergantiems vaikams, tai nėra vienintelis pastiprinimo metodas, kurį galima panaudoti vaiko elgesiui keisti. Pastiprinimas skirstomas į du tipus:



- › teigiamas pastiprinimas;
- › neigiamas pastiprinimas.

Kodėl vartojami žodžiai „teigiamas“ ir „neigiamas“? Taikydamas **teigiamą (+) pastiprinimą**, specialistas **naudoja** daiktus arba apdovanojimus, kad paskatintų arba slopintų elgesį. Priešingai, **neigiamo (-) pastiprinimo** sąvoka apima dirgiklio **pašalinimą** arba atėmimą, kai pasiekiamas norimas elgesys.

Kas yra neigiamas pastiprinimas?

Kaip paaiškinta pirmiau, neigiamas pastiprinimas yra kai tam tikras dirgiklis – paprastai nemalonus – pašalinamas atlikus konkretų veiksmą. Dėl neigiamos pasekmės pašalinimo ar vengimo padidėja tikimybė, kad konkretus elgesys pasikartos ateityje. Tačiau neigiamas pastiprinimas neturėtų būti laikomas tam tikra bausme (Cooper ir kt., 2007). Priešingai nei bausmė, kuri mažina elgesį, neigiamas pastiprinimas jį skatina.

Štai keletas neigiamo pastiprinimo pavyzdžių:

- › Kad išvengtų mamos kabinėjimosi, Bobas suplauna indus (elgesys) (nemalonus dirgiklis).
- › Suvalgiusi du kšnius brokolių, Natalija gali nueiti nuo pietų stalo (nemalonus dirgiklis) (elgesys).
- › Morta nešioja ausų kištukus (elgesys), kad išvengtų bet kokio triukšmo (nemalonus dirgiklis).
- › Styvas prausiasi duše (elgesys), kad atsikratytų blogo kvapo (nemalonus dirgiklis).
- › Džo mygtuku išjungia garsų žadintuvo signalą (nemalonus dirgiklis).

Labai svarbu visada atsiminti, kad pagrindinis pastiprinimo tikslas yra pabandyti pagerinti asmens elgesį, o bausmės tikslas – sumažinti nepageidaujamo elgesio. Apsvarstykite galimybę į situaciją įtraukti ką nors teigiamo, kad sustiprintumėte atsaką į teigiamą pastiprinimą. Kita vertus, nepageidaujamo dirgiklio pašalinimas, siekiant pagerinti atsaką, yra neigiamas pastiprinimas.



12 pav. Vaizdo įrašas „Mokymasis: neigiamo pastiprinimo ir bausmės palyginimas“. Šaltinis: ByPass Publishing.

Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=imkbuKomPXI>



Pasižiūrėkite šį 2 minučių trukmės vaizdo įrašą apie **neigiamą pastiprinimą ir bausmę!**

Kalbant apie neigiamą pastiprinimą dažnas nesusipratimas kyla manant, jog tai reiškia, kad asmuo elgiasi „neigiamai“ arba „blogai“ ir gauna iš to naudos. Tai, žinoma, netiesa. Šį argumentą geriausia būtų paneigti kitu pavyzdžiu.

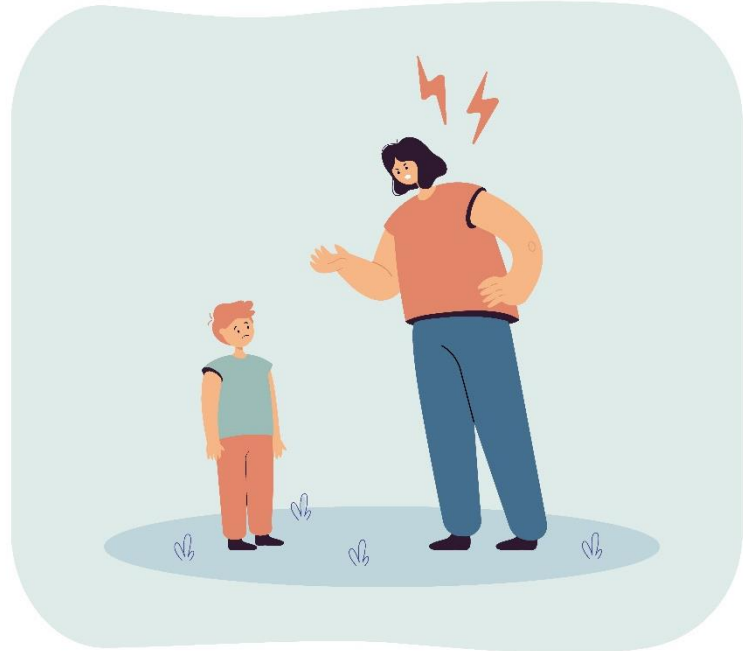


Vienas iš tėvų ir jo vaikas kartu eina į prekybos centrą nusipirkti maisto. Jiems einant pro saldainių skyrių, mažylis čiumpa didelį maišą saldainių ir meta jį į vežimėlį. Tėvas arba mama juos išima ir nurodo vaikui juos grąžinti į vieną. Vaikas rėkia ir krenta ant žemės, nes nori saldainių. Siekdamas suvaldyti vaiko nuotaiką, tėvas arba mama nusileidžia ir nuperka saldainių.

Atrodytų, kad pykčio priepuolis (jo elgesys) buvo neigiamai pastiprintas skanėstais, nes šio berniuko elgesį galima apibūdinti kaip „neigiamą“. Tačiau tai, kad jis gavo saldainių, pastiprino jo „gerą elgesį“!

Kai vaikas suprato, kad saldinių negaus, jis pradėjo pykti, kas, matyt, lėmė priešingą rezultatą ir uždirbo jam saldinių. Kaip minėta anksčiau, neigiamas pastiprinimas yra tada, kai esamas (nemalonus) dirgiklis pašalinamas sureagavus norimu elgesiu, o to dirgiklio pašalinimas būna norimas rezultatas (pvz., blogas Styvo kvapas).

Šiuo atveju tėvo arba mamos elgesys buvo neigiamo pastiprinimo objektas. Vaiko pykčio protrūkis ir dėmesys, kurio tėvas arba mama ir vaikas sulaukė iš kitų parduotuvėje esančių žmonių, buvo nepageidautina (nepalanki) situacija. Ši nemaloni aplinkybė įvyko prieš vaikui gaunant saldinių. Kai tėvas arba mama nusileido vaikui dėl saldinių, vaikas nustojo rėkti ir bjauri situacija baigėsi.



13 pav. Moteris vengia situacijos. Šaltinis: Freepik

Taigi, tėvo arba mamos elgesys buvo neigiamai pastiprintas (Wiering ir Otterlo, 2012).

Nemalonūs dirgikliai, pvz., nemalonus kvapas, stipraus garso protrūkiai ar knarkimas, paprastai verčia žmones nuo jų bėgti arba jų **vengti**. Žodis „vengimas“ paprastai siejamas su individo pasitraukimu, kad būtų pašalintas kontaktas su nemalonių dirgikliu, pavyzdžiui, pabėgimas iš kalėjimo. Tačiau ši frazė taip pat gali būti naudojama kalbant apie pačių **nemalonių dirgiklių pašalinimą, asmeniui liekant situacijoje**.

Kitaip tariant, atsižvelgiant į „blogą kvapą“ pavyzdį, asmuo ne „**pabėga**“, o turi susidoroti su nemalonių dirgikliu (blogu kvapu), kol nusipraus, tačiau prausimasis po dušu vis tiek yra pastangos išvengti nemalonaus dirgiklio.

Pabėgimas ir vengimas:

Labai svarbu suprasti, kad tarp vengimo ir pabėgimo elgesio yra skirtumas (Miltenberger, 2008). Nors vengimas pirmiausia stabdo nemalonaus dirgiklio atsiradimą, pabėgimas reiškia esamo nemalonaus dirgiklio pašalinimą elgesiu. Taip pat atminti, kad kalbant apie neigiamą pastiprinimą, kalbama ir apie vengimą, pabėgimą (Iwata ir Smith, 2007).

Pavyzdžiui, žmogus nusprendžia nusiprausti po dušu „bėgdamas“ nuo nemalonaus kvapo. Kai elgesys sustabdo nemalonaus dirgiklio atsiradimą, pasireiškia „vengimas“. Vadinasi, jei asmuo žino, kad nemalonus kvapas nuo jo sklinda tuo atveju, jei jis nesiprausia duše, tikėtina, kad norėdamas to išvengti jis dažniau prausis. Skirtumą lemia tai, ar elgesys pašalina jau esantį nemalonų dirgiklį (**pabėgimas**), ar atitolina jo atsiradimą (**vengimas**) (Dymond ir Roche, 2009).



14 pav. Moteris bėga. Šaltinis: Freepik

Akivaizdu, kad yra keletas pastiprinimo metodų, kurie gali skatinti ne tik naudingus veiksmus, bet ir nuolatinį elgesio pokyčius, nenaudojant jėgos ar agresyvių priemonių (Fein ir Dunn, 2007). Panašiai kaip pastiprinimas, kita ne mažiau veiksminga metodika yra **užuominos ir jų mažinimas**.

1.1.2. Užuominos ir jų mažinimas



Sąvoka „užuominos“ taikomojoje elgesio analizėje (ABA) ar bet kokioje kitoje elgsenos terapijoje reiškia paramą ar užuominas, skatinančias taikyti tam tikrą įgūdį. Galutinis tikslas yra tas, kad asmuo galiausiai įgūdžius atitinkamomis sąlygomis taikytų savarankiškai, be raginimo. Užuominos skatina asmenį atlikti užduotį tok, kol jis išmoks, kaip ir kada tai atlikti.

Kitaip tariant, užuominos gali paskatinti vaiką atlikti užduotį tol, kol jis išmoks, kaip ir kada ją atlikti, tačiau galiausiai pagrindinis šios technikos tikslas – **išmokyti tam tikromis aplinkybėmis ją atlikti savarankiškai ir be raginimo užuominomis**. Tačiau kas yra užuomina?

Užuomina apibrėžiama kaip bet koks stimulus, kurį taiko ABA specialistas arba SEN pedagogas naudingai vaiko reakcijai sukelti. Užuominos paprastai pateikiamos kaip antecedentai arba prieš atliekant elgesio veiksmą. Jei vaikas jau turi įgūdžių ar veiklos patirties, užuominos nėra būtinos; tada gali būti tikslinga naudoti teigiamą pastiprinimą, kad būtų palaikomas pageidaujamas elgesys (Fentress ir Lerman, 2012).

Nepaisant to, šis metodas naudojamas kaip priemonė pateikti nurodymus vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių ir mokymosi sunkumų, nes jis gali padėti jiems suprasti, ką jie turi daryti, ir taip padidinti tikimybę, kad vėliau jie savarankiškai reaguos tinkamai arba norimu elgesiu (Team, 2021).



15 pav. Terapeutas ir vaikas. Šaltinis: Freepik

Keletas užuominų tipų:

- › **Fizinė užuomina** (angl. *Fully Physical Prompt*): apima fizinį vaiko rankų nukreipimą, kad jis atliktų užduotį ir gautų teisingą atsakymą.
- › **Iš dalies fizinė užuomina** (angl. *Partially Physical Prompt*): fizinė pagalba atliekant tik dalį užduoties, o ne visą.
- › **Modeliavimo užuomina** (angl. *Modelling Prompt*): iliustruoja vaikui visą elgesį ar veiklą ir po to paprašoma tai pakartoti.
- › **Gestikuliavimo užuomina** (angl. *Gestural Prompt*): įvairių rankų judesių naudojimas (pvz., rodymas, ištiesimas, sulenkimas), vaiką nukreipiant arba informuojant apie teisingą atsakymą.
- › **Vaizdinė užuomina** (angl. *Visual Prompt*): vaizdinės užuominos ar pagalbos pateikimas vaikui (pvz., paveikslėliai, piešiniai, nuotraukos), padedant jam suprasti, ką jis turi atlikti.

- › **Verbalinė užuomina** (angl. *Verbal Prompt*): žodinė užuomina ar pagalba vaikui (pvz., pirmasis atsakymo skiemuo), kad jis suprastų užduotį.
- › **Pozicinė užuomina** (angl. *Positional Prompt*): tinkamo atsakymo informacijos pateikimas šalia mokinio, kad ji būtų lengviau pasiekama (Maedan ir kt., 2013).

Šios užuominos pateikiamos atsižvelgiant į jų poveikį, pradedant mažiausiai invazinėmis, o tada pereinant prie labiausiai invazinių užuominų (Chicago ABA Therapy, 2017). Naudojamų užuominų kiekiui ir rūšiai įtakos turi aplinka, išteklių, taip pat unikalūs kiekvieno vaiko poreikiai ir elgesys. Tai reiškia, kad užuominos rūšis ir taikymo būdas turi būti pritaikyti mokomiems įgūdžiams, elgesiui ir vaikui, nes priklausomai nuo mokinio kai kurios užuominų rūšys gali būti daugiau ar mažiau veiksmingos. Yra du užuominų taikymo būdai: užuominos „nuo didžiausios iki mažiausios“ ir užuominos „nuo mažiausios iki didžiausios“ (Griffin, 2020).



Iš pradžių užuominų „nuo mažiausios iki didžiausios“ strategija leidžia taikyti mažiausiai invazines užuominų formas, kad vaikas turėtų galimybę savarankiškai mąstyti, kaip atlikti užduotį. Tada užuominų stiprumas palaipsniui didėja, kol sulaukiama numatyto atsako, jei vaiko atsakas netikslus arba vaikas neatsako. Pavyzdžiui, jei ABA specialistas žodžiu ragina vaiką: „*Prašau duoti man rašiklį*“, o vaikas nereaguoja, jis gali naudoti labiau invazinės užuominos būdą, pvz., padėti rašiklį arčiau vaiko, kad padidintų vaiko atsako tikimybę.

Taikant ABA, dažnai naudojamos **uzuominos ir jų mažinimas**. **Užuominos** skatina konkrečių elgesį ar atsaką, o priešingai, jų mažinimas yra procesas, kuriuo palaipsniui pašalinamos užuominos, mokiniui įpratus reaguoti norimu elgesiu arba tinkamu atsaku (Chandrasekaran, 2020).

Užuominų mažinimo tikslas – užtikrinti, kad **norėdamas reaguoti** vaikas netaptų priklausomas nuo užuominų, ir patikrinti, ar vaikas taip reaguos ir **pašalinus užuominas**. Užuominų „nuo didžiausios iki mažiausios“ metodas yra tam tikras užuominų mažinimo būdas, nes palaipsniui mažinama užuominų sukeliama trukdžių ir metodinės pagalbos, teikiama vaikui norint pasiekti norimą rezultatą (Leaf ir kt., 2016). Pavyzdžiui, taikant užuominų „nuo didžiausios iki mažiausios“ metodą vaikas mokosi apsivilkti striukę atlikdamas šiuos veiksmus:

- › Terapeutas fiziškai ragina vaiką apsivilkti striukę;
- › Terapeutas modeliuoja vaikui (parodo), kaip apsirengti striukę;
- › Terapeutas žodžiu ragina vaiką apsivilkti striukę;
- › Vaikas pats apsivelka striukę be jokios pagalbos ar raginimo.

Kai ir užuominos, ir jų mažinimas naudojami tinkamai ir kartu, vaikas išmoksta reaguoti tam tikru elgesiu ir savarankiškai atlikti užduotis. Taikant ABA terapiją mokymosi procesas pavaizduotas toliau pateikiamoje diagramoje, išvardinant etapus, kuriais turėtų vykti raginimas:



1.1.3. Užduoties analizė

Apibrėžimas



Užduoties analizė naudojama sudėtingoms užduotims suskaidyti į mažesnių žingsnių ar veiksmų seką. Kai kuriems autizmo spektro sutrikimų turintiems asmenims net paprastos užduotys gali būti sudėtingas iššūkis. Visų tam tikros užduoties veiksmų supratimas gali padėti nustatyti bet kokius veiksmus, kuriems gali prireikti papildomų nurodymų, ir mokyti užduotį atlikti pagal loginę seką. Užduoties analizė taikoma naudojant vieną iš keturių metodų. Pirma, galima stebėti kompetentingus patirtį turinčius asmenis ir dokumentuoti veiksmus. Antrasis būdas – konsultotis su šios patirties turinčiais ekspertais arba profesinėmis organizacijomis, nustatant užduoties veiksmus. Trečiasis metodas – kai mokytojai patys atlieka užduotį ir dokumentuoja veiksmus. Tai gali padėti geriau suprasti visus susijusius veiksmus. Paskutinis metodas yra tiesiog bandymai ir klaidos, kuomet sukuriama pradinė užduoties analizė, o vėliau ji tobulinama atliekant lauko bandymus (Dr. Cathy Pratt, 2020).



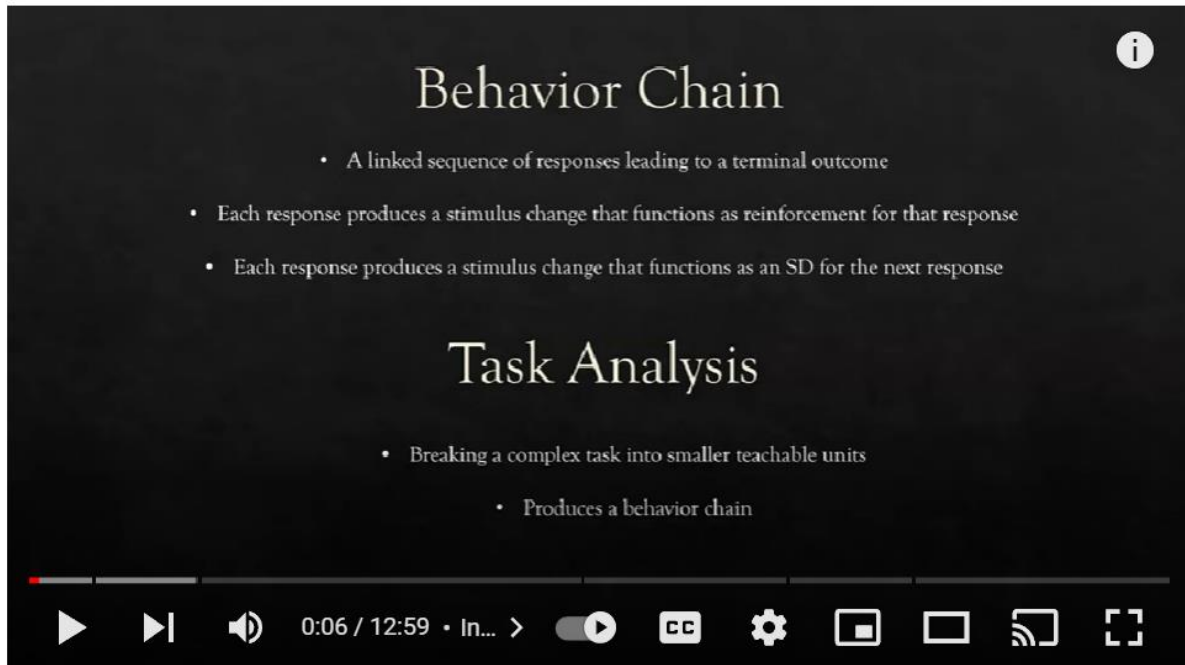
16 pav. Užduoties analizė. Šaltinis: Freepik

Kurdami **užduoties analizę** stengiamės išskaidyti įgūdžius į labai konkrečius žingsnius, padaryti juos valdomus. Užduoties analizė dažnai kuriama pasitelkiant elgsenos struktūrinimą.

Elgsenos struktūrinimas (angl. *chaining*) – mokymo procedūrų rinkinys, naudojamas mokant užduoties analizės.

Užduoties analizė taikoma vienu iš trijų būdų, atsižvelgiant į besimokančiojo poreikius:

- pirmeigis elgsenos struktūrinimas (angl. *Forward chaining*) – visos sekos atlikimas pradedant nuo pirmo žingsnio;
- atgalinis elgsenos struktūrinimas (angl. *Backward chaining*) – visos sekos atlikimas pradedant nuo paskutinio žingsnio;
- visos užduoties pateikimas (angl. *Total task teaching*) – visos sekos atlikimas į paprastesnius žingsnius suskirstant tik probleminius veiksmus.



17 pav. Vaizdo įrašas "Elgsenos struktūrinimas ir užduoties analizė". Šaltinis: Behavior Technician & Behavior analyst.
Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=gKd3OE58DBg>



Pasižiūrėkite šį 13 minučių trukmės vaizdo įrašą, kad sužinotumėte daugiau apie **užduoties analizę!**

Pirmeigis elgsenos struktūrinimas yra alternatyvus sudėtinio elgesio mokymo metodas, kurį galima suskirstyti į keletą žingsnių. Taikant šį metodą pirmiausia mokoma pirmojo užduoties analizės žingsnio, po to – sekančių. Tai reikalauja visų ankstesnių žingsnių atlikimo teisinga tvarka, kol besimokantysis savarankiškai atlieka visą užduočių grandinę (Cooper, 2007).

Taip išmokstama teisingos sudėtinio elgesio sekos (McDonnell, 1988).

Užduoties analizę naudodami ABA specialistai pirmiausia turi (1) nustatyti įgūdžius, kurių reikia išmokyti, ir (2) užtikrinti, kad besimokantysis įvaldytų visus atskirus įgūdžius, reikalingus sėkmingai atlikti užduotį. Pavyzdžiui, jei vaikas dar neturi miklumo tinkamai laikyti dantų šepetėlį, mokyti valyti dantis užduoties analizės metodu dar negalima.



Išsiaiškinę **užduoties analizės** privalumus, pedagogai supras, kaip ši strategija gali jiems padėti išmokyti ASS turinčius besimokančiuosius įgūdžių, kurių sudėtinga išmokyti iš karto.

Pavyzdžiai



Užduoties analizė naudojama sudėtingoms užduotims suskaidyti į mažesnių žingsnių ar veiksmų seką. Kai kuriems autizmo spektro sutrikimų turintiems asmenims net paprastos užduotys gali būti iššūkis.

Įgūdžiai, kurių mokoma taikant užduoties analizę (TA), apima kasdienius gyvenimo įgūdžius, tokius kaip dantų valymas, maudymasis, apsirengimas, maisto gaminimas ir įvairių namų ruošos darbų atlikimas. Užduoties analizė taip pat gali būti naudojama mokant atlikti užduotis mokykloje, pavyzdžiui, valgyti kavinėje, laikytis ryto rutinos, atlikti užduotis ir panašiai. Užduoties analizė taip pat naudinga taikant desensibilizacijos programas, pvz., plaukų kirpimo toleravimas, dantų valymas, garsų ar garsios aplinkos toleravimas (Dr. Cathy Pratt, 2020).



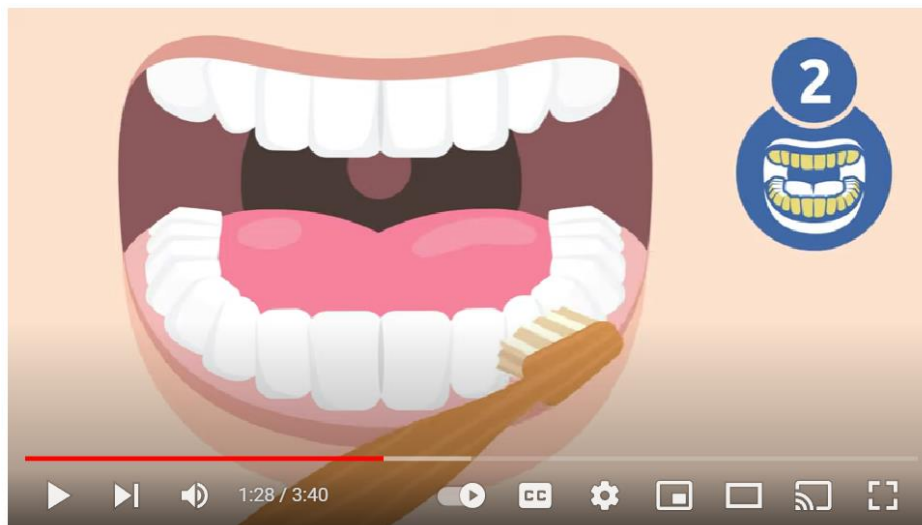
Dantų valymo užduoties analizė (Kregal, 2008), funkcinė mokymo programa, antrasis leidimas

1. Pasiimk savo dantų šepetėlio dėklą.
2. Atsek jį.
3. Išimk dantų pastą.
4. Atsuk dantų pastos dangtelį.
5. Padėk dangtelį ant lentynos.
6. Atsuk šaltą vandenį.
7. Išimk savo dantų šepetėlį.
8. Sušlapink dantų šepetėlio šerelius.
9. Uždėk dantų pastos ant dantų šepetėlio.
10. Padėk dantų pastos tūbelę ant lentynos.
11. Dantų šepetėlį su dantų pasta pridėk prie dantų.
12. Pradėk valyti dantis.
 - Kairėje gale: viršus – išorinė dantų pusė, tada vidinė dantų pusė
 - Kairėje gale: apačia – išorinė dantų pusė, tada vidinė dantų pusė
 - Tada priekyje: viršus – išorinė dantų pusė, tada vidinė dantų pusė
13. Išspjauk dantų pastą į kriauklę.
14. Išplauk dantų šepetėlį po kranu.
15. Nukratyk vandenį nuo dantų šepetėlio.
16. Įdėk dantų šepetėlį į dėklą.
17. Nuo lentynos pasiimk vandens stiklinę.
18. Į stiklinę pripilk vandens.
19. Išskalauk vandeniu burną.
20. Išspjauk vandenį į kriauklę.
21. Išskalauk stiklinę vandeniu.
22. Iššluostys stiklinę.
23. Užsuk dantų pastos dangtelį ant dantų pastos tūbelės.
25. Įdėk dantų pastą į dėklą.
24. Padėk stiklinę ant lentynos.

Sequencing
Place the items in the correct order.

 Get toothbrush and tooth paste	 wet toothbrush	 put toothpaste on brush	 brush teeth for 2 mins	 rinse mouth	 rinse toothbrush	 put toothpaste and toothbrush away
1	2	3	4	5	6	7

18 pav. Dantų valymo užduočių seka. Šaltinis: Freepik



19 pav. Vaizdo įrašas „Kaip valytis dantis“. Šaltinis: Smile and Learn
Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=vcNAhUqH9U0>



Pasižiūrėkite šį užduoties analizės panaudojimo **dantų valymui** pavyzdį!



Palto apsivilkimas

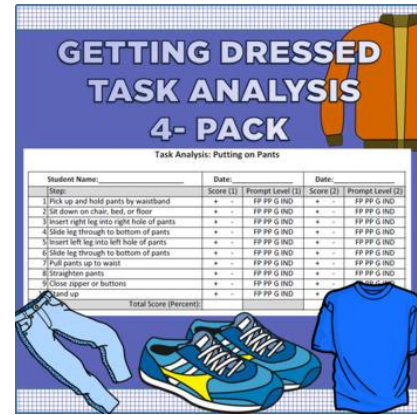
1. Paimkite paltą už apykaklės (palto vidus turi būti nukreiptas į jus)
2. Įkiškite dešinę ranką į dešinės rankovės angą
3. Stumkite ranką, kol pamatysite ją kitame rankovės gale
4. Kairę ranką ištieskite už nugaros
5. Įkiškite ranką į kairę rankovės angą
6. Stumkite ranką, kol pamatysite ją kitame rankovės gale
7. Priekyje suglauskite palto kraštus
8. Užsekite paltą

Rankų plovimas

1. Atsukite dešinę krano rankenėlę
2. Atsukite kairę krano rankenėlę
3. Pakiškite rankas po vandeniu
4. Išspauskite muilo
5. Trinkite rankas skaičiuodami iki 5
6. Trinkite kairės rankos viršų skaičiuodami iki 5
7. Trinkite dešinės rankos viršų skaičiuodami iki 5
8. Išjunkite vandenį
9. Pasiimkite popierinį rankšluostį
10. Sausinkite rankas skaičiuodami iki 5
11. Išmeskite popierinį rankšluostį



20 pav. „Apsirengimo užduoties analizė“. Šaltinis: Teachers pay Teachers



21 pav. „Rankų plovimas ir ėjimas į tualetą“. Šaltinis: Center for treatment and development

Papildoma informacija



Daugiau informacijos mokytojai ir specialistai gali rasti šiose didžiausių ir patikimiausių pasaulio organizacijų svetainėse. Tai taip pat gali būti labai naudinga ir informatyvu užduoties analizės mokymo požiūriu (Diane M. Browder, 2007).

Tarptautinė elgesio analizės asociacija / Association for Behavior Analysis International (ABAI)
www.abainternational.org

Nuo 1974 m. ABAI yra didžiausia organizacija, dalyvaujanti bet kuriame elgesio analizės aspektoje. Ji nariams teikia daug paslaugų, įskaitant renginius, mokslinius žurnalus, specialias interesų grupes ir priegią prie susijusios informacijos.

Tarptautinė profesionalių analitikų asociacija / Association of Professional Behavior Analysts (APBA)
www.apbahome.net

APBA yra pelno nesiekianti organizacija, kurios tikslas yra propaguoti ir tobulinti taikomosios elgesio analizės mokslą ir mokymus. Nariai turi priegią prie daugybės išteklių, pvz., naujienų straipsnių, profesinių įgaliojimų gavimas, sveikatos draudimo apžvalgų ir kitų specialių straipsnių.

Elgesio analitikų sertifikavimo taryba / Behavior Analyst Certification Board (BACB)
www.bacb.com

BACB yra ne pelno siekianti organizacija, įsteigta 1998 m., siekiant teikti profesionalius elgsenos analitikų, jų pacientų ir valstybės tarnautojų įgaliojimus. Jos misija – apsaugoti elgesio analizės paslaugų vartotojus. Organizacija teikia informaciją apie visus galimus elgesio analizės sertifikatus.



Patarimai



Visų tam tikros užduoties veiksmų supratimas **užduoties analizės mokytojams** gali padėti nustatyti visus užduočiai reikalingus veiksmus, identifikuoti tuos, kuriems gali prireikti papildomų nurodymų, ir mokyti užduotį atlikti pagal loginę seką.



22 pav. „Originalus mąstymas“. Šaltinis: Freepic



TA Progress Monitoring

Student name: _____					
Target Skill: Setting the table					
Type of TA: Total Task Presentation					
	Date 3/15	Date 3/18	Date 3/21	Date	Date
Put plates on table	VP	GP	I		
Put cups on table	VP	I	I		
Put napkins on table	M	M	VP		
Put forks on table	GP	GP	I		
Put spoons on table	GP	VP	O		

I = Independent, VP = Verbal Prompt, GP = Gestural Prompt, M = Model Prompt, P = Physical Prompt, X = Incomplete, O = no opportunity

	Date 3/15	Date 3/18	Date 3/21	Date
Observer Initials	CK	CK	CK	
Additional Comments	Used visual support	Great job with cups!	No spoons needed today	

23 pav. Užduočių analizės eigos stebėjimas. Šaltinis: n2u

1.1.4. Generalizacija

Apibrėžimas



Generalizacijos terminas (angl. *generalization*), plačiąja prasme, vartojamas apibūdinti sąlygoms, kai mokymų aplinkoje išmokti įgūdžiai po mokymo perkeliama į natūralią aplinką. Siauresniu požiūriu generalizacija yra su elgsena susijęs terminas, apibūdinantis mokymo poveikio taikymą reaguojant į mokantis nenaudotus dirgiklius ir atsaką, taip pat gydymo poveikio patvarumą laikui bėgant. Generalizacija apima tris specifines formas: **stimulo generalizaciją** (angl. *stimulus generalization*), **atsako generalizaciją** (angl. *response generalization*) ir **elgesio pokyčio išlaikymą** (angl. *maintenance*). Stimulo generalizacija apima elgesį, kuomet reaguojama į kitą panašų stimulą.

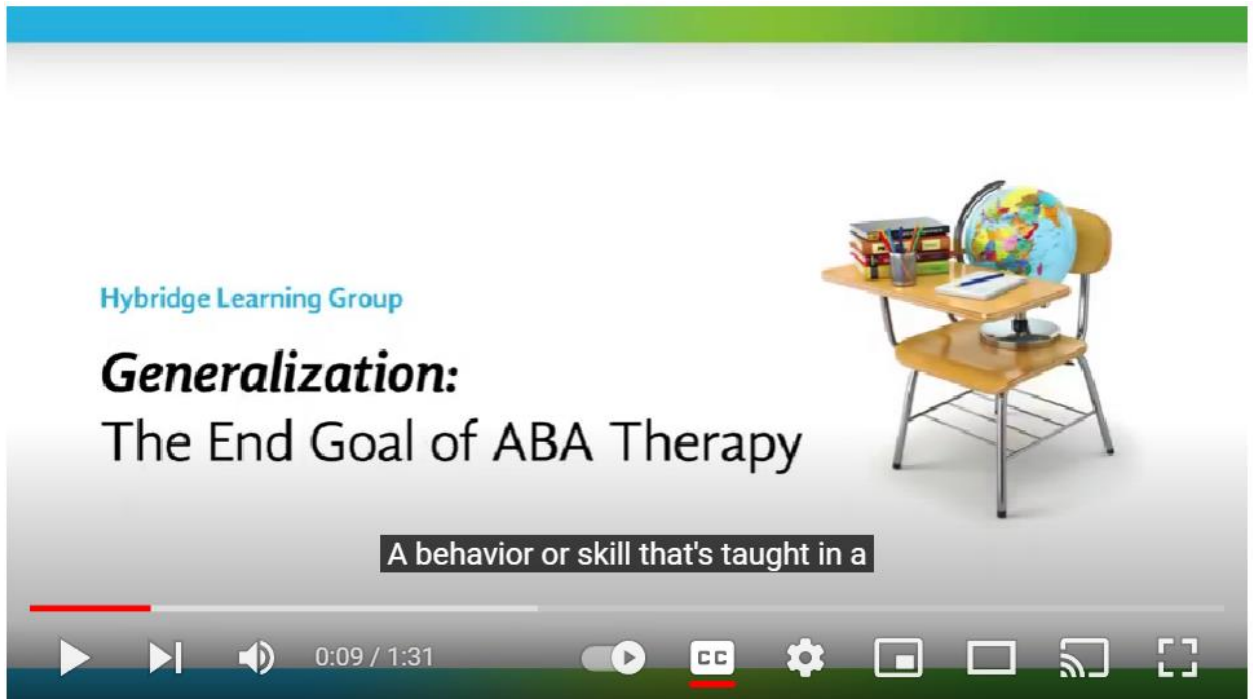


24 pav. „Generalizacija“. Šaltinis: abaconnect



Pavyzdžiui, vaikas, kuris reaguodamas į kamuoliuko paveikslėlį (išmoktas stimulus) išmoksta pasakyti „kamuolys“ (elgesys), parodo stimulo generalizaciją, jei jis pasako „kamuolys“, reaguodamas į tikrą kamuolį (naujas stimulus). Atsako generalizacija apima treniruoto atsako efekto taikymą kitais panašiais atvejais (Wainer, 2013).

Per pastaruosius 20 metų pastebimai padaugėjo mokslinės literatūros, tiriančios intervencijų veiksmingumą žmonėms su autizmo spektro sutrikimais (ASS). Didžioji šių tyrimų dalis atlikta pasitelkiant taikomąją elgesio analizę (ABA), tačiau daugelis intervencijų neapima informacijos ar duomenų apie generalizaciją ir elgesio pokyčio išlaikymą. To svarba yra savaime suprantama, nes intervencija, kuri skatina arba slopina elgesį, yra mažai naudinga, jei elgesio pokytis nestebimas įvairiomis aplinkos sąlygomis ir nėra taikomas pasibaigus intervencijai (Angela M. Arnold- Saritepe, 2009).



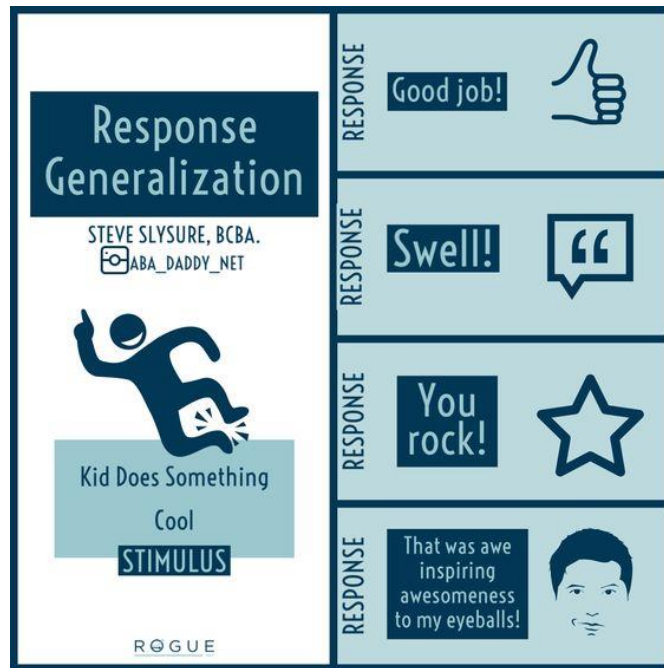
25 pav. Vaizdo įrašas „Generalizacija. Galutiniai ABA tikslai“. Šaltinis: Hybridge learning group
Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=qKd3OE58DBg>



Pasižiūrėkite šį vaizdo įrašą, kad sužinotumėte daugiau apie **generalizaciją!**

Generalizacijos tipai (Cooper, Heron ir Heward, 2007):

- **Elgesio pokyčio išlaikymas**
Vaikas taiko tikslinį atsaką be jokios intervencijos
- **Stimulo generalizacija**
Vaikas taiko tikslinį atsaką netreniruotomis stimulo sąlygomis
- **Atsako generalizacija**
Vaikas taiko netreniruotą atsaką, kuris yra funkciškai lygiavertis tiksliniam atsakui



26 pav. Atsako generalizacija. Šaltinis: rogueaba



Generalizacijos ir elgesio pokyčio išlaikymo skatinimo procesas:

- **Nuoseklus modifikavimas**
 - Išmokykite generalizacijos elgesio ir įvertinimo
 - Jei generalizacija nevyksta, iš eilės mokykite sąlygų
 - Įvertinkite kiekvienos sąlygos generalizaciją
- **Supažindinimas su natūraliu elgesio pokyčio išlaikymo atsitiktinumu**
 - Mokykite elgesio, kuris taps pastiprinimu ne mokymo aplinkoje
 - Programuokite nenumatytus atvejus, kaip įprastus
 - Restruktūrizuokite išorinę aplinką, kad būtų galima naudoti pastiprinimą
- **Pakankamo kiekio pavyzdžių išmokymas**
 - Išmokykite to paties įgūdžio siekimui taikyti kelis tikslus ir įvertinkite, ar galima generalizuoti naujus tikslus, kol įvyks generalizacija (pvz., toliau mokykite imitacinių atsakymų, kol vaikas pritaikys neišmoktą atsaką).
 - Išmokykite vaiką teisingai reaguoti esant keliems dirgikliams ir įvertinti, ar įgūdžiai generalizuoja naujus dirgiklius
 - Išmokykite tikslų, kurie atspindi įvairius galimus atsako reikalavimus ir (arba) stimuliavimo sąlygas, kurios gali atsirasti esant tipiškomis nenumatytoms aplinkybėms (Cooper ir kt., 2007)
 - Naudokite įvairius dirgiklius mokydami konkretaus tikslo ir mokykite įvairių tikslų



- **Panaudojimas skirtingais nenumatytais atvejais**
 - Nustatykite nenumatytus pastiprinimo atvejus, kad vaikas negalėtų vengti pastiprinimo tam tikram įgūdžiui
 - Pradėkite teikti atidėtą pastiprinimą, kai tik vaikas įvaldys įgūdžius (Cooper ir kt., 2007)
 - Naudokite pastiprinimo grafiką su pertraukomis, kad sumažintumėte nenumatytų atvejų vengimo ir skatintumėte atsparumą
 - Su pertraukomis pateikite neapibrėžtą pastiprinimą, kad išlaikytumėte pageidaujamą atsaką
- **Bendrų stimulų programavimas**
 - Įtraukite dirgiklius, kurie bus būdingi įprastoms aplinkybėms
 - Pasirinkite dirgiklius, kurie yra svarbūs ir susiję su tiksliniu elgesiu
 - Pasitelkite bendraamžius ir (arba) bendras užduotis kaip tam tikro elgesio stimulą
- **Generalizacijos valdymas**
 - Išmokykite vaiką elgtis taip, kad jis galėtų reaguoti į įvairias aplinkybes
 - Generalizacijos taikymui naudokite kalbą
- **Taisyklių, kurios gali skatinti generalizaciją, mokymas**
 - Pavyzdžiui, „Prieš valgydamas aš nusiplaunu rankas“.
 - Generalizacijai naudokite tvarkaraščius su paveikslėliais (Wacker, Berg, Berrie ir Swatta, 1985)
- **Mokymas apibendrinti**
 - Vertinkite generalizaciją kaip operantinį atsaką, o ne elgesio produktą
- **Atsako kintamumo stiprinimas**
 - Naujas teisingas atsakas → Sr+
 - Teisingas atsakas esant tipiškomis nenumatytoms aplinkybėms → Sr+ (Miltenberger, 2004)
 - Nurodykite vaikui generalizuoti
 - Leiskite vaikui įsitraukti į norimą elgseną generalizuojant arba reaguoti įvairiai atsakant (Cooper, 2007)



GENERALIZACIJOS MOKYMO TECHNIKOS



Kai mokinys supažindinamas su nauju įgūdžiu, galima pradėti kurti planus, kaip tą įgūdį generalizuoti. Yra keletas būdų, kaip išmokyti generalizuoti įgūdžius. Naudojamas metodas priklauso nuo individualių kiekvieno mokinio poreikių, taip pat nuo turimų išteklių.

Kai kurie pagrindiniai metodai apima:

1. Jei mokymo programa buvo sėkminga vienoje aplinkoje, įgyvendinkite tą pačią mokymo programą kitoje aplinkoje.



Pavyzdžiui, jei mokinys įrodo, kad vienoje aplinkoje gali suskaičiuoti iki dešimties, šioje aplinkoje numatytos strategijos ir parama bus dubliuojamos kitose aplinkose. Tai taip pat gali apimti aplinkos tvarką, medžiagas ir darbuotojus.

2. Mokykite mokinius funkcinių įgūdžių, pavyzdžiui, prašydami atsigerti – geriantis mokinys čia būtų natūrali pastipra. Jei visi su mokinio mokymusi šio įgūdžio susiję darbuotojai nuosekliai reaguos į šį prašymą, sustiprės natūralus pastipra (atsigerti) ir padidės tikimybė, kad mokinys toliau demonstruos šį įgūdį tarp žmonių ir kitoje aplinkoje.

3. Kai įgūdis pademonstruojamas atsakant į konkretų nurodymą, pradėkite šiek tiek keisti tą nurodymą.



Pavyzdžiui, jei mokinys išmoksta atpažinti daiktą, kai jam sakoma „parodyk man ___“, pradėkite keisti nurodymą. Tai gali apimti tokius teiginius kaip „parodyk pirštu į ___“, „kur yra ___?“ ir t. t. Be to, galima naudoti įvairių medžiagą ir personalą. (*Pastaba: vienu metu keiskite tik vieną kintamąjį.)

4. Kai įgūdžiai bus nuosekliai demonstruojami, pradėkite mažinti mokinio socialinio ar apčiuopiamo pastiprinimo dažnumą. Sumažinus pastiprinimą iki kintamo arba nenuspėjamo grafiko, labiau tikėtina, kad mokinys toliau taikys įgūdžius ir bus skatinamas įgūdžių išlaikymas.

5. Paprašykite mokinių stebėti savo elgesį ir įgūdžius įvairiomis sąlygomis (aplinka, žmonės ir medžiagos), dokumentuojant savo veiklą.

6. Taikykite socialinį pagyrimą ir pastiprinimą generalizuotiems įgūdžiams. Stiprindami generalizuojamus įgūdžius, darbuotojai gali pastiprinti ir raginamą, ir nepriklausomą atsaką (Board).



1.2. Autizmo ir bendravimo negalią turinčių vaikų terapinė ugdymo programa (TEACCH)



TEACCH programą (autizmo ir bendravimo negalią turinčių vaikų terapinė ugdymo programa) septintajame dešimtmetyje įkūrė Erikas Schopleris ir jo bendradarbiai Šiaurės Karolinos universitete. Tai autizmu sergantiems žmonėms ir jų šeimoms siūlomų paslaugų organizavimo modelis. Pagrindiniai jos tikslai yra šie:

- modifikuoti aplinką pagal autizmu sergančio žmogaus poreikius;
- ugdyti geriausią įmanomą prisitaikymą ir savarankiškumą;
- gerinti autizmu sergančio vaiko ir jo šeimos gyvenimo kokybę.

Šiuos tikslus galima pasiekti parengiant kiekvienam žmogui skirtingą „**individualų edukacinį projektą**“. Jis kiekvienam vaikui skirtingas, nes kuriant jį remiamasi vaiko stipriosiomis pusėmis, gebėjimais tobulinti įgūdžius ir taikyti konkrečias mokymosi strategijas. Šios intervencijos yra visapusiška asmens ir jo šeimos priežiūros programa.

Iš tikrųjų darbas su autizmu sergančiais vaikais reiškia:

- jų mokymą strategijų ir įgūdžių, kurie būtų kuo geriau pritaikomi;
- aplinkos modifikavimą siekiant palengvinti prisitaikymą.

TEACCH metodas paremtas specialia intervencijos strategija, vadinama „**struktūriniu švietimu**“. Taikant šią strategiją konteksto (laiko ir erdvės) struktūrizavimas leidžia vaikui suprasti, ko iš jo tikimasi, ir suteikia jam galimybę nuspėti aplinką. Be to, tai žymiai sumažina autizmu sergančio žmogaus patiriamą nerimą.

Struktūrizuotas švietimas paremtas grynai vizualine strategija ir susideda iš šių dalių:

- erdvės struktūrizavimas;
- laiko struktūrizavimas;
- siūlomų veiklų nuspėjamumo ir pakartojamumo užtikrinimas;
- motyvacijos suteikimas.

1.2.1. Erdvės struktūrizavimas

Būtinai fizinės aplinkos organizavimas. Tai reiškia, kad erdvės turi būti sutvarkytos, baldai ir medžiagos išdėstytos taip, kad vaikui būtų lengviau suprasti kontekstą, kuriame jis gyvena ir dirba. Tokiu būdu galima pagerinti koncentraciją ir dėmesį.

Struktūrizuota erdvė turi atitikti šiuos parametrus:

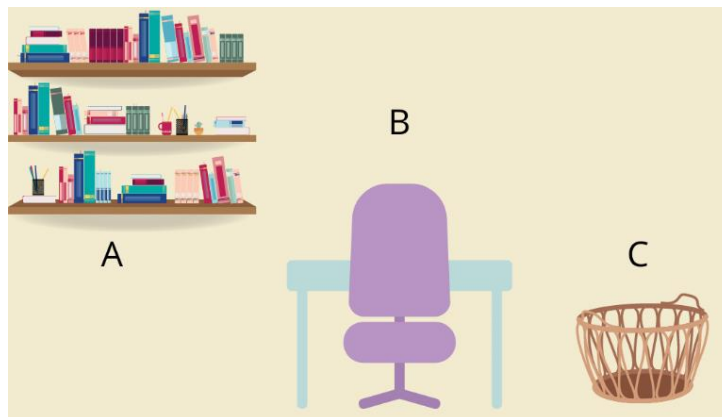
- ji turi būti vizualiai atpažįstama: kiekvienoje vietoje turi būti indikuojama tiksli veikla;
- ji turi būti apribota: veiklos erdvė turi būti apibrėžta tiksliais ribomis;
- ji turi būti esminė: neturi būti jokių dėmesį blaškančių elementų;
- ji turi būti patogi ir jauki.

Siekama, kad vaikas suprastų, ko iš jo tikimasi tam tikroje vietoje, ir taip padėti jam veikti efektyviau.



1 pavyzdys. Jei norite struktūrizuoti erdvę vaiko kambaryje, galite ją padalinti taip, kaip parodyta toliau pateiktoje iliustracijoje:

- A. Kairėje yra lentyna su darbui reikalingomis medžiagomis (A)
- B. Vaikas paima medžiagą iš kairės ir užsiima darbu prie savo stalo (B)
- C. Medžiagas ir baigtą darbą vaikas deda į krepšelį dešinėje (C)



27 pav. Erdvės struktūrizavimas. Šaltinis: Canva



2 pavyzdys.

Kiekviena užduotis yra dėžutėje, padėtoje ant kairėje esančios lentynos, ir pažymėta užduoties simboliu (spalva / skaičiumi / forma ir pan., priklausomai nuo vaiko supratimo lygio). Ant savo stalo vaikas turi tuos pačius simbolius, kaip ir ant dėžučių, jie nurodo atliekamo darbo kiekį.

Šiuo atveju keturi simboliai žymi keturias dėžutes, t. y. keturis pratimus, kuriuos reikia atlikti iš eilės. Atlikus užduotį, dėžutę reikia padėti ant lentynos dešinėje. Vadovaujantis šiuo metodu aišku, kiek darbų tą akimirką buvo atlikta ir kiek dar liko nuveikti.

1.2.2. Laiko struktūrizavimas

Vaizdo priemonių pagalba nurodoma, kokia veikla ir kokia tvarka turi būti vykdomos užduotys. Tai padeda vaikui numatyti įvairias užduotis.

Vizualinių schemų naudojimas yra labai svarbus, nes autizmu sergantys vaikai prastai įsimuma žodžiu perduodamą informaciją, tačiau turi gerus vaizdinės atminties įgūdžius.

Dienos vaizdinės priemonės gali padėti įveikti šį sunkumą ir leidžia:

- sumažinti problemų, susijusių su atminties ir dėmesio sutrikimais;
- sumažinti orientacijos ir laiko organizavimo sunkumų
- skatinti savarankiškumą;
- kelti motyvaciją.

Be to, vaizdinės priemonės parodo:

- veiklos trukmę;
- kada veikla prasideda ir kada baigiasi;
- veiklos ritmus, pavyzdžiui, darbo veiklos ir atpalaiduojančių užsiėmimų kaitą;
- darbo veiklos ir pertraukų kaitą.

Dažna vaizdinė priemonė – vaizdinė dienvartė, kurios pateikimas svyruoja nuo lengviausio iki sunkiausio: gali būti naudojamos spalvotos arba nespalvotos nuotraukos, simboliai, piešiniai.



28 pav. Vaizdinė darbotvarkė. Šaltinis: Canva

1.2.3. Siūlomų veiklų nuspėjamo ir pakartojamo užtikrinimas

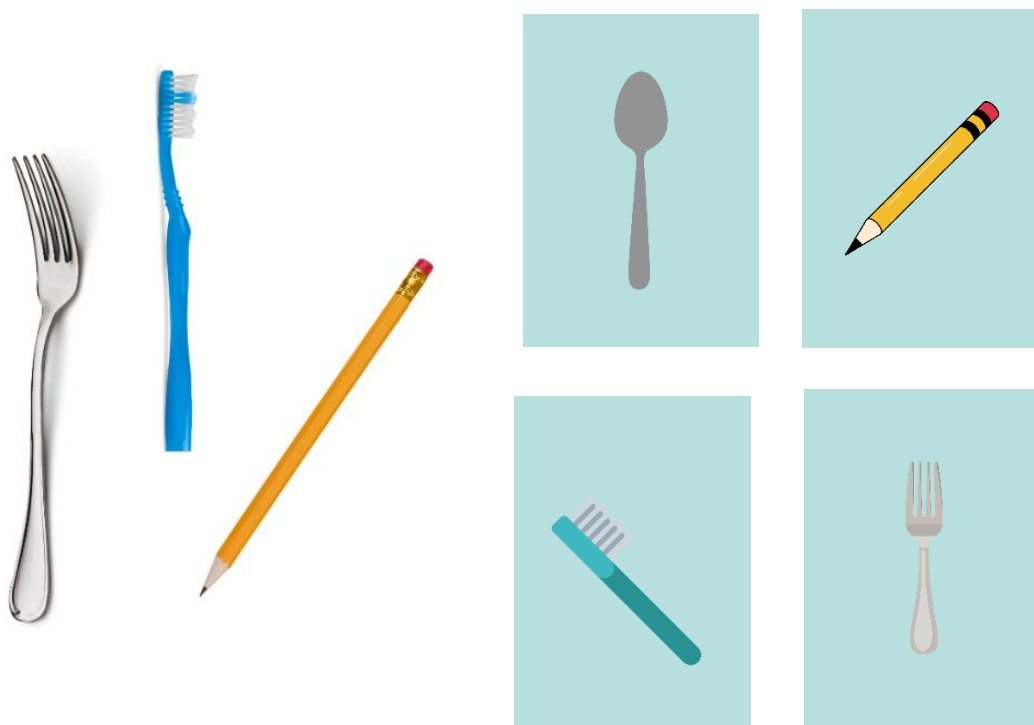
Išsiaiškinus veiklos kontekstą ir trukmę, pereinama prie siūlomos veiklos rūšies. Apskritai pirmiausia išmokstama įgūdžio (žaidimas), o po to jis panaudojamas. Tiesą sakant, užsiimant veikla svarbūs šie aspektai:

- vaiko susidomėjimas žaidimais;
- gebėjimas žaisti;
- socialiniai įgūdžiai.

Užsiėmimą galima kartoti kelis kartus, daugiausiai pateikiant vaizdinę medžiagą, kad vaikas mokytųsi.



Pavyzdys: tapatybei nustatyti galite naudoti atpainiojimo žaidimus, susiejimo užduotis:



29 pav. Vaizdinės užduotys. Šaltinis: Canva

Veiklų kartojimo ir palengvinimo vizualine medžiaga pagrindinis tikslas yra vaiko asmeninės autonomijos skatinimas.

1.2.4. Motyvacijos suteikimas

Galiausiai, vaikams, kurių motyvacija žema, gali būti labai svarbu elgesio strategijas naudoti mažiau didaktiškai. Didžiausias dėmesys turi būti skiriamas vaikui, kuris nuo pat pradžių laikomas aktyviu bendravimo dalyviu, iniciatyvai. Todėl turime sutelkti dėmesį į vaiko interesus ir sukurti interaktyvią aplinką, pagrįstą vaiko motyvacija ir interesais. Kaip parodo „Denverio modelis“ (Early Start Denver Model, 2022), motyvuoja tai, ką žmogus supranta, ką gali daryti, kas rezonuoja su jo pažinimo stiliumi, kas netrikdo, kas taip pat motyvuoja mokytoją.

Štai keletas medžiagų panaudojimo pavyzdžių, kaip galima kelti vaiko dėmesį ir susidomėjimą:



30 pav. Vaiko dėmesio patraukimo pavyzdžiai. Šaltinis: Canva



Čia galite rasti patarimų TEACCH metodo taikymui:

<https://www.youtube.com/watch?v=vkymZzmg4jw>



1.3. Alternatyvios komunikacijos mokymo metodas (PECS)



Alternatyvios komunikacijos mokymo metodas (PECS), kurį 1994 m. sukūrė Bondis ir Frostas, yra mokymosi būdas, skatinantis naudoti augmentacinius ir alternatyvius ryšius. Metodas sukurtas ne tik asmenims, turintiems autizmo sutrikimų, bet ir žmonėms, patiriantiems žodinio bendravimo sunkumų (Immagini per parlare. Percorsi di comunicazione aumentativa alternativa per persone con zavori autistiche, 2007).

PECS metodo tikslas – suteikti socialinę ir funkcinę komunikacijos priemonę, kurią būtų galima naudoti visose vaiko patiriamose aplinkose ir situacijose.

Pagrindinis šios sistemos pranašumas, lyginant su kitomis, yra tas, kad ji sukurta atsižvelgiant į autizmo sutrikimų specifiką, todėl dėmesys taip pat telkiamas į šių vaikų ir jaunuolių negebėjimą bendrauti su kitais žmonėmis.

Todėl labai svarbu ne tik suteikti „bendravimo priemonę“, bet ir „mokyti bendrauti“, sukurti aplinką, skatinančią mainus.

Programa apima **šešių etapų kurso** mokymus, kurio tikslas yra palaipsniui ugdyti autizmu sergančio asmens funkcinio bendravimo, kaip socialinių mainų, įgūdžius. Mokomasi konkrečių komunikacinių funkcijų, tokių kaip prašymas, komentavimas, pasakojimas.

Toliau analizuojamas šis kursas.

1.3.1. Komunikavimo parinkimas

Pirmajame etape vaikui pristatomas fizinis objektas (vaizdinė užuomina). Iš vaiko tikimasi paimti paveikslėlį ir ištiesus ranką paduoti jį priešais esančiam pašnekovui (bendravimo partneriui). Pradžioje vaiko judesius padeda valdyti ir jam vadovauja kitas suaugęs žmogus, kuris stovi už jo ir atlieka fizinio vedlio vaidmenį.

Šiame etape vaikas išmoksta bendravimo prigimties: kaip kreiptis į kitą žmogų, kad gautų tai, ko trokšta. Vaikui, sergančiam autizmu, iš pradžių turi būti vadovaujama skatinant suformuluoti prašymą gauti pastiprinimo objektą.

FIZINĖ
UŽUOMINA



VAIZDINĖ
UŽUOMINA

31 pav. Vaizdinės užuominos susiejimas su fiziniu objektu. Šaltinis: Canva

Be to, šiame etape paveikslėlis yra matomas ir lengvai pasiekiamas, o bendraujantis partneris yra šalia besimokančiojo ir pasiruošęs užbaigti mainus. Fizinė užuomina turi būti už besimokančiojo (arba šone), turi būti vengiama objekto interakcijos su besimokančiuoju, nes tai gali kelti pastiprinimo vertę.

Iki šiol vaikas buvo palaikomas vaizdinėmis priemonėmis (pastiprinimu ir gestais) ir fizinėmis užuominomis.

Šis etapas apima du žingsnius:

- Sumažėjusi fizinė pagalba: palaikoma vaizdinė pagalba ir palaipsniui mažinamas fizinis vadovavimas. Siekiama, kad pastiprinimo trokšdamas vaikas veiktų savarankiškai.
- Sumažėjusi vaizdinė pagalba: pašnekovas neberodo gesto „duok“ ir laukia, kol vaikas pateiks paveikslėlį.
-

1.3.2. Daikto erdvinis nutolimas (atstumas)



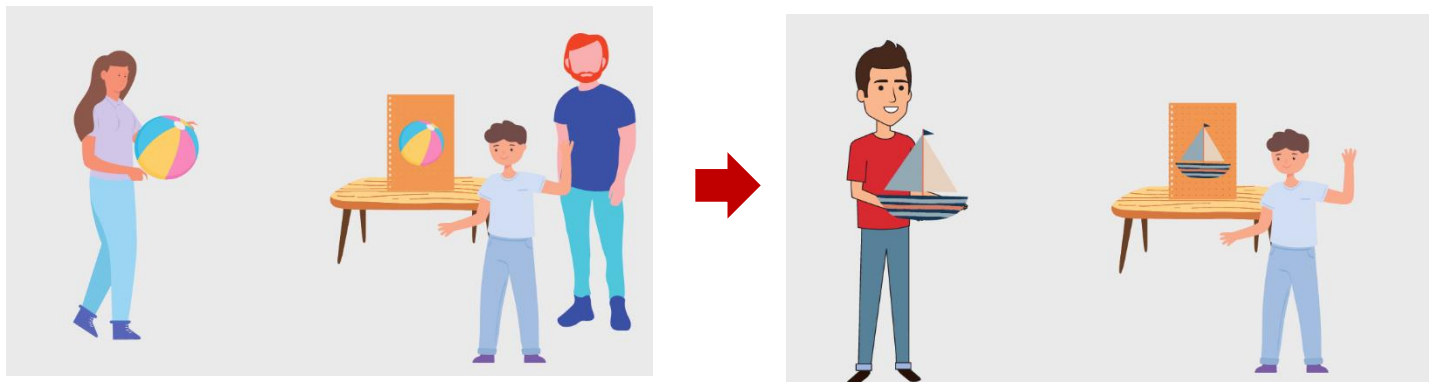
Antrame etape suaugęs žmogus palaipsniui fiziškai atsitolina. Be to, jis rodo mažiau dėmesio vaikui, norėdamas priversti jį judėti ir reikalauti interakcijos.

Panaudojamos dar dvi gudrybės: sukuriamos sąlygos, skatinančios vaiką ieškoti paveikslėlio komunikaciniams mainams, paveikslėlis nebūtinai iš karto pasiekiamas.



Paruošiamos priemonės:

- „komunikavimo aplankas“ – žiedinio susegimo segtuvas su velcro juostelėmis ant viršelio ir įmautėmis nuotraukoms sidėti;
- nuimama „sakinio juostelė“, ant kurios mokinys gali prisegti du ar daugiau paveikslėlių, kad sudarytų sakinį.



32 pav. Skatinimas ieškoti paveikslėlio. Šaltinis: Canva

Aplinka, kurioje vaikas juda, ne visada būna tokia pati. Atstumas tarp vaiko ir pašnekovo yra didesnis nei pirmame etape, tačiau iš pradžių už vaiko visada yra suaugęs asmuo. Vėliau vaikas vedamas be šio asmens palaikymo ir galiausiai didėja atstumas tarp vaiko ir komunikavimo aplanko.

Šio etapo tikslas – išmokyti vaiką prieiti prie komunikavimo aplanko, paimti paveikslėlį, prieiti prie suaugusiojo ir duoti paveikslėlį, kad galėtų įvykti mainai.

1.3.3. Pasirinkimas („Ko nori?“ ir „Ko nenori?“)

Vaikas komunikavimo aplanke stebi du paveikslėlius – malonų daiktą ir nemalonų daiktą – ir turi išmokyti pasirinkti norimą. Taip jis gali palaipsniui plėsti savo paveikslėlių žodyną.

Šio etapo tikslas – ugdyti vaiko gebėjimą atskirti paveikslėlius ir iš kitų išsirinkti norimo objekto paveikslėlį, kad įvyktų mainai.

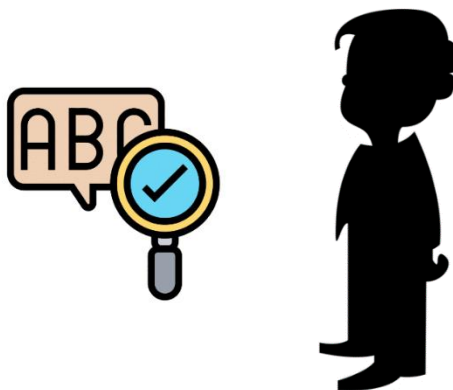


33 pav. Paveikslėlių pasirinkimas. Šaltinis: Canva

1.3.4. Sakinio struktūra

Šiame etape vaiko prašoma iš komunikavimo aplanko paimti simbolį „noriu“ ir pritvirtinti prie sakinio juostelės. Atlikęs šį žingsnį, vaikas išsirenka paveikslėlį, atitinkantį jo poreikius ir norą, ir prisega jį šalia. Galiausiai jis arba ji turi ir įteikti juostelę suaugusiajam, kad gautų tai, ko nori.

Galutinis šio etapo tikslas yra išmokyti vaiką sudaryti sakinį iš daugiau nei vieno žodžio ir paprašyti matomų ar nematomų objektų. Vaikas įgis gebėjimą kurti sakinius ir perteikti juos pašnekovui.



34 pav. Sakinio struktūra. Šaltinis: Canva

1.3.5. Atsakymas į klausimus – „Ko tu nori?“

Siekiant paskatinti mokymąsi, užduodamas klausimas ir komunikavimo aplanke nurodomas simbolis „noriu“, anksčiau naudotas 4 etape. Jei vaikui pavyksta sudaryti sakinį, jis turi būti nedelsiant pastiprintas norimu objektu ir pagyrimais.

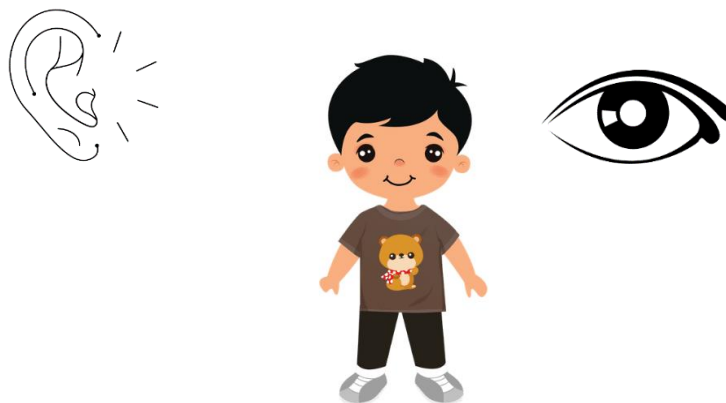


Jei vaikui nesiseka, jam reikia fiziškai padėti paimti paveikslėlius ir sudaryti sakinį. Pagalba palaipsniui mažinama, kol išvis nutrūksta.

1.3.6. Bendravimo įgūdžių plėtimas

Paskutiniame etape be žodinio pašnekovo raginimo vaikas nukreipiamas į spontaniškus prašymus ir gebėjimą komentuoti. Vaiko prašoma atsakyti į šiuos klausimus „ką matai?“, „ką turi?“, „ką girdi?“, „kas tai?“ ir spontaniškai komentuoti.

Kaip ir 5 etape, komunikavimo aplanke paveikslėliai turi būti pateikiami laipsniškai. Šiuose paveikslėliuose taip pat turi būti simbolių, susijusių su „matau“, „girdžiu“, „tai yra / aš esu“ ir kitais sakinių pradedančiais žodžiais.



35 pav. Spontaniškų komentarų skatinimas

Apibendrinant galima pasakyti, kad taikant skirtingus metodus ar būdus šie aspektai išlieka pagrindiniai:

- vaiko motyvacijos ir susidomėjimo išlaikymas;
- bendravimas su šeima, nes tai išteklius;
- pagalba tampant vis savarankiškesniu kasdienėje veikloje.

Visos aprašytos priemonės visada turi būti taikomos struktūrizuotos intervencijos metu ir turėti tikslus uždavinius. Šie uždaviniai taip pat turi būti suderinti su šeima ir derėti su vaiko reakcija, kiekviena šalis turi dalyvauti aktyviai.



Klausimai

1) Ar taikomojo elgesio analizė įgyvendinama naudojant tik atlygį?

- a. Taip
- b. Ne

2) Bet koks elgesys, pasirinktas pokyčiams, yra žinomas kaip?

- a. Taikomojo elgesio
- b. Diferencinio elgesio
- c. Formuojanti
- d. Norimo rezultato

3) Ką reiškia „A“ ABC terminologijoje?

- a. Priartėjimas
- b. Antecedentas
- c. Agonistas
- d. Poveiksmis

4) Kuris iš šių dalykų NĖRA pastiprinimas?

- a. Pagirti šunį už apsvertimą
- b. Glostyti šunį, jog apsiverstų
- c. Skambinti skambučiu prieš šuniui apsiverčiant
- d. Duoti šuniui skaniuką už apsvertimą

5) Koks įkyriausias raginimo tipas?

- a. Žaisti žaidimus
- b. Sakyti „geras darbas“
- c. Siūlyti maistą
- d. Duoti penkis

6) Koks vengimo tikslas?

- a. Pašalinti aversinį dirgiklį iš elgesio
- b. Siekiant užtikrinti, kad norimas elgesys būtų pastiprintas
- c. Norėdami atidėti arba užkirsti kelią aversyvaus dirgiklio atsiradimui
- d. Nei vienas iš aukščiau paminėtų



7) Koks sulaukiamas generalizacijos elgesys

- a. Vaikas ir toliau rodo tikslinį atsaką, be intervencijos
- b. Vaikas rodo netreniruotus atsakus, kurie funkciškai yra lygiaverčiai tikslinei reakcijai
- c. Vaikas turi tikslinį atsaką netreniruotomis stimuliavimo sąlygomis

8) Kaip apibrėžiama generalizacija?

- a. Aš plaunu rankas prieš valgydamas
- b. Visi paukščiai turi sparnus
- c. Daug vaikų valgo dribsnius pusryčiams
- d. Visi aukščiau išvardinti

9) TEACCH metodas yra skirtas

- a. Šeimai
- b. Autistui vaikui
- c. Vaikui autistui ir šeimai

10) Laiko ir erdvės organizavimas yra antraeiliai TEACCH metodo elementai

- a. Taip
- b. Ne

11) Norėdami pasiekti ugdymo tikslus:

- a. Reikia laikytis didaktinio metodo
- b. Reikia sutelkti dėmesį į vaiko interesus ir kurti interaktyvią aplinką, pagrįstą vaiko motyvacija ir susidomėjimu

12) PECS metodo tikslas yra

- a. Bendravimas naudojant paveikslėlius
- b. Palaiapsniui veskite autizmą turintį asmenį į funkcinio bendravimo, kaip socialinių mainų, vystymąsi
- c. Nei vienas iš aukščiau paminėtų

13) PECS metodas

- a. Gali būti naudojamas tik mokyklose
- b. Gali būti naudojamas visose vaiko aplinkose ir situacijose
- c. Gali būti naudojamas tik šeimose



14) PECS metodas

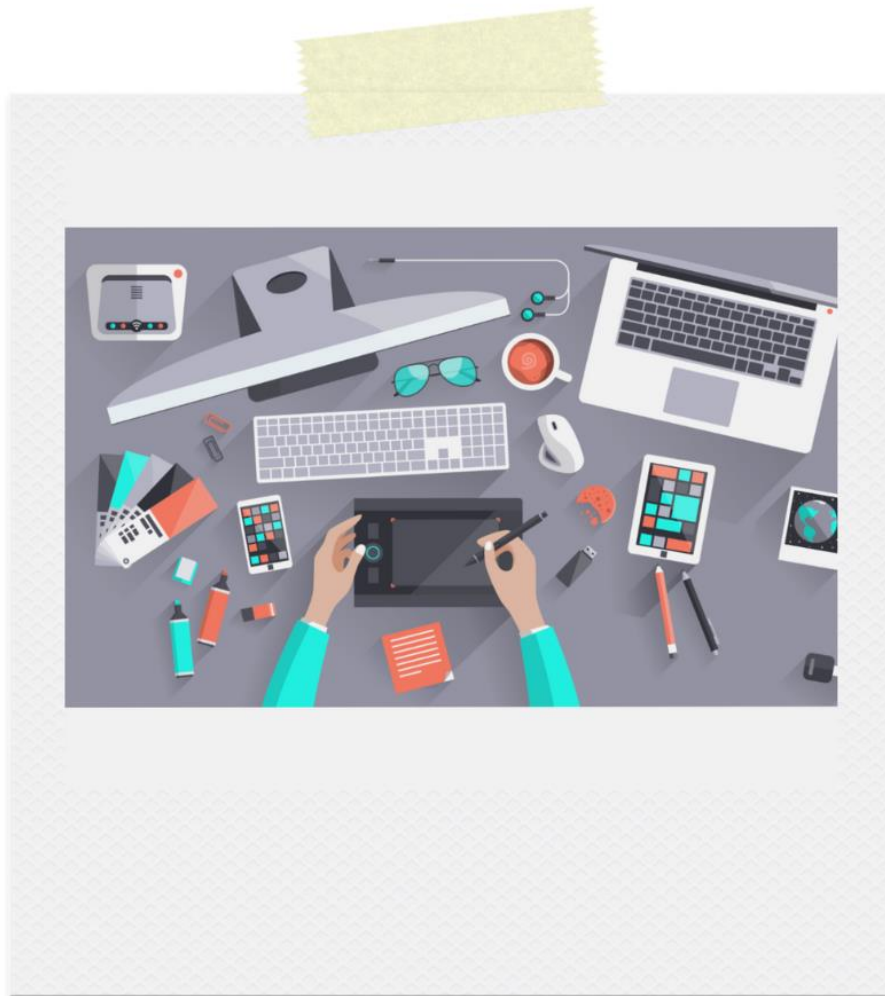
- a. Leidžia bendrauti tik vaizdais
- b. Vaizdai naudojami kalbos komponentų tobulinimui
- c. Abu išvardinti aukščiau

15) PECS metodas

- a. Buvo sukurtas asmenims turintiems autizmo spektro sutrikimų
- b. Buvo sukurtas žmonėms turintiems kalbos sutrikimų
- c. Abu išvardinti aukščiau



2. Socialinėms kompetencijoms ir įgūdžiams reikalingi įrankiai ir ištekliai





Modulio aprašymas:

Šio modulio tikslas – padėti visuomenei, ypač specialiųjų poreikių pedagogams, mokytojams ir kitiems asmenims, bendradarbiaujantiems su vaikais, kurie turi autizmo spektro sutrikimą (ASS) ir lengvą intelektualinę negalią.

Šiame skyriuje bus apibrėžti kai kurie socialiniai įgūdžiai ir kompetencijos, kurios yra itin svarbios specialiojo ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Modulis apima įvairius socialinių įgūdžių tipus, kompetencijas, kurios yra būtinos kasdieniniame specialiųjų poreikių turinčių vaikų gyvenime, kaip verbaliniai ir neverbaliniai įgūdžiai. Modulis parodys skirtumą tarp santykių ir funkcinio požiūrio.

Modulyje bus pateikti patarimai, kaip mokyti socialinių įgūdžių specialiųjų poreikių turinčius vaikus, ir kaip kai kurios veiklos gali padėti pagerinti kai kuriuos socialinius įgūdžius. Galiausiai, skyriuje pereinama prie įrankių ir išteklių, kurie labai palaiko terapiją ir prisideda prie sąveikos ir socialinių įgūdžių tobulinimo.



Pav 36. Socialiniai įgūdžiai. Šaltinis: Charis Therapy Centre



2.1 Įvadas: Socialiniai įgūdžiai ir kompetencijos

Santykių požiūris

REACH yra Brookfields mokyklos ASSmokiniamis sukurtas metodas. Jis paremtas originaliu Dr Rick Solomon darbu **‘Žaidimai ir kalba jauniems autistams’** (P.L.A.Y.) ir Dr Stanley Greenspan ir Serena Wieder **‘Individualaus vystymosi skirtumų požiūris’** (DIR Floortime) darbu 1990’siais.



REACH tikslas yra apie tai, kad svarbiausia yra bendrauti su vaiku, o vėliau, galima plėtoti jo žaidimą. Tinkamos kalbos ir vaizduotės įvedimas lemia paprastų, o vėliau ir sudėtingesnių santykių vystymąsi.

Požiūris orientuotas į vaiką ir prasideda nuo kruopštaus stebėjimo ir vertinimo, kai skiriamas laikas dalijantis bendra erdve su vaiku, įsitraukiant į jų lygį. Nuo šio pradinio taško galime remtis natūraliais jų pomėgiais ir pradėti jų žaidimą paversti labiau strukturizuota žaidimų ir mokymosi patirtimi.

Vienas iš REACH tikslų yra ugdyti mokinių emocinę nepriklausomybę ir savireguliacinį elgesį. Tai pasiekama, kai prie veiklos priskiriamos emocijos ir jausmai. Vietoje blokelių skaičiavimo, kai statomas bokštas, sakykite „pastatyk mane aukštesnį! Arba „man reikia daugiau blokelių“ „Aš aukštesnis už tavę“

Kaip mes tai darome?

- Stebėti, vertinti ir užsirašyti
- Neskubėti
- Pradėkite nuo vaiko
- Pridėti afektą
- Ugdykite emocijas ir jausmus
- Formuokite teigiamus ir palaikančius santykius
- Užtikrinkite turiningą bendravimo aplinką
- Siūlykite jaudulį, iššūkius ir linksmybes.



Igūdžių, kuriuos galima tobulinti su REACH pavyzdžiai

- Problemų sprendimas
- Kūrybiškas mąstymas
- Dėmesys
- Dėmesys kitiems
- Bendra nuoroda
- Konceptijos kūrimas
- Žaidimas simboliais
- Emocinis stabilumas
- Emocinis reguliavimasis
- Savęs suvokimas
- Kitų suvokimas
- Kitų priėmimas
- Galimybė dalintis erdve
- Galimybė sekti kitų ketinimus
- Imitaciniai įgūdžiai
- Kalbos lavinimas
- Tikslingas veikimas
- Inicijacija
- Motorikos planavimas
- Nuoseklus mokymasis
- Žodinis bendravimas
- Patirčių internacionalizavimas
- Patirčių apibendrinimas



Pav 37 RDI šaltinis:
occupationaltherapistindore.com

Per įsitraukimą ir tolesnį santykių, kuriuose vaikas yra pasitikintis dalyvis, vystymąsi, prasideda mokymasis.

REACH padeda ugdyti įvairius įgūdžius, kurie skatina vaiką būti motyvuotu ir įsitraukusiu besimokančiuoju. Mokiniai nori tyrinėti naują patirtį ir gebėti jas interpretuoti bei pritaikyti aktualijoms.



Papildomi resursai



Pav 38. Video: santykių plėtra . šaltinis: Howcast nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=WLXoi-oIJFs>



Pasižiūrėkite šį **2 minučių trukmės** vaizdo įrašą, kad sužinotumėte apie **RDI!**



2.2 Socialinių įgūdžių tipai



Vaikams reikia santykių su bendraamžiais, kad jie ugdytų savo socialinius įgūdžius. Šie santykiai moko vaikus, kaip reikia bendrauti ir žaisti su kitais. Susirasti draugų, su kuriais jie turi kažką bendro, padeda sustiprinti pasitikėjimą ir savivertę ir padeda nebijoti aplinkinio pasaulio.

Tačiau socialiniai įgūdžiai ne visada būna lengvi vaikams, turintiems specialiųjų poreikių. Nepaisant to, pripažinimas socialiniame rate gali padaryti stebuklus vaiko elgesiui ir savivertei.

Nerimas, stresas ar kitos bendravimo kliūtys gali neleisti vaikui žinoti, kokių veiksmų reikia imtis socialinio bendravimo metu, o tai kai kuriems nėra savaime suprantama.

Kas yra socialiniai įgūdžiai?

Socialinius įgūdžius galima apibrėžti kaip bendravimo ir interaktyvumo įgūdžius, kuriuos naudojame kasdien. Tai gali būti ir žodinė, ir neverbalinė, įskaitant kūno kalbą, gestus ir asmeninę išvaizdą. Bendravimas bet kuria kalba, tiek žodine, tiek neverbaline, yra esminis žmogaus bendravimo pasaulyje pagrindas.

Socialiniai įgūdžiai šiandieninėje visuomenėje yra ypatingai svarbūs ir turi įtakos mūsų bendravimui, elgesiui ir gyvenimui. Puikūs socialiniai įgūdžiai padeda asmeniui susikurti ir išlaikyti daugelį gyvenimo dalių, pavyzdžiui:

- Geresnė komunikacija
- Santykiai
- Efektyvumas
- Karjera
- Asmeninė laimė

Socialiniai įgūdžiai skiriasi nuo vieno studento iki kito. Kiekvienas mokinys yra unikalus ir jam reikia padėti įgyti įvairių socialinių įgūdžių.

Būtent to reikalauja vaikai, turintys specialiųjų poreikių: empatijos, dėmesingumo ir supratimo. Priešingai, smerkiantis požiūris, susierzinimas ar nekantrumas gali paaštrinti jų elgesio problemas, nes jie jausis taip, lyg kad ir ką jie bedarytų (ir galiausiai kas jie būtų), to niekada neužtenka ir jie neverti pagyrimo ir įvertinimo.



Neverbaliniai įgūdžiai

Neverbalinius socialinius įgūdžius sudaro veiksmai, rankų gestai, judėjimas socialinėje aplinkoje. Tačiau didelę bendravimo dalį sudaro kūno kalba. Tiesą sakant, vaikai dažniausiai veikia skirtingose aplinkose.

Jūsų vaikui gali kilti problemų susirasti ir išlaikyti draugus dėl neverbalinių eilių.

Tokia neverbalinė elgsena gali rodyti, kad esate atviras socialiniams kontaktams:

- Šypsena
- Akių kontaktas
- Draugiški rankų gestai

Tokia neverbalinė elgsena gali rodyti, jog jums nepatogu socialinėje aplinkoje:

- Nusigręžimas nuo žmogaus
- Rankos laikomos prie šonų arba sukryžiuotos prieš save
- Nepalaikomas akių kontaktas su kalbančiu asmeniu

Dauguma neverbalinių socialinių įgūdžių atsiranda už mūsų sąmonės ribų, todėl labai svarbu išmokyti vaikus suvokti savo veiksmus tvarkant socialinius įvykius.



Galite padėti savo specialiųjų poreikių vaikui suprasti, ką sakote, naudodami gestus, tokius kaip linktelėjimas ir rodymas, bei sutelktas akių kontaktas. Ypač pradžioje šiuos gestus gali tekti pratęsti arba per daug sureikšminti, kol vaikas išmoks juos suprasti. Visi vaikai mėgsta reaguoti į perdėtą neverbalinį bendravimą savo judesiais ir gestais, todėl mokymosi procesą lengva paversti smagiu žaidimu.



Paveikslėlis 39. Vaizdo įrašas: Neverbalinė komunikacija. Šaltinis: Amanda Guzman Nuroda: <https://www.youtube.com/watch?v=SKhsavlvua0>



Spausk ant šio **3-minučių vaizdo įrašo** ir **sužinok apie neverbalinę komunikaciją!**



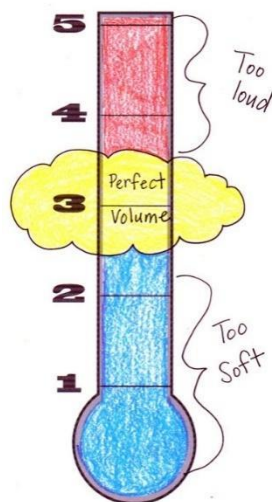
Žodiniai įgūdžiai

Jūsų balso tonas rodo jūsų emocinę būseną, ir jūs to galbūt net nežinote. Pavyzdžiui, kalbėjimas labai švelniai arba monotoniškai gali reikšti, kad esate drovus, nelaimingas ar nepatogiai.

Kai vaikas, turintis specialių poreikių, susiduria su socialine situacija, jis gali sukurti gynybos barjerą ir sunkiai rasti būdą užmegzti ryšį su kitais vaikais.



Asmenys, turintys bendravimo ir socialinių problemų, gali išmokti valdyti ir moduluoti savo balso garsumą; tačiau svarbu užtikrinti, kad jie tinkamai suprastų lygius, atitinkančius skirtingas situacijas. Galite naudoti termometrą „emocinei temperatūrai“.



Pav 40. Termometras. Šaltinis: do2learn.com



Pav 41. Vaizdo įrašas Komunikacijos palaikymas – kaip skatinti veiksmingą bendravimą. Šaltinis: Kids Included Together nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=POdoNtLSMFE>



Spausk ant šio 3-ijų minučių vaizdo įrašo, jog išmoktum kaip palaikyti komunikaciją su specialiųjų poreikių vaikais!



Reikalingi socialiniai įgūdžiai



Geidžiamiausi socialiniai įgūdžiai:

- **Bendradarbiavimas** – tinkamas bendravimas su kitais (t. y. dalijimasis, dalyvavimas pakaitomis)
- **Dalyvavimas**– bandymas atlikti užduoti, net jei ji per sunki
- **Kantrybė** – klausymas ir savo eilės laukimas
- **Pagalba kitiems** – tarpasmeninių įgūdžių ugdyimas, tokių kaip davimas kitiems
- **Nurodymų laikymasis** – ugdo charakterį ir pagarbą kitiems
- **Užduoties tęsimas** – ugdo susikaupimą ir atkaklumą
- **Skirtumų priėmimas** – moko kokia svarbi įvairovė ir skirtumai
- **Klausymas** – moko studentą būti aktyviu klausytoju
- **Bendravimas ir sąveika** – Moko pagarbos kitiems ir kitų pagarbos jums
- **Kitų gyrimas** –Moko nenuvertinti kitų ir leisti suprasti ką jie padarė gerai
- **Mandagumas** – padeda išmokti kaip bendrauti su kitais
- **Geros manieros** – kai kalbama, valgoma, ar būnant viešoje erdvėje
- **Pagarba** – Gerbkime save ir kitus, prisiimkime atsakomybę už tai ką sakome ir darome, būkime teisingi ir sąžiningi

Neįgalumo formų yra daug ir jos gali pasireikšti įvairiais būdais. Verta prisiminti, kad kiekviena forma turi tam tikrų unikalių iššūkių, ypač bendraujant su žmonėmis.

Pavyzdžiui, fizinės problemos, protinė negalia ar elgesio problemos gali trukdyti vaikui užmegzti ryšį su bendraamžiais.



Pav 42. vaizdo įrašas viskas apie socialinius įgūdžius! šaltinis: Mylemarks nuoroda:
<https://www.youtube.com/watch?v=Myf2CUx9E60>



Spausk ant šio **6-ių minučių vaizdo įrašo** ir sužinok daugiau apie socialinius įgūdžius!



2.3 Socialinių įgūdžių mokymo patarimai



Nebandykite išmokyti visų įgūdžių iš karto. Pasirinkite vieną konkretų įgūdį ir sutelkite dėmesį į jį. Kai konkretus įgūdis bus paaiškintas (kas jame slypi), mokykite to įgūdžio. Galite sugalvoti, kaip įgūdis atrodys ir skambės. Pritaikykite savo įrankius ir metodą (-us) konkrečiai grupei ar asmeniui. Nieko neskubinkite.

Kai manote, kad įgūdžio išmokėte tinkamai ir šiai užduoties daliai skyrėte pakankamai laiko, praktikuokite įgūdį. Galiausiai leiskite mokiniams naudotis šiuo naujai išmoktu įgūdžiu visą dieną įvairiose aplinkose. Pabandykite pakeisti nustatymus.

Jei jūsų vaikas lengvai pribloškiamas, skirkite jam daugiau laiko įsisavinti tai, ko mokote. Palaipsniui supažindinkite juos su naujais dalykais ir suteikite jiems „ramią erdvę“, kad išvengtumėte pervargimo.

Jei jūsų vaikui reikia daugiau stimuliacijos, pasirūpinkite, kad jis gautų daugiau laiko žaisti lauke. Suteikite jiems daug fizinės veiklos, kuri stimuliuoja jų protą ir kūną. Leiskite jiems šokinėti ant batuto, žaisti su plastelinu ar klausytis muzikos.

Apskritai, jūsų vaiko socialinių įgūdžių ugdymas pareikalaus daug laiko ir praktikos. Kaip tėvui ar globėjui, geriausias būdas padėti vaikui mokytis – suteikti jam rūpestį ir meilę. Ugdykite savigarbą ir supaprastinkite savo kalbą iki jų lygio. Nepamirškite švęsti savo vaiko etapų. Prireikus pagirkite, kad sustiprintumėte teigiamą elgesį. **Nepamirškite – praktikuokite kantrybę, būkite nuoseklūs, būkite sektinas pavyzdys.** Svarbiausia, kad viskas būtų linksma jums ir jūsų vaikui.

Įgūdžių stiprinimas yra vienintelis būdas padėti mokiniams išmokyti ir prisiminti konkretų įgūdį. Tai galima padaryti įtraukus naujus įgūdžius į kasdienę veiklą.

Specialiųjų poreikių vaikų socialinių įgūdžių tobulinimo veikla

Yra daug taktikų, padedančių jūsų vaikui tobulinti socialinius įgūdžius, o metodai turėtų būti pritaikyti pagal kiekvieno vaiko individualius gebėjimus. Štai keletas idėjų.

- **Lygiagretus žaidimas** – atliekant šį pratimą jūsų vaikas žais su kitu vaiku, bet greta. Tai leidžia jiems priprasti prie minties, kad kiti vaikai yra šalia jų ištikrųjų nebendraudant, o kiekvienas vaikas žaidžia su atskiru žaislu ar daiktu.
- **Dalijimasis** – Taip, tai, ką tavo mama ant tavęs rėkė daugelį metų, yra esminė mokymosi dalis. Tai reiškia, kad tuo pačiu metu darote ką nors su kitu vaiku, kiekvienam vaikui dalyvaujant vienodai.
- **Paeiliui** – kai jūsų vaikas, turintis specialiųjų poreikių, yra patenkintas mintimi dalintis, laikas leisti jam pakaitomis žaisti su kitu vaiku. Tai leis jiems atlikti tinkamus veiksmus ir prireikus pakoreguoti elgesį.



- **Bendradarbiaujantis žaidimas** – leidžia nustatyti žaidimo taisykles, kurios padės vaikui išmokti žaisti pagal žaidimo reikalavimus. Visi laikysis tų pačių taisyklių, kurios parodys vaikui, kaip teisingai bendrauti su kitais vaikais.

- **Stebėjimo konkursas** – norėdami padėti vaikui išspręsti šią jutimo problemą, galite pradėti stebėjimo konkursą. Leiskite vaikui bent 5–10 sekundžių žiūrėti į jūsų akis ir palaipsniui ilginkite laiką. Jei jūsų vaikas sugebės nenukreipti akių nuo jūsų, po sutarto laiko, galite apdovanoti jį teigiamu pastiprinimu. Pagirkite juos arba duokite jiems ženkliuką už puikų darbą.



Daugiau pavyzdžių

Tačiau gali būti, kad jūsų vaikas negalės ilgai į jus žiūrėti. Nekkelkite savo vaikui daugiau streso nei tai, ką jis jaučia šiuo metu, versdami jį spoksoti į jus. Vietoj to pabandykite ant kaktos užklijuoti porą akių lipdukų ir paskatinkite vaiką žiūrėti ten.

- **Veido žaidimai** – pradėkite nuo lengvai kopijuojamų veiksmų. Paliesk savo nosį. Uždenkite veidą. Pasukite akis. Iškišk liežuvį. Kai vaikas sugebės jus nukopijuoti, pradėkite kurti juokingus veidus. Kadangi autizmu sergantiems vaikams sunku skaityti emocijas, galite padėti jiems su jomis susipažinti parodydami. Modeliuokite, kaip skirtingos veido išraiškos atrodo žmogaus veide ir mėgdžiokite jas.

- **Vardų žaidimas** – norėdami žaisti šį žaidimą, surinkite visus savo šeimos narius į ratą. Kad visi matytumėte vienas kitą. Pradėkite sakydami savo vardą ir rodydami į save. Pereikite prie kito asmens, esančio jūsų dešinėje, ir atlikite tą patį, kol visi kiti baigs.

- **Žaisti žaidimo etiketą** – norėdami atlikti šią veiklą, turite pasirinkti bet kurį jums ar jūsų vaikui patinkantį žaidimą, pavyzdžiui, stalo žaidimą. Prieš pradėdami žaidimą, jūsų vaikas turi atlikti tris dalykus prieš žaisdamas.

1. Paspausti ranką priešininkui.
2. Pažiūrėti priešininkui akis (jei vaikui nepatogu, gali pažiūrėti į veidą).
3. Palinkėti sėkmės.

Kai žaidimas baigiamas, žaidėjai vėl padarys tą patį. Tik vietoje „sėkmės“, sakys, „puikus žaidimas“.



- **Spausdinkite ir žaiskite su emocijų korteles** – emocijų skaitymas yra dar viena jutimo problema vaikams, turintiems ASS arba intelekto negalią. Atsispausdinkite kai kurias pasirinktas emocijas (pvz., piktas, nustebęs, liūdnas, susijaudinęs, smalsus, nuobodus ir pan.). Nesijaudinkite, jei jūsų vaikas įstrigo tam tikroje emocijoje, nes negali prisiminti. Padėkite jiems, suteikdami jiems kontekstą, ką reiškia tam tikra emocija. Atlikite šį pratimą keletą kartų, kad susipažintumėte su skirtingomis emocijomis ir jausmais.

- **Vaizdo įrašų modeliavimas** – taip pat galite naudoti vaizdo įrašus, kad mokytumėte socialinių įgūdžių savo vaiką, sergantį ASS arba intelekto negalia. Ši veikla yra geras būdas supažindinti juos su naujais dalykais arba suteikti jiems idėją apie įvairias socialines situacijas.

Pavyzdžiui, jei norite atvesti vaiką į kirpyklą ir jis dėl to jaučiasi nepatogiai, susiraskite tos pačios situacijos vaizdo įrašą ir parodykite jam. Leisk jiems stebėti, kas vyksta. Paklauskite savo vaiko, ką jis mato. Nurodykite žmonių veido išraiškas. Tokiu būdu galite padėti savo vaikui susipažinti su ta pačia situacija. Taip pat parodote jiems, kaip reikėtų elgtis.

- **Papasakokite jiems socialines istorijas** – Socialinės istorijos yra terapija pagrįsta veikla, skirta pagerinti jūsų vaiko supratimą apie tinkamą elgesį. Tai taip pat apima mokymąsi tinkamo atsako socialinėje aplinkoje.

Socialinės istorijos ar socialiniai scenarijai, mokykite autizmu sergančius vaikus tinkamo elgesio, kurio tikimasi iš jų konkrečiose aplinkose. Nurodymai gali būti įvairūs, pavyzdžiui, žaidimų aikštelė, gydytojo kabinetas, prekybos centras, mokykla ir kt.

- **Rodykite pavyzdį ir tapkite sektinu pavyzdžiu** – darykite viską, kad savo vaikams rodytumėte teigiamą elgesį – autistams ir ne – ypač kai bendraujate su kitais. Būk įsikūnijimas.

Įtraukite žmones į mažus pokalbius. Kartkartėmis pasikalbėkite su jais draugiškai šypsodamiesi. Pažiūrėkite į žmonių akis. Būkite mandagūs. Laikui bėgant pastebėsite, kad jūsų vaikas taip pat mėgdžios tai, ką darote.

Taip pat turėtumėte skirti laiko paaiškinti savo vaikui, ką darote ir kodėl. Gali tekti kelis kartus pakartoti užduotį ir taisykles. Tačiau kuo daugiau tai darysite, tuo labiau jūsų vaikas susipažins su atitinkamais socialiniais įgūdžiais, kurių jam reikia. Padėsite jiems rasti būdą draugauti ir užmegzti ryšius su kitais.

- **Vaidmenų žaidimas** – norėdami tai padaryti, suvaidinkite pažįstamą sceną arba pakartokite jau įvykusias situacijas. Aptarkite su savo vaiku daugybę skirtingų būdų, kaip jis gali susidoroti su tam tikromis situacijomis, ypač jei jos atsitiks ateityje. Šios socialinių įgūdžių veiklos raktas yra būti nuosekliems. Turite dažnai treniruotis su vaiku, kad idėjos ir principai jam išliktų atmintyje.



Pav 43. Vaizdo įrašas. Kirpykloje: Socialinė istorija vaikams su Aspergerio sindromu ir autizmu. Šaltinis: Mark Hutten, M.A. Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=AbM7sEgozZA>



Pav 44. Vaizdo įrašas: Patarimai: Paverskite kirpimą smagia veikla. Šaltinis: Rethink Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=UDj-blkc-2Y>



Spausk ant vaizdo įrašų viršuje apie kirpyklą!



2.4 Priemonės ir išteklių specialiųjų poreikių mokinių socialiniams įgūdžiams tobulinti

Asmenims, sergantiems autizmu ir įvairiomis kitomis negalios formomis, dažnai reikia papildomos pagalbos ir išteklių, skirtų padėti jiems įgyti socialinių įgūdžių. Jei susirasti draugų atrodo bauginantis iššūkis, nesijaudinkite. Yra įrankių, padedančių išmokyti jūsų vaiką ar paauglį socialinių įgūdžių.

Žaislai

Neabejotinai žaislai padeda socialiai vystyti autizmo spektro ir sutrikusio intelekto vaikams. Jei jūsų vaikas susiduria su socialinių įgūdžių sunkumais, žaislų ir žaidimų pristatymas gali padėti jam pagerinti savo elgesį, net jei jis to nesuvokia.

- **Žaidimas prie vakarienės stalo**

Šiame žaidime linksmybės ir maistas derinamos vakarienės metu. Šiam žaidimui pradėti tereikia maisto ir šeimos. Paspauskite viršuje esantį mygtuką ir kitas jūsų maisto kąsnis gali būti daržovė, o gal turėsite papasakoti apie savo gėdingiausią dienos akimirką.

- **Zatswho**

„Zatswho“ leidžia įdėti nuotraukas į minkštą lankstų rėmelį, kurį lengva nešiotis ir apsaugoti nuotrauką nuo mažų rankų. Vaikai gali sužinoti apie artimus ir toli esančius artimuosius su globėju arba apversti rėmus, kad išmokytų formų, derinimo ar sekų vaikams augant!

- **Draugystės apyrankių gaminimas**

Mano draugystės apyrankių kūrėjas talpina iki 10 stygų (ir jas laiko tvarkingai), kad sukurtų sudėtingas apyrankes pažangesniam apyrankių gamintojui ar menininkui. Jaunieji madingų aksesuarų dizaineriai taip pat gali naudoti tik 3 stygas, kad apyrankės būtų tradiciškesnės ir galėtų pasidalinti su draugais!

- **Mano pirmasis dienos planuotojas**

Mano dienos planuotojas nustato datas, sezonus ir orus, kad padėtų vaikams planuoti savo dienas ir netgi įtrauktų jausmus, skatinančius išreikšti savo nuotaiką. Visos dalys yra pritvirtintos Velcro juostele prie planuoklio iš audinio, kuris yra su kišenėmis, skirtomis visoms detalėms laikyti.



- **Waboba kamuoliukai**

Waboba arba „**vandens kamuoliukai**“ naudojamas aktyviai žaisti vandenyje nuo kelių iki juosmens. Rutulio metimas moko vaikus pagrindinių posūkių ir dėmesio kitiems. Visi šie elementai yra būtini sveikiems socialiniams mainams. Kiekvienas kamuoliukas suteikia skirtingą vandens žaidimo variantą, kad atitiktų kiekvieno poreikius – „Ekstremalus“, „Profesionalus“, „atsimušantis“ ir „sprogstantis“ kamuoliukai nuostabiai atsimuša į vandenį!



Vaikai turi socialinio augimo galimybių žaisdami su draugais, broliais ir seserimis bei globėjais įvairiose aplinkose.

Pav 45. Waboba kamuoliukas.
Šaltinis firendshipcircle.org

Kiekvienas vaikas lavina socialinius įgūdžius, tačiau žaidimo skatinimas gali padėti vaikui reaguoti ir reaguoti į socialines situacijas.

Robotai

Socialiniai robotai atlieka keletą svarbių vaidmenų ir pranašumų gydant vaikus, turinčius autizmą ir intelekto negalią. Jie skirti atlikti daugybę vaidmenų net ir per tą patį terapijos seansą. Per žaidimus ir įtraukiančius užsiėmimus robotai gali bendrauti su vaikais, kad ugdytų jiems įgūdžius, išugdytų konkretų, pageidaujamą elgesį ir padrąsintų bei teigiamais atsiliepimais sėkmingai atlikus užduotį. Remdamiesi literatūros apžvalga, autoriai suskirstė keletą šių robotų vaidmenų: kaip **diagnostikos agentas**, kaip **draugiškas žaidimų draugas**, kaip **elgesį skatinantis agentas**, kaip **socialinis tarpininkas**, kaip **socialinis veikėjas**, kaip **asmeninis terapeutas**.

Kadangi daugybė projektinių tyrimų parodė, kad robotų naudojimas autizmo terapijoje yra naudingas, daugėja tyrėjų, norinčių paversti šias išvadas realia robotų integracija į terapinę aplinką. Svarbiausia, kad Emilijos Barakovos projektas (WikiTherapist) pripažįsta terapeuto vaidmenį ir bando pagerinti terapeutų gebėjimą programuoti robotus per grafinę programavimo aplinką, kurią lengva naudoti (TIViPe); tiria terapeutų, kaip roboto tipo įrankių kūrėjų, vaidmenį; ir skatina socialinius programavimo aspektus, pagrįstus žiniatinklio terapeutų ir robotų praktikų bendruomene.

Kadangi daugelis tyrėjų pripažįsta, kad tikroji terapija apima trijų šalių (roboto, paciento ir terapeuto) sąveiką, mokslininkai sukūrė terminą „Terapeutas kilpoje“, kur pabrėžiamas ir kontroliuojamas bei modifikuojamas terapeuto vaidmuo. Tyrėjai teigia, kad terapeutams reikia: valdyti pačius robotus (nors daugiausia per Wizard of Oz tipo sąsają); ir stebėti terapijos eigą bei įvertinti jos veiksmingumą. Mokymosi ir roboto elgesio ugdymo vaidmuo taip pat nurodomas kaip poreikis.

Socialinių ir terapinių robotų programavimo supaprastinimo tema buvo nagrinėjama Vroclavo technologijos universitete (Lenkija). Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas (socialinių) veiksmų sekų programavimui, siekiant sukurti prasmingą elgesį, pavyzdžiui, robotai pasakoja istoriją arba atpažįsta objektus ir į juos reaguoja. Social Robotic Toolkit kūrėjai naudojo alternatyvų, apčiuopiamą, programavimo metodą, kai komandų ar sąlyginių komandų seką galima nubraižyti ant popieriaus ir pateikti roboto regėjimo sistemai.



Pav 46. Bendravimas tarp roboto ir vaiko. Šaltinis: www.icsr2022.it

Apčiuopiamas grafinis programavimas vis dažniau naudojamas programuojant robotus ir interneto įrenginius, daugiausia todėl, kad tai yra veiksmingesnis būdas palengvinti pagrindinių programavimo sąvokų, reikalingų kuriant naudingas programas, supratimą. Be to, keli mokomieji robotai naudoja grafinį metodą mokydami programuoti, ypač „Choregraphe“, skirta „NAO“ ir „Pepperrobots“, „EV3 Programmer App“, skirta programuoti LEGO Mindstorms, ir „Scratch for Arduino“, skirta programuoti Arduino pagrindu veikiančius robotus. Atvirojo kodo robotų operacinė sistema (ROS) kartu su Snap! Grafinį programavimą pristatė Lodzės technologijos universiteto komanda, kuri yra Robototerapia projekto dalis. Naudojant ROS, skirtingi įrenginiai ir programinės įrangos programos gali sukurti nevienalytį programuojamų mazgų rinkinį, pasiekiamą vartotojo sąsajoje. Kiekvieno įrenginio inicijavimas taip pat gali būti atliktas naudojant žiniatinklio GUI (grafinę vartotojo sąsają), nes jis turi galimybę siųsti tekstinius ir daugialypės terpės failus (pvz., roboto balsus) tiesiai iš naršyklės. Tai dar labiau palengvina plėtrą, nes duomenų perdavimas ir sąranka vartotojams yra skaidrūs. Projekto metu buvo prijungti papildomi mazgai (pvz., balso generavimas naudojant Wizard-of-oz tipo scenarijų), bet vis tiek naudojant paprastą GUI.

Naujausi Maja Matarić ir jos komandos Pietų Kalifornijos universitete tyrimai rodo, kad namuose naudojami robotai galėtų padėti žmonių terapeutams, perimdami pasikartojančią mokymo veiklą, o AI (dirbtinis intelektas) galėtų padėti individualizuoti patirtį. Komanda sukūrė mašininio mokymosi modelį, kuris naudoja garso ir vaizdo duomenis, tokius kaip dialogas ir akių kontaktas, iš autistiškų vaikų sąveikos su robotu, kad nuspėtų, ar jie užsiima tam tikra mokymo veikla. Jei taip nėra, manoma, kad robotas galėtų reaguoti ir vėl juos įtraukti, kad ilgiau išlaikytų dėmesį į gydomuosius pratimus. Tačiau tyrimas buvo atliktas naudojant duomenis, surinktus iš robotų, kurie mėnesį gyveno su vaikais savo namuose. Dažniausiai, dauguma kitų iki šiol atliktų tyrimų apsiribojo trumpais laiko intervalais ir kontroliuojamais laboratorijos nustatymais.



Pav 47. Vaizdo įrašas projektas „Robotherapy“. Šaltinis: Polska Agencja Prasowa S.A.

Nuoroda: <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C955927%2Crobototerapia---interaktywne-gry-i-zabawki-pomagaja-w-terapii-sensorycznej-dzieci.html>



Spausk čia ir pažiūrėk, kaip robotai naudojami mokant socialinių įgūdžių

Roboterapijos projekto metu sukurti prietaisų pavyzdžiai: **SensorBox, Smart Sleeve, Blocks, sensorinis kilimėlis, PANDA minkštas robotas** arba **interaktyvi pagalvė**. Visų pirma, šie įrenginiai yra programuojami. Terapeutai gali keisti savo veiklos būdą, kad pritaikytų juos konkrečiau vaiko terapijai arba atsižvelgtų į terapijos eigą. Jie gali sąveikauti su įvairiais reguliuojamo intensyvumo dirgikliais; tai gali būti garsas, šviesa, temperatūra, tai gali būti vibracija ar judesys.



Kiti skaitmeniniai įrenginiai

Kai tėvai valandų valandas žiūri, kaip šiuolaikiniai vaikai žaidžia nelavinančius ir vienišius vaizdo žaidimus, jie gali nerimauti, kad skaitmeniniai įrenginiai vilioja vaikus nuo socialinio bendravimo su bendraamžiais iš tikrųjų. Šis susirūpinimas yra didesnis vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą (ASS) ir kitų intelekto sutrikimų turinčių vaikų, tėvams, nes atrodo, kad yra didelis neatitikimas tarp jų vaiko (dažnai įkyraus) noro naudotis technologijomis ir vaiko poreikio socialiai bendrauti su kitais.

Siekdami pagerinti vaiko, sergančio ASS ar ID, socialinius įgūdžius ir kompetencijas, galime laikytis BYOD (atnešk savo įrenginį) arba BYOT (atsinešk savo technologiją) metodo, kuriuo siekiama įtraukti bet kokią technologiją, veiksmingai švietimo tikslais. Šis metodas reiškia leidimą naudoti savo asmeninį įrenginį, o ne reikalavimą naudoti oficialiai pateiktą įrangą konkrečiam švietimo teikėjo apibrėžtam tikslui.

Technologijų ir žiniasklaidos įtraukimas suteikia puikią galimybę tobulinti socialinius įgūdžius, ypač specialiųjų poreikių mokiniams, kurie turi tam tikrų trūkumų šiose srityse.

Nepaisant kai kurių galimų trūkumų, technologijos nėra bloga jėga, nuo kurios turėtume stengtis apsaugoti savo vaikus. Technologijos yra tik įrankis. Taigi jo naudingumą ar žalą lemia tai, kaip mes jį valdome. Šiandieninės technologijos potencialiai atveria įdomų ir naują mokymosi galimybių pasaulį, kurio nebuvo prieš dešimtmetį ar du. Tačiau turime strategiškai užtikrinti, kad jis būtų naudojamas mūsų vaikų vystymuisi, o ne žalai. Be to, labai svarbu, kad šios naujos mokymosi galimybės būtų tinkamai įvertintos dėl jų veiksmingumo.

Yra bent du būdai, kuriais kompiuteriai ir skaitmeniniai įrenginiai yra įtraukti į terapines intervencijas vaikams, sergantiems ASS ir intelekto negalia.

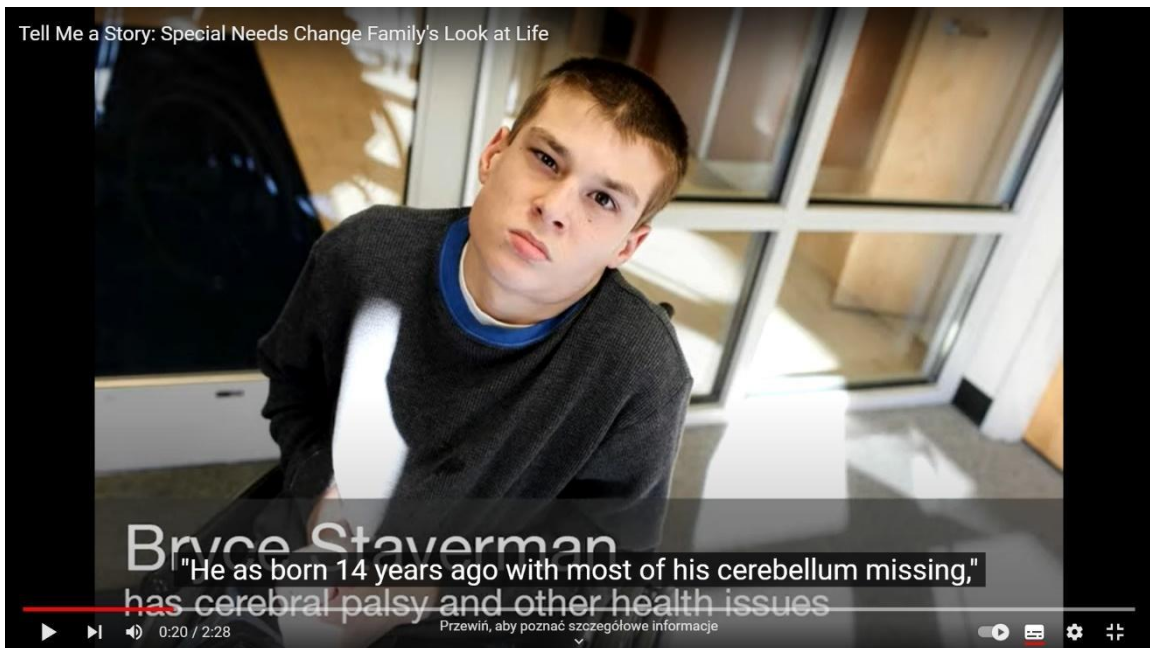
- Pirma, elektroniniai prietaisai ir planšetiniai kompiuteriai gali būti naudojami kaip alternatyvi/papildoma komunikacijos priemonė.
- Antra, mėgstamas elektroninis žaidimas ar įrenginiai gali būti dažnai naudojami kaip atlygis už bendradarbiavimą elgesio programose. Elektroniniai prietaisai dažniausiai naudojami su ASS sergančiais vaikais namuose, mokykloje ir gydymo aplinkoje, siekiant paskatinti arba palengvinti tikslinį elgesį.

Labai svarbu, kad ir kokį įrenginį vaikas naudotų savo socialiniams įgūdžiams ir kompetencijoms kelti, ta veikla būtų pagrįsta vaiko pomėgiais ar aistra, nes tokie moduliai bus daug efektyvesni ir labiau įtraukiantys į save. Todėl terapeutas ar pedagogas turėtų nuo pat pradžių nustatyti vaiko poreikius.

Pastaruoju metu yra daug kitų pastebimų pastangų naudoti technologijas socialiniams įgūdžiams tobulinti. Pavyzdžiui, daktarė Christina Noel iš Mokytojų rengimo mokyklos sukūrė Minecraft klubą asmenims, sergantiems ASS ir neurotipiškais bendraamžiais, kurie turi bendrą pomėgį, žaidimą Minecraft. Klubas leidžia paaugliams dirbti virtualiuose Minecraft „pasauliuose“, kuriuos jie kartu



sukūrė, tuo pat metu mokantis ir praktikuojantis, kaip bendrauti ir dirbti su kitais. Kitas pavyzdys – Slaptųjų agentų draugija (SAS), kurią sukūrė daktarė Renae Beaumont Kvinslando universitete (Beumont, 2008). SAS yra interaktyvus šnipinėjimo žaidimas, kuriame vaikai su ASS mokosi apie santykius ir emocijas. SAS siūlo mažų grupių užsiėmimus vaikams, kuriuose aptariami žaidime išmokti socialiniai įgūdžiai, taip pat užsiėmimus tėvams, padedančius ugdyti vaiko socialinius įgūdžius.



Pav 48. Vaizdo įrašas papasakok savo istoriją: Specialieji poreikiai pakeitė šeimos požiūrį į gyvenimą. Šaltinis : [Cincinnati Children's](#)

Nuoroda: <https://www.youtube.com/watch?v=kQqbGqqniZM>



Spausk čia ir pažiūrėk vaizdo įrašą apie realaus gyvenimo istoriją apie vaikus su specialiaisiais poreikiais



Knygos

Vaikams, turintiems Aspergerio sindromą, autizmą ir kitus specialius poreikius, socialinė sąveika nėra lengva. Daugelis specialiųjų poreikių vaikų turi būti mokomi socialinių įgūdžių ir tinkamo elgesio taip pat, kaip jų bendraamžiai mokomi matematikos ir rašybos. Nepaisant technologijų, kurios šiais laikais yra tikra palaima daugelyje sričių, vienas iš labiausiai paplitusių socialinių įgūdžių mokymo būdų specialiųjų poreikių mokiniams.

Atvirieji mokomieji išteklių teikia daug įprastų tokio tipo išteklių, pvz.: Naujoji socialinių istorijų knyga su daugiau nei 150 labiausiai ieškomų socialinių istorijų; Socialinių įgūdžių paveikslėlių knyga su nuotraukomis, kuriose mokiniai dalyvauja įvairiose realiose socialinėse situacijose; Autizmo ir PDD pirminių socialinių įgūdžių pamokos su galvosūkių palaikomomis istorijomis ir 40 paruoštų naudoti pamokų scenarijų; 100 istorijų apie socialinį ir saugumo suvokimą su specialiais duomenų lapais, kurie padeda stebėti vaiko pažangą viršvalandžių metu; arba Dabar aš suprantu – socialinės istorijos kartu su iliustracijomis, kuriose kalbama ir paaiškinama viskas – nuo žaidimo veiklos iki sudėtingų sąvokų, tokių kaip pykčio valdymas, moduliacija ar viešas elgesys.

Pedagogai ir terapeutai taip pat gali rasti daugybę darbo rinkinių, elektroninių knygų ir kitos spalvingos medžiagos, atitinkančios pasirinktus poreikius ir lengvai pritaikomos prie grupės ar vaiko sutrikimo specifikos.



Klausimai

1) Kokius įgūdžius galima patobulinti naudojant REACh (santykinis požiūris)?

- kūrybiškas mąstymas, problemų sprendimas, nuoseklus mokymasis, dėmesio dalinimasis
- kitų priėmimas, kryptingi veiksmai, kliūčių įveikimas, grojimas instrumentais
- emocinis reguliavimas, motociklo imitacija, galimybė dalintis erdve, važiavimas automobiliu

2) Neverbalinės eilės:

- kojų gestai, laisva ir atvira kalba
- karaoke dainavimas, nususukus nuo kitų
- akių kontaktas, šypsena

3) Kuris iš šių pavyzdžių nėra socialinio elgesio pavyzdys?

- dalyvavimas, gerų manierų naudojimas
- Būti mandagiam, susitelkusiam, susitelkiant ties užduotimi
- Girti save, būti egocentriku

4) Mokydamiesi socialinių įgūdžių, turėtumėte:

- pamiršk kantrybę ir nuoseklumą
- užduočiai skirti pakankamai laiko
- jokiu būdu neskatinkite savo vaiko

5) Jūsų vaikas gali pagerinti socialinius įgūdžius, pavyzdžiui:

- Lygiagretus žaidimas
- nepriklausomas žaidimas
- žaisti žaidimo etiketą

6) Kokios yra priemonės ir išteklių, kuriais siekiama pagerinti SUP mokinių (turinčių ASS ir (arba) lengvą ID) socialinius įgūdžius?

- Premack kaladėlės
- bet kokie neinteraktyvūs žaislai
- socialinis aktorius ar asmeninis terapeutas (robotas)

7) La terapia en Loop se basa en:

- terapija tai spąstai vaikui
- terapija apima roboto, paciento ir terapeuto sąveiką
- terapeuto vaidmuo mažėja ir terapija nekeičiama per visą terapijos įgyvendinimo laikotarpį



8) BYOT reiškia:

- a. Atsineškite savo technologiją
- b. Sulaužykite savo nebrangumą
- c. Atsineškite savo planšetinį kompiuterį

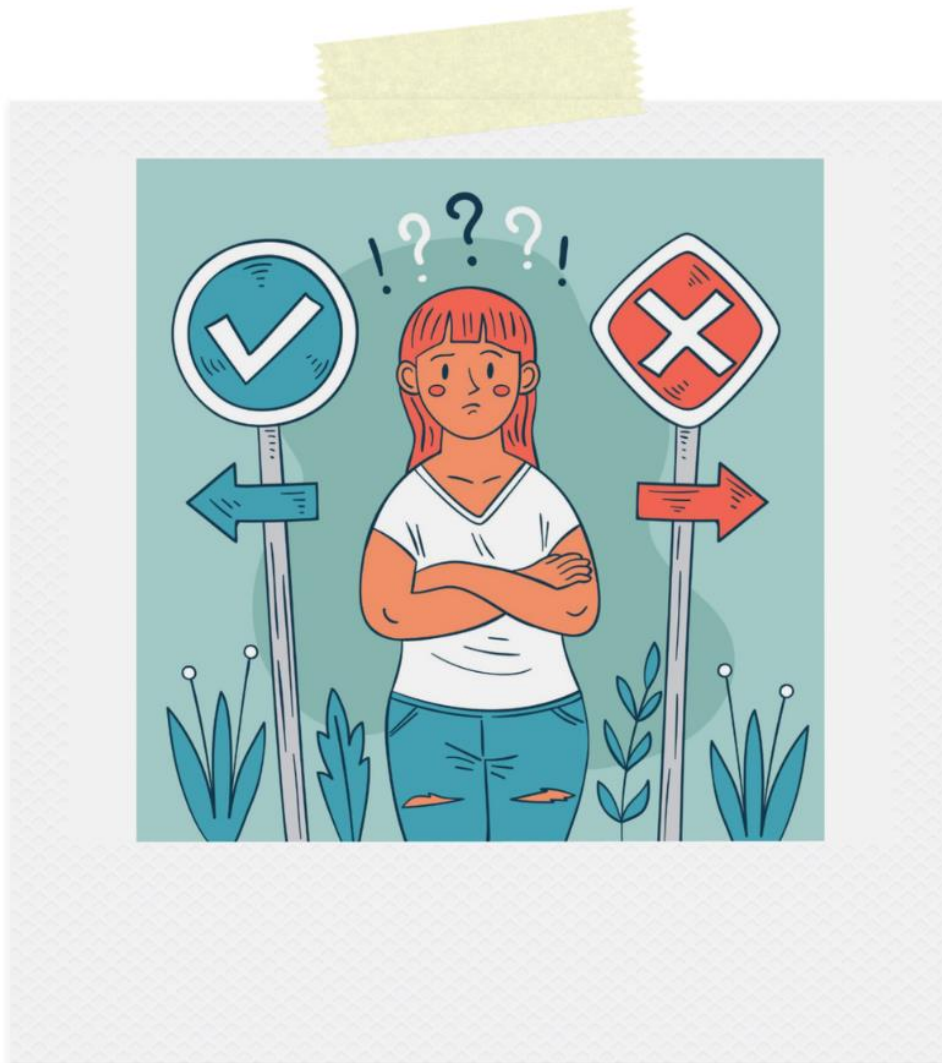
9) Kokią naudą gali duoti skaitmeninių prietaisų įtraukimas į terapines intervencijas vaikams, turintiems ASS ir intelekto negalia?

- a. Prietaisai turi atitraukti SUP vaikų dėmesį nuo pateiktos užduoties
- b. Prietaisai turi pakeisti vaiko pomėgius ar aistras ir tuo pat metu neturėtų turėti įtakos jo savireguliacijai
- c. Bet koks elektroninis prietaisas gali būti naudojamas kaip komunikacijos įrankis ir gali būti dažnai naudojamas kaip atlygis už bendradarbiavimą elgesio programose

10) Socialinės istorijos

- a. jokių būdu neturi būti jokių iliustracijų ar nuotraukų
- b. gali padėti SUP mokiniams suprasti kai kuriuos pasirinktus elgesio modelius
- c. neatitinka realių socialinių situacijų

3. Specialiųjų poreikių vaikų integravimo į bendrojo lavinimo mokyklas patarimai ir kylančios problemos



Modulio aprašymas

Šio modulio tikslas – didinti supratimą apie naudą ir sunkumus, su kuriais susidurs pedagogai, mokydami klasę, kurioje yra mokinių, turinčių mokymosi sunkumų ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (SP). Turime omenyje ne tai, kad klasėje yra problema vaikai turintys skirtingų ugdymosi poreikių, o tai, kad būtinas išankstinis pasiruošimas ir žinios apie šiuos sunkumus, kuriuos reikės spręsti atsižvelgiant į jų kontekstą.

Kaip atspirties taškas pateikiamas mokinių, turinčių ugdymosi poreikių, apibrėžimas, o galiausiai – specialistams galimybė sužinoti apie imtinio ugdymo galimybes.



Pav 49: Patarimo nuotrauka.. Šaltinis: Freepick



Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių įtraukimo į bendrąsias klases, veiksmas vadinamas integracija. Tai leidžia jiems mokytis kartu su mokiniais, neturinčiais specialiųjų poreikių. Daugumai žmonių atrodo, kad šis įtraukus požiūris yra naudingas abiem pusėms.

Pavyzdžiui, vaikai, turintys specialiųjų poreikių, įgyja socialinių įgūdžių suaugusiųjų gyvenimui, stebėdami ir mėgdžiodami bendraamžius, o mokiniai, neturintys specialiųjų poreikių, tampa tolerantiškesni dėl įvairios klasės aplinkos. Tačiau procesas nėra toks paprastas, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Todėl šiame modulyje atidžiau pažvelgsime į sunkumus ir patarimus integruojant specialiųjų poreikių vaikus į bendrojo lavinimo mokyklas, kad pedagogams būtų šiek tiek lengviau.

Specialiųjų poreikių mokiniai kartais gali būti supainioti su mokiniais, kuriems reikia specialios švietimo pagalbos. Dėl šios priežasties būtina patikslinti esamų specialiųjų poreikių rūšis. Kai kurie iš labiausiai paplitusių (UOC, 2020) yra šie:



Tai tik keli pavyzdžiai, tačiau jų yra ir daugiau, arba gali būti, kad mokinys turi ne vieną poreikį.

Ankstyvas aptikimas yra labai svarbus. Galime sakyti, kad mokiniai turi specialiųjų poreikių, jei jų pažanga yra žymiai lėtesnė nei kitų klasės draugų. Norėdami tai nustatyti, turime surinkti informaciją tiek iš specialistų, tiek iš tėvų, kuri kartu su psichoedukaciniu vertinimu pateiks mokinio situacijos diagnozę.

Toliau išsiaiškinsime, kokius patarimus apie specialiuosius poreikius galima duoti tiek tėvams, tiek specialistams.



3.1 Privalumai

Yra keletas privalumų, skatinančių įtraukyti švietimą įvairiose besimokančiųjų gyvenimo srityse:

Socialinis bendravimas nuo mažens yra ir reikalingas, ir naudingas rūpestingai ir etiškai visuomenei

Jis ugdo mokymąsi vertybėmis siekiant viso žmogaus tobulėjimo ir tokiu būdu tapti nepriklausomais ir protingais suaugusiais.

Didina tiek mokytojų, tiek žmonių su negalia savivertę

nuo mažens ugdomas mokinių šeimų ir specialistų socialinis įsipareigojimas tolerantiškiems santykiams suvokti.

Imtinis ugdymas yra ateities švietimo sinonimas. Tai reiškia, kad tai praktikuojantys žmonės turės galimybę pasiruošti naujiems iššūkiams bet kurioje darbo srityje.

3.2 Trūkumai



Kaip minėta anksčiau, vaikų su specialiaisiais poreikiais ir be jų, integravimas į bendrojo lavinimo klases turi tam tikrų pranašumų ir trūkumų. Šiame skyriuje bus paminėtos kai kurie trūkumai, kaip paruošti švietimo specialistus iššūkiams, su kuriais jie gali susidurti dirbdami klasėje su vaikais su specialiaisiais poreikiais ir be jų. Huei Lan Wang (2009) pastebėjo, kad mokytojai, kaip pranešama, susiduria su tokiomis problemomis, kaip tinkamo tempo parinkimas pristatant naujas koncepcijas ar atliekant pratimus, įgyvendinant tinkamus mokymosi stilius, sprendžiant dėl sėdimų vietų išdėstymo ir individualaus dėmesio paskirstymo, kad nė vienas iš mokinių nesijaustų apleistas ar atskirtas.

Kai kurie trūkumai:

Finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Tačiau išreiškiamas požiūris ar nuomonė yra tik autoriaus (-ių) ir nebūtinai atspindi Europos Sąjungos ar Europos švietimo ir kultūros vykdomosios įstaigos (EACEA) požiūrį ar nuomonę. Nei Europos Sąjunga, nei EACEA negali būti laikoma už juos atsakinga. Projekto numeris: 2021-1-PL01-KA220-SCH-000027809



- **Didelis mokinių skaičius mokytojams**, todėl mokytojui sunku skirti skirtingų poreikių mokiniams tiek laiko, kiek jiems reikia dėmesio.
- **Kai kurių skirtingų sričių mokytojų nepasirengimas** padėti visiems mokiniams prasmingai mokytis ir padaryti mokymą labiau individualizuotą.
- **Šeimų įsikišimo trūkumas dėl bendravimo stokos.** Jei nėra gero bendravimo, mokinys negaus vienodo ugdymo mokykloje ir namuose, todėl ugdymo procesas, kuris turėtų tęstis už mokyklos ribų, bus apsunkintas, o konkretūs tikslai nebus pasiekti.
- **Dar viena kliūtis yra netinkamas prisitaikymas prie mokyklos.** Kitaip tariant, pagrindinis naudos gavėjas turi būti besimokantysis, kuris turi pasiekti pagrindinius tikslus. Jei mokykla nėra pasirengusi arba neturi išteklių mokiniui parūpinti, ji privalės nepasikliauti mokiniu atliekant tam tikrą veiklą.
- **Kitas sunkumas yra susijęs su akademiniais pasiekimais.** Jei vaikai, turintys specialiųjų poreikių, priima to paties tipo mokymo programas, jie gali atsilikti ir neatsilikti, nes jiems gali prireikti kitokios formos mokymo arba specialios įrangos. Specialiųjų poreikių turintiems vaikams reikia daugiau dėmesio, o tai gali neigiamai paveikti likusius mokinius.

Šio tipo dėmesys išsprendžiamas, kai į įprastą klasę ateina pagalbinis mokytojas, padedantis mokiniui, turinčiam specialiųjų poreikių, ir atliekant individualius ugdymo programos pakeitimus, kurie gali būti reikšmingi ir nereikšmingi.

- Reikšmingi individualūs ugdymo turinio koregavimai keičia oficialios mokymo programos elementus, tokius kaip tikslai, kompetencijos, turinys ir vertinimo kriterijai.
- Nereikšmingos individualios adaptacijos modifikuoja tokius elementus kaip laikas, veikla, metodika, vertinimo metodai ir instrumentai ir kt.



Tai turi būti sprendžiama pirmiausia nustatant vaikų akademinio vystymosi ar elgesio sunkumus, turinčius įtakos jų asmeniniams rezultatams. Kartais šie sunkumai gali atsirasti šeimos aplinkoje, o tai gali turėti neigiamos įtakos vaikų elgesiui. Kitas dalykas, kurį reikia padaryti, yra paprašyti asmeninės diagnostikos iš mokyklos ugdymo psichologo, kad jis nustatytų tinkamus pagalbos mechanizmus. Galiausiai, atlikdami pirmiau minėtus pakeitimus, nustatykite tolesnę paramą mokyklai.

Net jei minėtų sprendimų dėka visus šiuos sunkumus pavyks išspręsti, svarbu atminti, kad socializacija yra svarbiausia. Ugdymo centre ir ypač klasėje vaikai mokosi dalintis, laimėti ir pralaimėti. Atminkite, kad vaikai turėtų bendrauti ne tik su suaugusiais, bet ir su savo amžiaus vaikais.

3.3 Patarimai ir strategijos



Anksčiau mes žiūrėjome į keletą konkrečių patarimų, susijusių su įvairiais sunkumais. Šiame skyriuje pasidalinsime keletu patarimų ir strategijų pedagogams, kuriuos pasiūlė Jimas McClafferty (n.d.) ir kiti, kuriuos vertėtų pritaikyti savo klasėje.

1. Kai jūsų mokinių prašoma atlikti grupės užduotį, suporuokite arba sugrupuokite mokinius, turinčius specialiųjų poreikių, ir vaikus be specialiųjų poreikių, kad jie galėtų dirbti kartu ir integruotis. Be to, galėsite juos įvertinti kartu žinodami, kad kiekvienas besimokantis veiks skirtingu lygiu.



2. **Nekeiskite paskutinę minutę planų ar rutinos.** Nors tai nėra didelis nepatogumas ar problema vaikams be specialiųjų poreikių, bet rutina yra labai svarbi autizmu sergantiems vaikams.

Pav 50. Žmonių grupė. Šaltinis: Freepik

Taigi, jei jums reikia įvesti pakeitimus, informuokite vaikus ir paruoškite juos pokyčiams iš anksto.

3. **Nestatykite stalų ratu.** Vietoj to, sustatykite juos iš eilės. Toks išdėstymas užtikrina, kad autizmą turintys mokiniai turėtų savo asmeninę erdvę ir kad ADHD turintys mokiniai nebūtų taip lengvai atitraukiami.

4. **Jrenkite savo klasę.** Atsižvelgiant į vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, poreikius,

jūsų klasėje turėtų būti tinkamų pagalbinių priemonių, kurios padėtų jiems sutelkti dėmesį, maksimaliai išnaudoti savo potencialą ir neatsilikti nuo likusios klasės. Šios pagalbinės priemonės apima: rašymo lentas, specialias pieštukų rankenas, ausų apsaugas, judinimo pagalvėles veidui ir užduočių valdymo lentas.



Pav 51: Mokytojas klasėje. Šaltinis: Freepik

5. **Pažink besimokančiuosius.** Kad galėtumėte mokyti ir taikyti reikalingas strategijas klasėje, akivaizdu, kad turite pažinti mokinius ir jų poreikius. Pradėkite nuo pokalbių su šeimomis ir pakvieskite mokinį. Tada paruoškite ataskaitas apie kiekvieno iš jų savybes arba pasidomėkite kiekvieno iš jų psichopedagoginio vertinimo ataskaitomis.

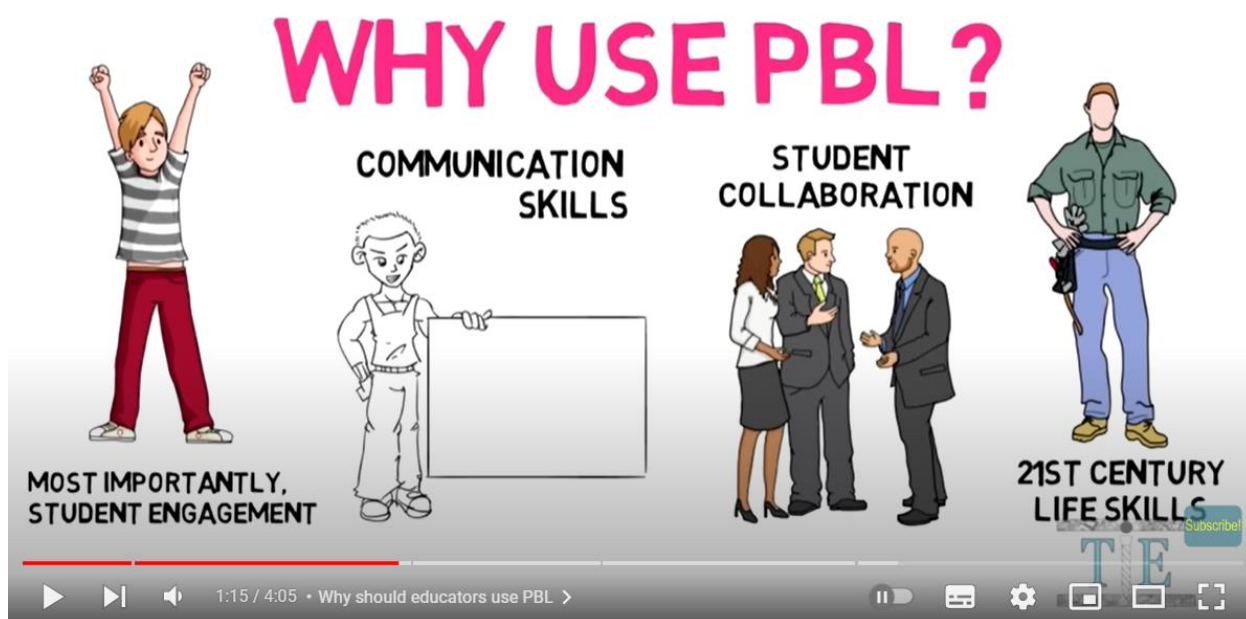
6. **Planuokite veiklą iš anksto.** Nieko nepalikite vaizduotei. Organizuokite veiklą taip, kad žinotumėte, jog pasieksite norimus tikslus. Planuokite galimas problemas ir tobulinkite veiklą ateityje.

7. **Paprašykite savo mokyklos pasamdyti jums reikalingą pagalbinį personalą.** Jei mokykla nežinos jūsų klasės poreikių, tai negalės palengvinti jūsų darbo. Paprašykite pagalbos ir dirbkite kartu su kitu kolega.

3.4 Ugdymo metodikos geresnei mokinių integracijai klasėje

Siekiant konsultuoti mokytojus dėl metodikų, skatinančių pedagoginę integraciją ir visų mokinių kompetencijų ugdymą, naudojimo, parengta santrauka, apibendrinanti kai kurias skirtingų metodų idėjas ir ypatybes, kurias būtų galima pavadinti imtiniais:

Projektinis mokymasis (PBL) (Project-based learning): darbo grupių sudarymo dėka mokiniai gali mokytis bendrą temą naudodami mokytojo suteiktus įrankius. Grupės bendradarbiauja ir nustato savo mokymosi tempą. Pagrindinis dėmesys skiriamas tam tikra tema rengiamo baigiamojo projekto rengimui, kuriame studentai mokosi organizuotis ir dirbti savarankiškai.



*Pav 52: Vaizdo įrašas "Projektinis mokymasis: Kodėl, kaip ir pavyzdžiai" Šaltinis: YouTube.
nuoroda: [\(3502\) Project Based Learning: Why, How, and Examples - YouTube](#)*



Pažiūrėk šį 4-rių minučių vaizdo įrašą, jog sužinotum apie projektinį mokymą!



Apversta klasė yra pedagoginis modelis, perkeliantis tam tikrų mokymosi procesų darbą už klasės ribų, naudojant pamokų laiką kartu su mokytojo patirtimi, siekiant palengvinti ir tobulinti kitus žinių įgijimo ir praktikos procesus klasėje. Pagrindinis šios metodikos tikslas – skatinti aktyvų mokymąsi, leidžiantį mokiniams ugdyti kritinį ir analitinį mąstymą.



Pav 53: vaizdo įrašas "Modelo de aula invertida: por qué, cómo y descripción general" šaltinis: YouTube.
nuoroda: [\(3502\) Modelo de aula invertida: por qué, cómo y descripción general - YouTube](#)



Pažiūrėk šį 5-kių minučių vaizdo įrašą ir sužinok apie apverstą klasę!



Žaidybinimas: yra mokymosi technika, perkelianti žaidimų mechanizmus į edukacinę aplinką. Jos tikslas – gerinti akademinius rezultatus, motyvuoti studentus, skatinti mokymąsi, įgalinti tinkamą mokinio savęs pažinimą ir įvertinimą.

GAMIFICATION AND THE CLASSROOM

Gamify your classroom to create an atmosphere of excitement

Why Gamify?

Students are used to playing games

Students are empowered

Builds Motivation

Games, Gamification and Game-based Learning

Games (Entertainment)

Game-based Learning (Learning Objectives)

Gamification (Game Elements)

CLASSROOM EXAMPLES

999 → A

EXPERIENCE POINTS

Grade

Khan Academy

Master

Scavenger Hunts and Mathematics Tournaments

Come up with your own ideas

ELEMENTS OF GAMIFICATION TO INCORPORATE IN ANY LESSON

Motivational Tools and Engagement Factors of Gamification

Goals

Badges

Standings

Competition

Characters

Level UP

Teamwork

3:51 / 4:12 - Classroom Example -

MORE INFO

Subscribe!

Pav 54: vaizdo įrašas "Gamificación en el Aula" šaltinis: YouTube.
nuoroda: [\(3504\) Gamificación en el Aula - YouTube](#)



Žiūrėk šį 4-rių minučių vaizdo įrašą ir sužinok apie žaidybinimą!

Mokymosi centrai: tai savarankišku mokymusi pagrįstas metodas, suteikiantis mokiniams galimybę save realizuoti, gerai jaustis ir didinti savivertę per motyvacinę veiklą. Klasė suskirstyta į mokymosi erdves (taip pat vadinamas stotelėmis). Kiekvienoje stotelėje paskelbtas scenarijus ir mokinys žino, ką daryti. Mokinys pasirenka į kurią stotelę eiti. Kiekvienoje stotelėje gali būti skirtingos medžiagos, pvz., manipuliacinės, refleksijos ir mokymosi medžiagos ir kt. Pagrindinis tikslas yra skatinti mokinių savarankiškumą priimant sprendimus ir patenkinti mokinių įvairovę, atsižvelgiant į jų mokymosi ritmą ir stilių.

Learning Centers - Teaching Strategy

Students explore interests while working self-directed activities

Why Use Centers?

- Cooperative Learning
- Skills Focused
- Fun for Kids
- Individual Pace

How to Use Centers?

- Title
- Prepare students academically
- Set Time
- Assigned Work
- Assessments also
- Learning Styles
- RULES & PROCEDURES
- Materials provided for center

Writing Center, Math Center, Interest Center, Science Center, Reading Center

Pav 55: Vaizdo įrašas "Mokymosi centrai | Mokymo strategija" Šaltinis: YouTube.
Nuoroda: [\(3504\) Learning Centers | Teaching Strategies #8 - YouTube](#)



Žiūrėk šį 3-ijų miučių vaizdo įrašą ir sužinok apie mokymosi centrus!



Klausimai

1. Kas yra SUP turintys mokiniai?

- a) Tie, kuriems mokymosi metu reikia ypatingo dėmesio
- b) tiems, kuriems mokymosi metu reikia ypatingo dėmesio
- c) Tie, kuriems reikia ypatingo dėmesio per visą savo mokyklą arba dalį jos

2 Kuris iš jų yra SUP?

- a) Intelektualiai gabūs
- b) kramtantys gumą pamokų metu
- c) pertraukiantys mokytoją

3. Kas yra vadinamasis „stiminimas“ arba „savistimuliacija“?

- a) Pasikartojantys kūno judesiai
- b) Garsai arba veiksmai, pvz., šviesų įjungimas ir išjungimas, mirksėjimas, mojavimas rankomis ir kt.
- c) Visi aukščiau paminėti

4. Vienas iš patarimų mokytojams yra:

- a) Nekeisti planų ir rutinos paskutinę minutę
- b) Statyti suolus ratu
- c) Neporuokite mokinių

5. Kurie iš šių teiginių yra galimos problemos integruojant SUP mokinius į bendrąjį ugdymą?

- a) Didelis skaičius moinių vienam mokytojui
- b) laiko trūkumas pasiruošimui
- c) abu aukščiau nurodyti

6. Kuris iš šių dalykų yra naudingas skatinant įtraukujį švietimą įvairiose besimokančiųjų gyvenimo srityse

- a) Užtikrinti, kad vaikai pakankamai laiko praleistų fizinei veiklai
- b) Rūpestingesnės ir etiškesnės visuomenės kūrimas
- c) Skatinti sveikos mitybos įpročius tarp vaikų

7. Kas yra projektinis mokymasis?

- a) Mokymasis per žaidimus
- b) Mokymasis stebint ir mėgdžiojant kitus
- c) Mokymasis rengiant galutinį projektą tam tikra tema



8. Kas yra apversta klasė?

- a) Tam tikro mokymosi proceso darbo perkėlimas už klasės ribų
- b) Suolų stumdymas klasėje
- c) kėdžių stumdymas klasėje

9. Kas yra žaidybinimas?

- a) Tai technika, kurią sudaro žaidimas, kurį mokinys nori žaisti.
- b) Tai mokymosi technika, perkianti žaidimų mechaniką į edukacinę aplinką.
- c) Tai mokymosi technika, leidžianti mokiniui parodyti, kuriame žaidime jis/ji yra geriausias.

10. Kokie yra mokymosi centrai?

- a) Klasės nukreipimas į skirtingas mokymosi stoteles
- b) Mokymo perkėlimas į švietimo centrus
- c) Mokymo perkėlimas į kultūros centrus



4. Tėvų vaidmuo ugdant socialinius įgūdžius



4.1 Apibrėžimas



Socializacija – tai procesas, kurio metu žmonės įgyja žinių, vertybių, nuostatų ir elgesio, būtinų efektyviam dalyvavimui visuomenės gyvenime.

Socialiniai įgūdžiai apibrėžiami kaip sąveika tarp asmens, aplinkos ir įrankių, kurie naudojami gyvybiškai svarbiems tarpasmeniniams santykiams inicijuoti ir palaikyti. Šie įgūdžiai apima fizinį vystymąsi, savimone, asmeninę atsakomybę, ekonominę-profesinę veiklą ir akademinį įgūdžius, tarpasmeninį elgesį, į save orientuotą elgesį, akademinį elgesį, bendraamžių priėmimo ir bendravimo įgūdžius (Elliot, 1987).

Vaikų socialiniai įgūdžiai apima:

- play skills – for example, taking turns in games or sharing toys
- žaidimo įgūdžių – pavyzdžiui, žaisti paeiliui žaidimus ar dalintis žaislais
- pokalbio įgūdžiai – pavyzdžiui, pasirinkti, apie ką kalbėti arba kokią kūno kalbą vartoti
- emociniai įgūdžiai – pavyzdžiui, valdyti emocijas ir suprasti, kaip jaučiasi kiti
- problemų sprendimo įgūdžiai – pavyzdžiui, spręsti konfliktus ar priimti sprendimus socialinėse situacijose.

Socialiniai įgūdžiai padeda autistams ir paaugliams žinoti, kaip elgtis įvairiose socialinėse situacijose – nuo pokalbių su seneliais iki žaidimo su draugais mokykloje. Socialiniai įgūdžiai gali padėti jiems susirasti draugų, mokytis iš kitų ir plėtoti hobius bei pomėgius. Šie įgūdžiai taip pat gali padėti palaikyti šeimos santykius ir suteikti jiems priklausymo jausmą. O geri socialiniai įgūdžiai yra svarbūs autistiško vaiko psichinei sveikatai ir bendrai gyvenimo kokybei.

Pagrindiniai socialinių įgūdžių ugdymo principai

Kadangi autizmas turi įtakos daugeliui vaiko funkcionavimo sričių, reikalingas nuolatinis stebėjimas, bendradarbiaujanti įvairių profesijų atstovų komanda, dirbanti su vaiku ir šeima. Didžiausias dėmesys skiriamas socialinių įgūdžių ugdymui, skatinant trūkstamas funkcijas.

Elgesio terapijos metodai

Pagrindiniai struktūrinio mokymo bruožai yra aiški vaizdinė aplinka ir numatoma veiklos struktūra. Jo tikslas – padėti vaikui tapti kuo savarankiškesniam, sumažinti nesaugumo jausmą, nerimą, įtampą, kylančias elgesio problemas. Mažiausias padedančių dirgiklių skaičius yra svarbus, kad vaikas susikoncentruotų ties esminiais numatomos veiklos aspektais. Stengiamasi susikurti ir laikytis įprastų, gerai žinomų rutinų (Lesinskienė, 2000).

Labai svarbi pagalba tėvams, nuolatinis tėvų ir su vaiku dirbančių pedagogų palaikymas bendradarbiavimas, ugdymo įstaigoje ir namuose taikomų metodų vientisumas ir pastovumas. Prieš pradėdant vaiko ugdymą, būtina nuodugniai išstudijuoti jo interesus, gebėjimus, trūkstamus įgūdžius, funkcionavimo lygį įvairiose srityse (Volkmar, Klin, 2004, Lesinskienė, 2000, Lesinskienė, 1998). Taip pat svarbu suprasti, kad nėra universalus požiūris į švietimą ar gydymą autizmo atvejais (Wenar, Kerig, 2006, Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2004).



Pav 56. "Socialinių įgūdžių ugdymas autizmo spektro sutrikimą turintiems" Šaltinis: PBS Kvie
<https://youtu.be/DEqhWMuglTk>



Žiūrėk šį 1 minutės vaizdo įrašą ir sužinok apie autizmo spektro sutrikimo žmonių mokymą socialinių įgūdžių



4.2 Socialiniai sunkumai

Socialinių įgūdžių trūkumas sukelia problemas, pavyzdžiui, užmegzti ir palaikyti socialinius santykius tarp bendraamžių mokykloje ir tarp šeimos narių. Įrodymai



rodo, kad vaikai, sergantys ASS, dažnai patiria patyčias, mažiau draugauja su bendraamžiais, dažnai neturi labai artimos draugystės, jaučiasi vieniši ir atskirti. Nustatyta tiesioginė koreliacija tarp asmens socialinių įgūdžių stokos ir patyčių dažnumo bei sunkumo (Marshall ir kt., 2015).

Specialiųjų pedagogų vaikų darželyje ir pradinėse klasėse stebėjimai parodė, kad vaikai, sergantys ASS, pirmiausia užsiima individualia veikla per pertrauką, retai dalyvauja grupiniuose žaidimuose ir (arba) mažiau bendrauja su paprastai besivystančiais bendraamžiais. Mokslininkai taip pat analizuoja socialinių įgūdžių trūkumo poveikį vaikų, sergančių ASS, psichinei sveikatai. Tyrimai rodo, kad socialinės sąveikos ir bendravimo su kitais kokybė yra tiesiogiai susijusi su vienatvės ir nerimo lygiais (Bauminger&Kasari, 2011; Lasgaard ir kt., 2010), užimtumu, išsilavinimu, nusikalstamumu, priklausomybe nuo medžiagų ir psichinės sveikatos (Jones ir kt., 2015).

Taigi socialiniai įgūdžiai įtakoja didelę ASS sergančių vaikų gyvenimo dalį – nuo savarankiškumo ir prisitaikymo iki santykių su kitais. Socialinių įgūdžių trūkumas lemia prastesnius akademinis rezultatus, santykius su bendraamžiais ir šeimos nariais, prastesnę psichinę sveikatą, problemiškesnį elgesį ir didesnį probleminio elgesio dažnį. Svarbu pabrėžti, kad neigiamos socialinių įgūdžių stokos pasekmės vaikui, sergančiam ASS, išlieka paauglystėje ir pilnametystėje, nepriklausomai nuo asmens intelekto lygio.



4.3 Socialinių įgūdžių trūkumas vaikams turintiems autizmo spektro sutrikimą

Socialinės kompetencijos sunkumai – vienas pagrindinių autizmo spektro bruožų. Socialinės sąveikos sutrikimai yra vienas pagrindinių autizmo spektro sutrikimų požymių, o socialinės sąveikos sutrikimai – viena iš autizmo diagnostikos kriterijų grupių. Autistai mažai reaguoja į kitus, ypač naujus žmones, nesugeba užmegzti santykių, nemoka žaisti vieni, mažai domisi šalia žaidžiančiais vaikais, negali su jais užmegzti kontakto (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2004). , Lord, 1994). Autistams sunku integruoti informaciją iš aplinkos, užmegzti ir palaikyti santykius su kitais, būti ir veikti naujoje aplinkoje (Bellini 14 ir kt., 2007). Jie linkę bendrauti tik su labai ribotu skaičiumi žmonių (1-3 žmonės, prie kurių yra labiausiai prisirišę) Lesinskienė ir kt., 2001). Dažniausiai sutrinka socialiniai įgūdžiai (Bellini ir kt., 2007, Bregman, 2005, Simpson, Otten, 2005, Frith, 2003):

- Nesugebėjimas užmegzti ir palaikyti kontaktą;
- Nesugebėjimas dalyvauti pokalbyje, bendroje veikloje su kitais žmonėmis;
- Nesugebėjimas reaguoti į kito asmens inicijuotą bendravimą;
- Nesugebėjimas išreikšti savo norus (gestais, žodžiais);
- Nesugebėjimas dalintis (daiktais);
- Akių kontakto vengimas;
- Nesugebėjimas sulaukti savo eilės grupinėje veikloje.

Būtent socialinio elgesio sutrikimai išskiria autizmą nuo kitų raidos sutrikimų ir būklių (protinio atsilikimo, kalbos, mokymosi sutrikimų) (Bregman, 2005). Autistiškiems vaikams būdingos trys autizmo socialinių problemų grupės (Edelson, cit. Ivoškuvienė, Balčiūnaite, 2002):

1. **Socialinis atsiribojimas.** Tai žmonių vengimas ir nenoras su jais bendrauti. Bendram socialiniam vengimui būdingas pyktis, atsiribojimas, veiklos nutraukimas;
2. **Socialinis abejingumas.** Pastebima, kai vaikai nesiekia socialinio bendravimo su kitais, jiems neįdomu, socialinio abejingumo vaikai, atrodo, visai nesidomi socialiniais bendravimu visą laiką, kurį galėtų praleisti vieni;
3. **Socialinis nerangumas.** Autistai, kuriems tai būdinga, bando užmegzti ryšius su žmonėmis, tačiau nemoka to tinkamai daryti, nesugeba palaikyti jau užmegztų santykių. Ši problema ypač paplitusi žmonėms, sergantiems Aspergerio sindromu. Dažnai manoma, kad autistai ne tik nemoka, bet ir nenori bendrauti su kitais žmonėmis. Tai gali būti taikoma ne visiems, ypač lengvesnėms autizmo formoms ar Aspergerio sindromui. Dažnai jie norėtų užmegzti santykius, bet neturi reikiamų įgūdžių arba bando užmegzti kontaktą su žmonėmis, bet nesugeba jo palaikyti (Bellini, 2003, Frith, 2003, Ivoškuvienė, Balčiūnaitė, 2002). Autistai gali bandyti



užmegzti kontaktą tiek pat kartų ar daugiau, tačiau šių bandymų kokybė dažnai skiriasi (Lord, 1994). Pavyzdžiui, sveikas vaikas pats paprašytų ar paimtų kokį nors daiktą, o autistiškas vaikas toje pačioje situacijoje gali rodyti į daiktą pirštu arba suaugusiojo ranka, net tada, kai jie gali kalbėti. Taigi, vertinant socialinius įgūdžius, reikia atkreipti dėmesį ne tik į jų kiekį, bet ir į kokybę.



Pav 57. Socialinių įgūdžių paruoštukai autizmu sergantiems mokiniams. *Šaltinis:* S.B Linton book social skills printables workbook for students



4.4 Socialinių įgūdžių ugdymas

Mokymo metodai

Nors susilpnėję socialiniai įgūdžiai yra pagrindinis autizmo spektro sutrikimų požymis, tik nedaugelis vaikų gauna tinkamą socialinių įgūdžių mokymą. Tai didelė problema, nes neugdant socialinių įgūdžių, ilgainiui atsiranda kitų problemų – vaikai ir paaugliai turi mokymosi sunkumų, jiems sunku pritapti prie bendraamžių, jie jaučiasi atstumti, jaučia nerimą, depresijos simptomus ir pan. , sutrikę socialiniai įgūdžiai trukdo užmegzti artimus santykius, o tai veda į socialinę izoliaciją. Bendravimo įgūdžiai yra būtini geram socialiniam, pažintiniam ir emociniam vystymuisi. Taigi, visi vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, turėtų būti mokomi socialinių įgūdžių (Bellini ir kt., 2007). Taip pat vaikai lankytų bendrojo lavinimo mokyklas kartu su kitais vaikais. Tai padėtų lavinti bendravimo įgūdžius, pasiekti kuo geresnį socialinį elgesį. Svarbu tik prisitaikyti prie šių vaikų mokymosi programų ir suteikti jiems tiek paramos, kiek jiems reikia (idealiu atveju kiekvienas autistas, turintis protinį atsilikimą, turėtų turėti asmeninį specialųjį pedagogą) (Bellini ir kt., 2007, Koegel ir kt., 1992). Įvairiose užsienio šalyse, ypač JAV, buvo sukurtos įvairios socialinių įgūdžių ugdymo programos (Buschbacher ir kt. 2004, Barry ir kt. 2003, Bellini 2003, Kamps ir kt. 1992, Koegel ir kt. 1992). Vieni siūlo socialinių įgūdžių lavinimą mokykloje, kiti – už mokyklos ribų. Vieni skirti autistiškų vaikų ugdymui, kiti – aplinkiniams, kurie bendrauja su autistiškais vaikais (šeimos nariai, mokytojai, klasės draugai), mokymui. Autistų vaikų atveju, kadangi šio sutrikimo spektras yra didžiulis, o sutrikimo požymiai pasireiškia labai skirtingai, vaikams skirtų programų efektyvumas skirtingiems žmonėms gali būti labai nevienodas. Prieš pradėdant vykdyti socialinių įgūdžių ugdymo programą, būtina surinkti informaciją apie kuo daugiau ugdymo principų, išanalizuoti konkretų atvejį ir tik tada imtis intervencijų. Tik tada mokymai bus veiksmingi ir padės ne tik efektyviau bendrauti, bet ir sumažins elgesio problemas. Apskritai, svarbiausia, kad autistai nebūtų palikti nuošalyje, kad aplinkiniai galėtų padėti daugiau pastangų bandydami susisiekti su šiais vaikais ir patiems suaugusiems. Jei neturi pakankamai įgūdžių bendrauti, tai aplinkiniai turi padėti jiems bendrauti, įsilieti į veiklą, prisitaikyti įvairiose aplinkose. Tiek autistams, tiek aplinkai vienodai svarbios dalyvaujančių žmonių pastangos. Jei aplinkiniai įsitrauktų į autistų ugdymą, jiems būtų geresnė būklės prognozė, o sumažėjus netinkamam elgesiui, pagerėtų aplinkinių gyvenimo kokybė.



Pav 58. Technologijų įtaka žmonių santykiams. Šaltinis: freepik

Autistiški vaikai neturi pakankamai socialinių įgūdžių, kad galėtų užsiimti savarankišku bendravimu ir veikla su kitais žmonėmis. Be to, net jei vaikas turi tam tikrų socialinių įgūdžių, jis gali sugebėti jį panaudoti vienoje situacijoje, o kitoje – ne. Ypatingai svarbu grupinėje veikloje atkreipti dėmesį į autistiškus vaikus, nes jie jaučiasi labai nesaugūs, kai būna su keliais žmonėmis ir linkę dar labiau užsisklęsti savyje.

Reikia paramos, bendravimo ir skatinimo dalyvauti iš išorės. Galvojant apie edukacines programas, svarbu sutelkti dėmesį ne tik į pačių autistiškų vaikų socialinių įgūdžių ugdymą, bet ir su autistiškais vaikais bendraujančius žmones, tokius kaip mokytojai, tėvai, broliai ir seserys, klasės draugus, mokytis, kaip elgtis su autistais.

Specialistai, dirbantys su autistiškais mokiniais, pastebėjo, kad yra ryšys tarp autistiškų vaikų socialinių įgūdžių ir elgesio problemų. Konkrečiose situacijose santykiai nėra pastovūs, todėl reikėtų stebėti autisto vaiko elgesį ir stengtis pažvelgti į tendencijas, kuriose konkreti elgesio problema gali būti panaudota, o ne socialinis įgūdis, t.y. kokiai bendravimo funkcijai kuri elgesio problema tarnauja. Nustačius probleminį elgesį, jį galima pakeisti teigiamais socialiniais įgūdžiais.

Trečia, rezultatai rodo, kad autistiškų vaikų socialiniai įgūdžiai turi būti lavinami įvairiuose kontekstuose – tiek individualiai bendraujant su vaiku, tiek bendroje veikloje su kitais vaikais. Be to, galima numatyti mokymosi apibendrinimą, t.y. galima tikėtis, kad išmokti socialiniai įgūdžiai persikels į kitas situacijas.

Ketvirta, pastebima tendencija, jog autistiški vaikai vienu metu turi daug sunkumų. Jie dažnai turi socialinių, mąstymo ir dėmesio sunkumų tuo pačiu metu ir elgiasi agresyviai. Tai reiškia, kad profesionalams, dirbantiems su autistiškais vaikais, svarbu atkreipti dėmesį į daugybę galimų problemų, o ne tik į akivaizdžias.



Pav 59. 7 svarbiausi socialiniai įgūdžiai vaikams. Šaltinis : Amigos for Vida Friends for life (non-profit organization) physical education post (2020.03.30)

Norint padėti autistiškiems vaikams sėkmingai bendrauti socialinėje veikloje, pirmiausia reikia iširti, kokius socialinius įgūdžius jie paprastai naudoja ir kokios elgesio problemos pasireiškia tuo pačiu metu, ir ar socialiniai įgūdžiai ir probleminis elgesys yra tarpusavyje susiję. Jei išryškėtų tendencijos, būtų lengviau išanalizuoti konkrečių autistiškų vaikų bendravimo modelius ir elgesio problemas bei parengti tinkamas intervencijas. Lietuvoje autizmu sergančių vaikų socialiniai įgūdžiai ir probleminis elgesys nėra tyrinėti psichologiniu požiūriu, tuo tarpu šios problemos aktualios beveik visiems sutrikimą turintiems vaikams ir yra didelis iššūkis jiems, jų šeimos nariams ir kitiems.

Autistų vaikų ugdymas – labai intensyvus procesas, įtraukiantis tiek specialistą, tiek visus su vaiku dirbančius šeimos narius ar net draugus. Kai kurios terapijos gali būti atliekamos namuose (apmokant tėvus arba vadovaujant specialistui), o kitiems reikia specialios erdvės. Dažnai intervencijos yra viena kitą papildančios, todėl intervencijų derinys taip pat yra įprastas. Nors galutinį žodį renkantis intervenciją ar terapiją turi autizmo spektro sutrikimą turinčio vaiko tėvai, svarbu atsižvelgti ir į vaiko sveikatos specialistų nuomonę, gretutines ligas ir sutrikimus.



Sakoma, kad jei pažįsti vieną autistišką vaiką, žinai tik vieną autistą (nesvarbu, ar auginate dešimt autistų), o dviejų vienodų vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, rasti praktiškai neįmanoma. Vieni gali kalbėti ir mėgdžioti suaugusiuosius, kiti – ne, vieni bando bendrauti, kiti visiškai užsisklendę savo pasaulyje.



Pav 60. 10 dalykų, kuriuos jūsų autistas vaikas norėtų, jog žinotumėte: Šaltinis: Ellen Notbohm book Ten things every child with autism wishes you knew.

Autizmas verčia vaikus suvokti dalykus savitai ir kokybiškai kitaip, pavyzdžiui, tai, kad jų pagrindinė kalba yra vaizdinė, o ne žodinė. „Tiesą sakant, vaikai, kurie dažnai nesugeba susikalbėti žodine kalba, dažnai „įsikiša“ į savo probleminių elgesį: savo kūno judesiais ir veido išraiškomis.

Vaikui pasakai, paaiškini, o jis nesupranta, parodai paveikslą – jis supranta ir suvaidina“, – pasakoja mokytoja.

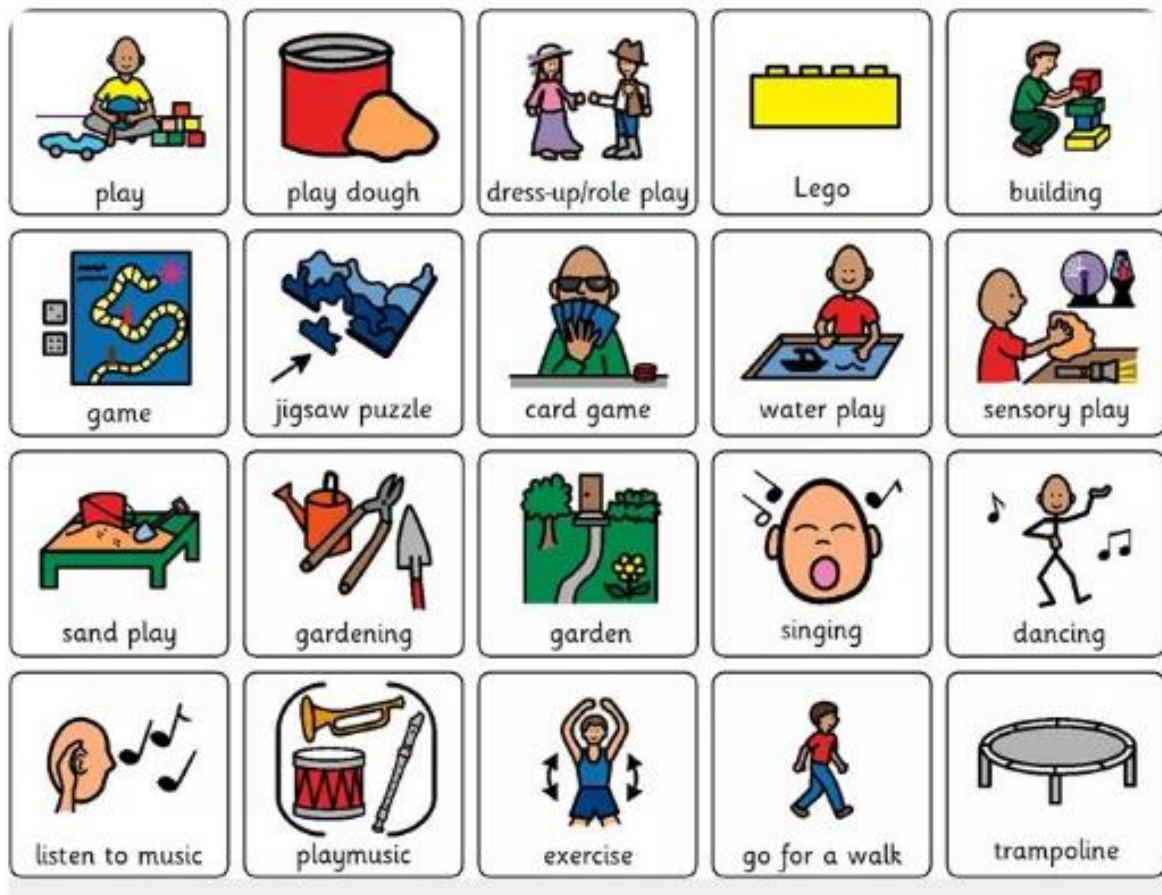
Autistai mokosi kitaip; jų mąstymas yra vaizdingas. „Mąstau vaizdais. Žodžiai man – tarsi antroji kalba.

Ištartus ar užrašytus žodžius paverčiu spalvotais filmais, pridedu prie jų garsų ir žiūriu kaip į vaizdajuostę. Kai kas nors su manimi kalba, aš akimirksniu paverčiu jų žodžius vaizdais. Tai dažnai sunku suprasti kalbinio mąstymo žmonėms“ (ištrauka iš Ellen Notbohm knygos „Ten Things. Every Child with Autism Wishes You Know“).

Naudokite daug vaizdinių priemonių: paveikslėlių, simbolių, nuotraukų, kortelių, daiktų, gestų. Šios priemonės padeda išmokyti vaiką ne tik kalbėti, skaičiuoti ar išreikšti save, bet ir mąstyti bei suprasti, ko iš jo tikimasi. Avėti batus mokomės ne žodžiais, o veiksmais ir judesiais. Vien pasakant žodžiu vaiko neišmokysi – reikia parodyti, padėti. Vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimų, nesupranta visiems vaikams duotų nurodymų – mokytojas ar padėjėjas turi juos konkrečiai parodyti, kai jie artėja. Šiems vaikams sunku mokytis grupėje ir gerai sekasi mokytis individualiai.

Tinkamai parinkta AAC (Augmentatyvioji ir alternatyvioji komunikacija) sistema suteikia šiuos privalumus:

- iš dalies pakeičia žodinį bendravimą, jį papildo;
- padeda suprasti kalbos ir kalbos sunkumų turinčio vaiko poreikius;
- suteikia vaikui kalbos ir bendravimo sutrikimų;
- padeda vaikui, turinčiam kalbos ir bendravimo sunkumų;
- padeda vaikui, turinčiam bendravimo sutrikimų, rišliai reikštis.
- padeda parinkti sakinio struktūrą.



Pav 61. Vizualinis tvarkaraštis autizmu sergantis. Šaltinis: the Kent autistic trust organization

Prieš penkerius metus Lietuvos mokytojai, dirbantys su specialiujų poreikių mokiniais, per mažai žinojo apie augmentacinę ir alternatyviąją komunikaciją ar informacines kompiuterines technologijas. Laimei, laikui bėgant labai skyrėsi specialiujų poreikių mokinių ugdymo turinys, metodai ir priemonės bei ugdymo aplinka. Todėl tiek augmentacinės, tiek alternatyvios komunikacijos ir informacinės kompiuterinės technologijos tapo esmine ugdymo proceso dalimi.

Jie tikisi, kad šis leidimas paskatins pedagogus, tėvus ir visuomenės narius objektyviau vertinti specialiųjų poreikių mokinių gebėjimus ir poreikių vertinimą, suprasti augmentacinių ir alternatyvių komunikacijos bei informacinių kompiuterinių technologijų svarbą ugdymo kokybei.



10 Steps to Washing Your Hands (Short Version) - Hygiene Habits for Kids

Pav 62. "Kaip teisingai plauti rankas?" Šaltinis: Kauno VSB youtube : <https://youtu.be/e4qVjkZZaa8>



Žiūrėk šį 2-jų minučių vaizdo įrašą teisingą rankų plovimo procesą

Lietuvoje pasirinkimas ir prisitaikymas vis dar riboti, tačiau situacija keičiasi. Labai svarbu, ko žmogus nori, atsižvelgiant į jo fizinius, protinius ir kalbinius gebėjimus bei poreikius.

Elektroninės komunikacijos priemonės skiriasi dydžiu, forma ir funkcijomis. Priklausomai nuo laikmenos dydžio, tai yra simbolių lentelės. Vienam instrumentui galima sukurti kelias lenteles. Lentelės kuriamos naudojant vieną AAC simbolių sistemą. Kiekvienas simbolis įgarsinamas žodžiais, atitinkančiais jų reikšmę. Pavyzdžiui, priemone besinaudojančio asmens prašoma elektroninės komunikacijos priemonėse paspausti langelį, pavyzdžiui, frazes: „noriu valgyti“, „noriu gerti“ ir kt.

Tinkama aplinka yra raktas į vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, sėkmę. Struktūrizuotas mokymasis – tai aplinkos ir veiklos struktūra, pateikiama aiškiai, suprantamai ir vaizdžiai. Tiek ugdymo įstaigoje, tiek namuose yra (būtinai!) individuali, vaikui suprantama veiklos schema - vizualinė dienotvarkė, padedanti jam visą laiką



žinoti, ką veiks, kur veiks. dirbs, kiek laiko jis ar ji skirs tam ir kas bus po to. Autistas, neturintis kasdienės rutinos, nuolat patiria stresą, neramus ir agresyvus. Svarbiausia, kad jis ar ji suprastų, ko jūs iš jų norite ar tikėtės. Pažymėkite paveikslėliais, simboliais, kas šiandien laukia. Kai jie žinos, ko tikėtis, jausis daug ramiau.

Mokyklos ir tėvų bendradarbiavimo ypatumai vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą (ASS), ugdymo srityje.

Autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo nuostatos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme ir Švietimo ministro įsakymuose bei kituose Lietuvos Respublikos leidžiamuose teisės aktuose.

Pabrėžtina, kad Lietuvoje skatinamas bendradarbiavimas dėl vaiko gerovės.

Šiuose teisės aktuose pateikiamos nuostatos, pradedant nuo gairių, kurių reikia laikytis dirbant su vaiku, iki būdo, kuriuo specialistai turėtų dirbti kartu.



Pav 63. Vaiko ugdymosi poreikių tenkinimas. Šaltinis: freepik

Taigi ką skatina bendradarbiavimas? Bendradarbiavimą skatina keli veiksniai:

Aktyvus tėvų įsitraukimas, vienybė komandiniame darbe, aktyvus vaiko dalyvavimo skatinimas, pedagogų dėmesys vaikui ir jo problemoms, drąsa kreiptis pagalbos į specialistus, skirtingas tėvų požiūris į vaiko sunkumus, specialistų požiūris į vaiko sunkumus. Įsitraukimas, gerai veikiantis partnerystės tinklas ir atsakingas požiūris į vaiko sunkumus, Tai suartina bendradarbiaujančias šalis prie bendrų tikslų siekimo, tinkamų santykių kūrimo ir partnerystės užtikrinimo. Tik bendra veikla ir abipusis bendradarbiavimas gali duoti norimų rezultatų. Todėl pedagogų, specialistų ir šeimų bendradarbiavimas yra būtinas vaiko gerovei. Vaiko ugdymosi poreikių tenkinimas neįmanomas be specialistų įsikišimo ir bendradarbiavimo. Bendradarbiavimą skatina supratimas ir noras padėti vaikui. Dažnai vaiko negalias pastebi ne tėvai, o mokytojas. Mokytojas kiekvieną rytą dirba su vaiku, perteikdamas žinias ir kompetencijas, bendraudamas su vaiku ir įtraukdamas vaiką į ugdymo procesą. Mokytojas taip pat stebi mokinių raidos pasiekimus ar potencialą ir supranta, kad ne visi mokiniai turi vienodą potencialą. Jei mokytojas supranta, kad vaikas turi negalią, jis gali kreiptis



pagalbos. Tokiu atveju mokytojas kreipiasi pagalbos į savo ugdymo įstaigą ar kitas institucijas. Įvairių specialistų ir kompetentingų mokytojų komisija gali duoti teigiamų rezultatų analizuojant ir vertinant vaiko ugdymosi potencialą ir poreikius (Ugdymo metodinės gairės, 2010).

Mokytojai renka įvairias bendradarbiavimo su tėvais formas: tėvų susirinkimus, tėvų švietimą, išvykas, individualų darbą, šventes, susirašinėjimus, renginius, specialistų konsultacijas. Ugdymo įstaigoje dirbantys mokytojai ir kiti specialistai suburiami į komandą vaiko ugdymosi poreikiams tenkinti. Nėra universalus bendradarbiavimo modelio. Kiekvienos ugdymo įstaigos skirtumai, vaikų poreikiai ir galimybės leidžia sukurti ne vieną bendradarbiavimo modelį ar struktūrą (L.Miltenienė, 2005). Gali būti dvi bendradarbiavimo kryptys: vidinė ir išorinė. Vidinė kryptis apima visus skirtingų specializacijų žmones, dirbančius mokymo įstaigoje, o išorinę – skirtingus specialistus, dirbančius skirtingose įstaigose. Šių specialistų bendradarbiavimas yra efektyviausias būdas užtikrinti vaiko ugdymosi poreikių tenkinimą ateityje, o labiausiai paplitusios specialistų ir vaiko šeimos bendradarbiavimo formos yra: konsultacija ir tiesioginis kontaktas su vaiku. Šio proceso metu specialistai išsamiai paaiškina situaciją ir atsako į tėvų klausimus, kurių gali būti daug ir įvairių. Tėvams teikiama informacija apima: demonstravimą ar detalių paaiškinimą, kokių veiksmų bus imamasi vienu ar kitu momentu, siūlymą tėvams perskaityti informacijos šaltinius, kurie padeda suvokti situaciją. Profesionalai vertinimo metu tėvams pristato ir vertinimo rezultatus, nurodydami vaiko problemą. Tėvams pateikiama su vaiko raida susijusi informacija, suformuluojamos įvairios rekomendacijos, kurios taikomos ne tik ugdymo įstaigoje, bet ir vaiko namuose. Specialistai atkreipia dėmesį, kad norint padėti vaikui būtinas tėvų noras bendradarbiauti, problemos ir jos sprendimo poreikio suvokimas, aktyvus dalyvavimas ugdymo procese, bendri vaiko lūkesčiai. Bendradarbiavimas tarp specialistų grindžiamas modeliu, kuris orientuotas į keitimąsi informacija tarpusavyje, konsultavimąsi, problemos (-ų) aptarimą, vaiko įgūdžių ugdymą ir tęstinumą. Tėvai traktuojami kaip partneriai, konsultantai, globėjai ir rėmėjai. Tėvai dažnai siekia dirbti kartu su specialistais, bandydami padėti, o jų vaikai linkę įveikti sunkumus, todėl svarbu didinti tėvų savarankiškumą ir skatinti tėvų įsitraukimą į sprendimų priėmimą.

Kiekvienas vaikas, turintis autizmo spektro sutrikimą, turi turėti edukacinę programą, kurioje pagrindinis dėmesys būtų skiriamas aplinkos kūrimui, kalbos ugdymui, bendravimo skatinimui, tikslų išsikėlimui ir stebėjimui.



Pav 64. Šeima. Šaltinis: freepik

Pastebėta, kad vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, labai gerai jaučiasi bendraudami su gyvūnais ar dalyvaudami su jais veikloje, o gyvūnai padeda vaikams įveikti autizmo spektro sutrikimo simptomus, pvz. jie geriau išsimiega, tampa ramesni, labiau susikaupę, pradeda bendrauti. Didžiausią įtaką bendradarbiavimo veiksmingumui ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, laikomi turintys pedagogai ir specialieji pedagogai. Trūksta pedagogų, tėvų ir specialiųjų pedagogų bendradarbiavimo tyrimų. Trūksta ir jų požiūrio į bendradarbiavimą tenkinant vaiko ugdymosi poreikius analizės. Didžiausią įtaką bendradarbiavimo efektyvumui ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, turi pedagogai, tėvai, specialistai. Profesionalai svarbūs, bet ir vaiko tėvai. Dažnai mokytojas ir specialistas tėvams paskiria vykdytojų vaidmenį arba vadina tai partneryste.

Tėvai turi būti įtraukti ne tik į ugdymo procesą, bet ir į ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenimą, o jei informacija iš ugdymo įstaigos bus perduota tėvams, norimo bendradarbiavimo nebus, nes tėvai bus tik įsipareigojimų vykdytojai, išsakantys savo prieštaravimus, lūkesčius. Europoje ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose bendradarbiavimas ugdymo procese vertinamas kaip vertybė, ambicija, priemonė tam tikriems tikslams pasiekti.

Abipusis bendradarbiavimas įgalina dalyvius keisti savo įsitikinimus ir nuostatas, skatina dalijimąsi informacija ir naujų žinių įgijimą. Apibendrinant galima pasakyti, kad bendradarbiavimas yra vertybė, kuri laikoma priemone tikslui pasiekti. Vaiko ugdymosi poreikių tenkinimas neįmanomas be specialistų įsikišimo ir bendradarbiavimo, todėl tėvų, pedagogų ir specialistų bendradarbiavimas yra esminis



ir būtinas. Bendravimas yra vienas iš pagrindinių žmogaus gebėjimų ir vertybių, kurį reikia vertinti.

„Kitokio“ vaiko savigarbos augimas

Specialiųjų poreikių vaikai, lankantys bendrojo lavinimo mokyklas ar darželius, susiduria ne tik su nedideliu ratu panašių į save, bet ir su tuo, kas iš tikrųjų yra visuomenė.

Jie gauna reikiamą pagalbą įprastame kontekste. Jie taip pat mato, kad kitam vaikui gali prireikti kitokios pagalbos. Įsivaizduokite vaiką, kuris turi specialiųjų poreikių, bet gali valgyti pats, o darželyje mato kitą vaiką, kuris, kaip ir jis, neturi specialiųjų poreikių, bet nežino, kaip dar valgyti. Ir tada jis (ji) nejaučia, kad su juo (ja) kažkas negerai. Jis/ji pradeda suprasti: „Visi žmonės turi tų specialiųjų poreikių, bet manieji yra šiek tiek didesni ir jiems reikia daugiau pagalbos“. Taip auga vaiko savigarba ir pasitikėjimas savimi. Auga ir jo/jos tėvų pasitikėjimas juo/ja. O tai taip pat reiškia, kad jis/ji įgyja kompetencijų, kurių prireiks vėliau gyvenime.

Nereikia per daug saugoti

Jei specialiųjų poreikių vaikai pradeda lankyti specialiuosius darželius, tėvai kasdien vis labiau įsitikina, kad jiems visada reikės daug ir daug pagalbos. Kalbant apie bendrojo lavinimo grupes ir klases, mokytojai neturi nei laiko, nei galimybių suteikti tiek daug pagalbos, prišokti prie to vieno vaiko, nes yra tiek daug kitų. Ir tada pats vaikas yra priverstas išeiti iš savo komforto zonos ir įgyti gebėjimų, kurių tikriausiai nebūtų įgijęs specialiojoje mokykloje, kad ir kiek pagalbos joje būtų gavęs.

Jei grupėje yra penki vaikai, turintys autizmo spektro sutrikimą, jie tiesiog sėdi ir gyvena patys. O kai vienas iš jų pradėjo mokytis Karalienės Mortos mokykloje, iš pradžių jis tiesiog stebėjo kitus. Tačiau po kelių mėnesių jis atsistojo ir su visais vaikais nuėjo žaisti futbolo. Net jo tėvai negalėjo tuo patikėti! Nuo tos dienos berniukas dalyvauja veikloje. Tai buvo lūžis, kai jis tapo visuomenės dalimi, ko mes visi ir siekiame. Po kelerių metų tai būtų buvę mažiau tikėtina, nes būtų susiformavę neuroniniai ryšiai smegenyse, įgūdžiai ir įpročiai.

Specialiųjų poreikių turintys vaikai turėtų būti kuo anksčiau integruoti į visuomenę. Iš dalies dėl to, kad jauniausi vaikai dar neturi išankstinių nusistatymų. Kartais šeimos nusprendžia neleisti vaiko į bendrojo lavinimo mokyklą, kad apsaugotų jį nuo nemalonių išgyvenimų, skausmo ir patyčių. Taip, iš tiesų gali būti vaikų, iš kurių tyčiojamosi. Tačiau svarbiausia tokioje situacijoje visada yra mokytojas – kaip jis reaguoja, kokių priemonių imasi. Beje, lygiai taip pat gali nutikti ir paprastam vaikui su didele nosimi, kuriam ši savybė tam tikru gyvenimo etapu gali prilygti ypatingam



poreikiui. Tai ne vaikų, o suaugusiųjų problema, jei jie nedirba su vaikais, kai klasėje vyksta patyčios.

„Įprastoje“ mokykloje ne tik „kitoks“ vaikas, bet ir jį ginti linkusi šeima mato, kad kiekvienas žmogus turi savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Galbūt jų autistiškas vaikas pasirodo esąs fantastiškas matematikas, pirmasis klasėje! Ir nuolat už tai giriamas, skatinamas padėti draugams – gal jis tai padarys ir neturėdamas akių kontakto, bet pasiseks. Arba jei daugeliui žmonių sunku atsiminti angliškų žodžius, o draugas autistiškas juos išlukština kaip riešutus – jis kartą juos išgirdo ir tai jam įstrigo visam gyvenimui. Tada kiti vaikai labai skirtingai žiūri į tą žmogų, kuris turi nuostabių savybių. Šeima mato, kad nereikia taip saugoti ir saugoti savo vaiką. Jūs tiesiog turite tai paleisti – tai gali.



4.5 Būdai, kaip padėti autizmu sergančiam vaikui išmokti socialinių įgūdžių

Pedagogai ir tėvai vienodai atsakingi už vaiko auginimą ir paruošimą savarankiškam gyvenimui. Jų bendradarbiavimas itin svarbus ir reikalingas, nes tik dirbdami kartu mokytojai ir tėvai gali pasiekti puikių rezultatų. Geri pedagogų ir tėvų santykiai gali sustiprinti tėvų ir ugdymo įstaigų bendradarbiavimą, o tai labai svarbu siekiant bendrų tikslų.



Sėkmės veiksniai, galintys pagerinti bendradarbiavimą su tėvais, auginančiais vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, yra: pasitikėjimo ugdymo įstaiga ugdymas, pozityvios atmosferos gerinimas, informacijos sklaida, sąžiningas ir pozityvus bendravimas.

10 žingsnių, kaip padėti tėvams, auginantiems ASS sergantį vaiką:

1. Kad ir koks išsekęs būtum, „išsilaisvink“ ir išeik su vaiku į bendruomenę.
2. Kreipkitės patarimo mokykloje, kalbėdami su pedagogais.
3. Prisijunkite prie tėvų savipagalbos grupių.
4. Pasiūlykite savanoriauti ir būti su vaiku klasėje – taip geriau pažinsite savo vaiko poreikius.
5. Reikia atitrūkti nuo namų. Kelių valandų poilsis, aplinka padės pasikeisti, suvokti savo interesus.
6. Išbandykite įvairius vaiko elgesio ir mokymosi gerinimo būdus, atraskite jums priimtinausią ir efektyviausią.
7. Jei matote, kad vaikas turi miego, valgymo ar kitų sveikatos problemų, neignoraukite jų ir kreipkitės pagalbos į specialistus.
8. Pasidalinkite savo patirtimi su šeimos nariais ir draugais. Nebijokite prašyti jų pagalbos.
9. Rūpinkitės ne tik savo vaiku, bet ir savimi.
10. Autizmas yra maratonas, o ne sprintas. Jūs ir jūsų vaikas nusipelnėte būti sveiki ir laimingi.

Tėvų vaidmuo

Tėvai gali išmokyti socialinių įgūdžių, pirmiausia dirbdami su socialinio bendravimo įgūdžiais ir socialiniu bendravimu su savo autistišku vaiku. Tai gali prasidėti išsiaiškinus, kas jiems patinka (pvz., traukiniai, drambLIAI ar planetos), ir užmegzti sąveiką pagal šiuos pomėgius.

Svarbu pažymėti, kad yra keli paslaugų teikėjai, kurie gali dirbti kartu, kad sudarytų planą, susijusį su tikslais, kuriuos jūs ir jūsų vaikas turi pasiekti. Jie gali suteikti pagrindą mokytis socialinių įgūdžių ir pateikti apibrėžimą, kurį tėvai gali naudoti namuose.



Mokymasis saugiai judėti bendruomenėje be suaugusiojo skatina sėkmingą autistiškų vaikų vystymąsi.

Taip yra todėl, kad tai padeda vaikams išsiugdyti svarbius gyvenimo įgūdžius. Tai apima, pvz.:

- sprendimų priėmimas – pavyzdžiui, kur saugiai kirsti kelią;
- problemų sprendimas – pavyzdžiui, ką daryti, jei autobusas vėluoja;
- orientuotis – pavyzdžiui, kaip naudotis žemėlapiu programėle;
- pinigų naudojimas – pavyzdžiui, kada ir kaip kortele už ką nors atsiskaityti;
- bendravimas su žmonėmis bendruomenėje – pavyzdžiui, kam kreiptis pagalbos.

Tai naudinga vaikų pasitikėjimui dabar ir jų nepriklausomybei paauglystėje. Tai taip pat gali būti naudinga vaikų savigarbai ir priklausymo jausmui.

Mokytojai mano, kad priimtinausias ir dažniausiai naudojamos bendradarbiavimo formos įtraukiant tėvus į ugdymo procesą yra: individualūs pokalbiai ir susitikimai, bendri renginiai, festivaliai ir išvykos, kiek rečiau – edukaciniai užsiėmimai ir sambūriai. Mokytojai nurodo tokius bendradarbiavimo su autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų tėvais būdus ir priemones: įvairūs susitikimai, pokalbiai, elektroniniai laišakai, ugdymo pasiekimų vertinimas ir aptarimas. Mokytojų teigimu, bendradarbiavimo su šeima sėkmę lemia šie veiksniai: pasitikėjimo ugdymo įstaiga ugdymas, teigiamos atmosferos ir informacijos sklaidos gerinimas bei nuoširdus ir pozityvus bendravimas.

Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo nuoseklumas:

- Mokytojai ir tėvai bendradarbiauja nuosekliai, o ne epizodiškai.
- Vaikams, sergantiems ASS, nuosekliai palaikoma rutina yra svarbi, o ne atsitiktinė.
- Sakoma, kad kasdienybės nuoseklumas padeda ASS sergantiems vaikams tuo patikėti.
- Nuoseklumas padeda „išlipti“ iš nežinomybės ir baimių.

Mokytojų ir tėvų bendradarbiavimo tęstinumas:

- Leidžia fiksuoti ir plėtoti vaiko, sergančio ASS, mokymosi ir elgesio pasiekimus.
- Sudaro sąlygas efektyvių edukacinių aplinkų, metodų ir jų įgyvendinimo paieškai.
- „Brandina ir puoselėja“ mokytojų ir tėvų santykius.



Bendravimas tarp mokytojų ir tėvų:

- Vaikų, sergančių ASS, galimybės perduoti informaciją iš mokyklos į namus yra ribotos.
- Glaudus bendravimas telefonu, el. paštu ar tiesioginiu ryšiu pagerina bendrą informacijos srautą.
- Vaikai, sergantys ASS
- , negali perduoti savo tėvams informacijos, kurią gavo iš mokytojų, arba perduoti iškraipytą ar abstrakčią žinutę. Realias situacijas galima pateikti kaip pavyzdį.

4.6 Sprendimas



Meeting the special educational needs of a child with autism spectrum disorder is essential for cooperation between parents, teachers and professionals in the educational process. Educators and parents face a variety of cooperation problems, but each of them perceives them differently. Teachers and parents working together to educate children with autism spectrum disorder in an educational institution is a significant and necessary process for the well-being of the child.

Vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas būtinas tėvų, mokytojų ir specialistų bendradarbiavimui ugdymo procese. Pedagogai ir tėvai susiduria su įvairiomis bendradarbiavimo problemomis, tačiau kiekvienas jų suvokia skirtingai. Mokytojų ir tėvų darbas kartu ugdant vaikus, turinčius autizmo spektro sutrikimą, ugdymo įstaigoje yra reikšmingas ir būtinas procesas vaiko gerovei.

Kadangi autizmas yra plačiai paplitęs sutrikimas, vaiko ugdymas apima daugybę sričių. Tėvų elgesys taip pat labai svarbus keičiant vaiko elgesį, pvz.: aktyvus tėvų įsitraukimas identifikuojant ir aptariant vaiko raidos sunkumus. Žinome, kad vaikas gali būti apžiūrimas tik su tėvų sutikimu ir dalyvavimu. Visos rekomendacijos dėl vaiko ugdymo turėtų būti aptartos ir suderintos su tėvais. Aktyvus tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą, jų įsitraukimas ir įsipareigojimas laikytis vieningo ugdymo plano yra esminiai sėkmingo darbo ar terapijos veiksniai.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ASS sergančio vaiko ugdymas yra labai ilgas procesas, reikalaujantis kantrybės, supratimo ir meilės. Šiame procese turi būti aktyvus visų aukščiau paminėtų šalių dalyvavimas. Tik abipusis bendravimas ir bendradarbiavimas gali atnešti teigiamų pokyčių.



Norint pasiekti gerų rezultatų mokymosi procese, pirmiausia reikia visapusiškai įtraukti vaiką į visas veiklas.

Antras žingsnis – pažinti vaiką;

- Į ugdymo procesą turi būti įtrauktos visos bendradarbiaujančios šalys (tėvai, mokytojai, terapeutai ir kt.), įskaitant vaiką;
- Organizuojant vaiko veiklą turi būti sudaryta tinkama (struktūrizuota) aplinka ir veiklos grafikas;
- Reikėtų nustatyti bendrus reikalavimus ir koordinavimo veiksmus tarp skirtingų specialistų ir tėvų;
- Visos bendradarbiaujančios šalys turėtų vengti stresinių situacijų, palaikyti teigiamas emocijas, nuolat skatinti ir teigiamai girti, kad vaikas įsitrauktų;
- Verbalizacijai ir vokalizacijai skatinti labai tinka muzikos ir ritmo pratimai.

4.7 Išvados

1. Vaikai su nepakankamai išvystytais socialiniais įgūdžiais yra labiau linkę į probleminį elgesį, o vaikai, kurių socialiniai įgūdžiai yra geriau išvystyti, rodo mažiau varginančius elgesio modelius. Nepaisant to, ryšį tarp specifinių socialinių įgūdžių ir probleminio elgesio raiškos įvairiose socialinėse situacijose gali įtakoti aplinkos veiksniai.
2. Autistiški vaikai linkę labiau noriai dalyvauti organizuotoje veikloje ir išsakyti savo pageidavimus bendraudami su vienu asmeniu nei bendraujant grupėje.
3. Autizmo vaikai bendraudami su vienu žmogumi ir dalyvaudami grupinėje veikloje linkę išreikšti tą patį probleminį elgesį (agresyvų elgesį su žmonėmis ir daiktais, pykčio priepuolius, savęs žalojimą, savęs stimuliavimą ir stereotipinį elgesį).
4. Autistiški vaikai, palyginti su neautistiškais vaikais, rečiau vykdo nurodymus ir rečiau išreiškia norus individualiai bendraujant ir grupinėje veikloje; taip pat rečiau dalyvauja grupinėje veikloje ir rečiau bando užmegzti kontaktą.
5. Autistiški vaikai, palyginti su neautistiškais vaikais, bendraujant su vienu žmogumi ir dalyvaudami grupinėje veikloje, demonstruoja labiau stereotipinį ir save stimuliuojantį elgesį.
6. Autistus tėvai ir mokytojai suvokia kaip turinčius daugiau mąstymo, dėmesio ir bendrų sunkumų nei neautistai vaikai.
7. Tėvai ir mokytojai vienodai vertina autistiškų ir neautistiškų vaikų socialinius, mąstymo, dėmesio sunkumus, agresyvų elgesį ir bendruosius sunkumus.
8. Autistų vaikų dėmesio sunkumai yra glaudžiai susiję su nurodymų vykdymu ir aktyviu dalyvavimu tam tikroje veikloje: kuo daugiau dėmesio sutrikimų turi, tuo



rečiau vykdo nurodymus ir mažiau aktyviai dalyvauja bendroje veikloje; ir atvirkščiai, kuo mažiau jie turi dėmesio sunkumų, tuo dažniau laikosi nurodymų ir aktyviau dalyvauja bendroje veikloje.

9. Autistų vaikų probleminis elgesys (agresyvus elgesys su žmonėmis ir daiktais, pykčio priepuoliai, savęs žalojimas, savęs stimuliavimas ir stereotipinis elgesys) nėra susijęs su jų socialinėmis kliūtimis, dėmesio ir mąstymo sunkumais ar agresyviu elgesiu.



Klausimai

1) Kas yra socializacija?

- Socializacija – tai procesas, kurio metu žmonės įgyja žinių, vertybių, nuostatų ir elgesio, būtinų efektyviam dalyvavimui visuomenės gyvenime
- Socializacija – tai procesas, kurio metu vyresnio amžiaus žmogus įgyja elgsenos, būtinos efektyviam dalyvavimui visuomenės gyvenime
- Tai yra požiūriai ir elgesys, su kuriais gimėte.

2) Kas yra socialiniai įgūdžiai?

- Socialiniai įgūdžiai apibrėžiami kaip sąveika tarp asmens, aplinkos ir įrankių, kurie naudojami gyvybiškai svarbiems tarpasmeniniams santykiams inicijuoti ir palaikyti.
- Socialiniai įgūdžiai yra įgūdžiai, su kuriais gimėte ir negalite jų išmokti.
- Socialiniai įgūdžiai yra tarp šeimos narių.

3) Koks bendradarbiavimas/santykiai yra svarbiausi auginant vaiką, turintį ASS ar ID?

- Daktaro ir tėvų
- Tėvų ir mokytojų
- Kaimynų ir tėvų

4) Su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria vaikai, turintys ASS?

- Patyčios, draugystės stoka, vieatvė.
- Literatūros trūkumas
- Trūksta filmų

5) Ar manote, kad vaikams turintiems ASS reikalinga rutina?

- Ne, tai nesvarbu
- Tai būtina
- Kartais, tai galėtų padėti

6) Kokie yra alternatyvūs bendravimo būdai?

- AAC komunikacija
- BBC komunikacija
- CNN komunikacija



7) Kuri veikla labiau tinka autistiškiems vaikams?

- a. Organizuota veikla bendraujant su vienu žmogumi
- b. Organizavo veiklą su grupe žmonių
- c. Chaotiška veikla su grupe žmonių

8) Autistiški vaikai labiau linkę:

- a. Sekti instrukcijas
- b. ignoruoti instrukcijas
- c. kurti naujas instrukcijas

9) Autisto vaiko mokymo metodika:

- a. Turėtų būti personalizuota, kas tinka vienam, netiks kitam
- b. Gali būti naudojama žingsnis po žingsnio, nes tinka visiems
- c. Neturėtų būti jokių gairių, kurios gali būti taikomos tolesniam gydymui

10) Kaip autistiškus vaikus vertina tėvai ir mokytojai?

- a. Kaip asmenys, kuriems reikia daugiau laiko mąstymui, reikia daugiau dėmesio ir turi bendrų sunkumų
- b. Kaip asmenys, kurie reaguoja greičiau ir kuriems reikia mažiau dėmesio
- c. Kaip asmenys, kurie daugiau mąsto, turi mažiau socialinių sunkumų ir jiems reikia mažiau dėmesio



Literatūros sąrašas

Adomaitienė, R. (2003). Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo reformos nacionalinės strategijos projektas.

Aidukienė, T., Labinienė, R., (2003). Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymo tendencijų apžvalga tarptautiniame bei Lietuvos švietimo reformos kontekste (1990–2002). Specialiojo ugdymo pagrindai. Šiauliai.

Aksamit, D., Morris, M., Leunberger, J. (1987). Preparation of student services, professionals and faculty for serving learning disabled college students'. *Journal of College Student Personnel*, 28, 53-59.

Allington, R. L., Broikou, K. A. (1988). Development of shared knowledge: A new role for classroom and specialist teachers. *The Reading Teacher*, April 1988, 806–811

Ališauskas, A. (2001). Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčių analizė. Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas: Mokslinės konferencijos Specialiosios pagalbos teikimas bendrojo ugdymo įstaigose" medžiaga, 6–11. Šiauliai.

Ališauskas, A. (2002). Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. Šiauliai.

Ališauskas, A., Gerulaitis, D. (2003). Bendrojo ugdymo klasėje besimokančio specialiųjų ugdymo(si) poreikių vaiko socialinės-psichologinės charakteristikos atskleidimas. Tyrimo ataskaita. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/ATASKAITA-Alisauskas-2003.doc

Ališauskienė, S. (2002). Ankstyvosios reabilitacijos tarnybų veiklos optimizavimas konstruojant bendradarbiavimo su šeima modelį (Daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2002).

Allport, G. W. (1935). Attitudes. In Murchison C. (Ed.). *Handbook of Social Psychology*, 788- 844. Worcester: Clark University Press.

Ambrukaitis, J. (1994). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo pokyčiai ir TEMPUS programa. Specialiųjų poreikių vaikų integracija: patirtis ir perspektyvos. Mokslinio-metodinio seminaro medžiaga, 6–15.

Angela M. Arnold-Saritepe, K. J. (2009). Chapter 12 Generalization and Maintenance.

Arent, K., Kabala, M., Wnuk, M.: Programowanie i konstrukcja kulistego robota społecznego wspomagającego terapie dzieci autystycznych. Ph.D. thesis, Politechnika Wroclawska (2005);



Baer, D. M. (2019). Applied Behaviour Analysis. In Companion Encyclopedia of Psychology (pp. 397-414). Routledge.

Bailey, J. S., & Burch, M. R. (2017). Research methods in applied behavior analysis. Routledge.

Barakova E. I., Gillesen J., Huskens B., and Lourens T., End-user programming architecture facilitates the uptake of robots in social therapies, Robotics and Autonomous Systems, vol. 61, no. 7, pp. 704–713, 2013;

Bauminger, N. ir Kasari, C. (2011). Loneliness and Friendship in High-Functioning Children with Autism. Child Development, 71(12), 447-456. doi:10.1111/1467-8624.00156

Beaumont, R., & Sofronoff, K. (2008). A multi-component social skills intervention for children with Asperger Syndrome: The Junior Detective Training Program. The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49, 743-753

Board, R. R. (n.d.). TECHNIQUES FOR TEACHING GENERALIZATION.

Board, R.R. (n.d.) Techniques for teaching Generalization.

Catty Pratt, L. S. (2020). Applied Behavior Analysis. The Role of Task Analysis and Chaining. Indiana Institute on Disability and Community.

Cabibihan J.-J., Javed H., Ang M., and Aljunied S. M., Why robots? a survey on the roles and benefits of social robots in the therapy of children with autism, International Journal of Social Robotics, vol. 5, no. 4, pp. 593–618, 2013. [Online]. Available: <http://dx.doi.org/10.1007/s12369-013-0202-2>;

Cesarina et al. (2022). Erickson. Tratto da Gioco e interazione sociale nell'autismo:

Chandrasekaran, B. (2020). Development of A Scale to Identify Prompting and Fading Strategies for Individuals with Disability (Doctoral dissertation, ResearchSpace@ Auckland).

Colton M. B., Ricks D. J., Goodrich M. A., Dariush B., Fujimura K., and Fujiki M., Toward therapist-in-the-loop assistive robotics for children with autism and specific language impairment, in AISB New Frontiers in Human-Robot Interaction Symposium, vol. 24. Citeseer, 2009, p. 25;

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). Applied behavior analysis (2nd ed.). Columbus, OH: Merrill Prentice Hall

Cooper, J. O. (2007) Applied behavior analysis (2nd.ed). Upper Saddle River: NJ: Pearson Education Inc.

Degli Espinosa, F., Metko, A., Raimondi, M., Impenna, M., & Scognamiglio, E. (2020). A model of support for families of children with autism living in the COVID-19 lockdown: Lessons from Italy. Behavior Analysis in Practice, 13(3), 550-558.



Diane M. Browder, K. T. (2007). Training Teachers to Follow a Task Analysis to Engage Middle School Students With Moderate and Severe Developmental Disabilities in Grade-Appropriate Literature. *FOCUS ON AUTISM AND OTHER DEVELOPMENTAL DISABILITIES*, 206-219.

Dymond, S., & Roche, B. (2009). A contemporary behavior analysis of anxiety and avoidance. *The Behavior Analyst*, 32(1), 7-27.

Early Start Denver Model. (2022, November 3). Tratto da

Elliott, S. (1987). Children's Social Skills: Assessment and Classification Practices. *Journal of Counseling & Development*, 66(2), 96-99. Internet access: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1987.tb00808.x>

Fein, D., & Dunn, M. A. (2007). *Autism in Your Classroom: A General Educator's Guide to Students with Autism Spectrum Disorders*. Woodbine House. 6510 Bells Mill Road, Bethesda, MD 20817.

Fentress, G. M., & Lerman, D. C. (2012). A comparison of two prompting procedures for teaching basic skills to children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(3), 1083-1090.

Fisher, W. W., Piazza, C. C., & Roane, H. S. (Eds.). (2021). *Handbook of applied behavior analysis*. Guilford Publications.

Foxx, R. M. (2008). Applied behavior analysis treatment of autism: The state of the art. *Child and adolescent psychiatric clinics of North America*, 17(4), 821-834.

FutureWellness. *American Journal of Public Health*, 105, 2283- 2290, internet access: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2015.302630>.

Gordan, M., & Krishanan, I. A. (2014). A review of BF Skinner's 'Reinforcement theory of motivation. *International Journal of Research in Education Methodology*, 5(3), 680-688.

Griffin, C. (2020, November 4). What is a Prompt Hierarchy in Applied Behavioral Analysis? DataFinch Technologies

Hao Karen: Robots that teach autistic kids social skills could help them develop, MIT Technology Review

Internet access <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp>. [visited 2022.10.29]

Internet access <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>. [visited 2022.10.29] AutismSpectrumPrevalenceStatistics.

Ivoškuvienė, R. ir Balčiūnaitė J. (2002). Education of autistic children. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.



Iwata, B. & Smith, R. (2008). Negative Reinforcement. In J. Cooper, T. Heron, & Heward, W. (Eds.), *Applied Behaviour Analysis* (pp. 291-303). New Jersey: Pearson Education.

Jones D. E., Greenberg M., Crowley M., (2015). Early Social-Emotional Functioning and Public Health

Jones, E., ir Carr, E., Feeley, K. (2006). Multiple Effects of Joint Attention Intervention for Children with Autism. *Behaviormodification*, 30. 782-834. doi: 10.1177/0145445506289392.

Kazdin, A. E. (2002). Applied Behavior Analysis. *Encyclopedia of Psychotherapy*, 1, 71-94.

Kregal, P.W. (2008). Pro.ed. Retrieved from poedinc.com:

Leach, D., & Duffy, M. L. (2009). Supporting students with autism spectrum disorders in inclusive settings. *Intervention in School and Clinic*, 45(1), 31-37.

Leaf, J. B., Leaf, R., McEachin, J., Taubman, M., Ala'i-Rosales, S., Ross, R. K., ... & Weiss, M. J. (2016). Applied behavior analysis is a science and, therefore, progressive. *Journal of autism and developmental disorders*, 46(2), 720-731.

McDonnell, J. &. (1988). A comparison of forward and concurrent chaining strategies in teaching. *Research in Developmental Disabilities*, 9(2), 177-194.

McNerney, T.S.: Tangible programming bricks: An approach to making programming accessible to everyone. Ph.D. thesis, Massachusetts Institute of Technology (1999);

Meadan, H., Ostrosky, M. M., Santos, R. M., & Snodgrass, M. R. (2013). How can I help? Prompting procedures to support children's learning. *Young Exceptional Children*, 16(4), 31-39.

Michal Gordon, Edith Ackermann, C.B.: Social robot toolkit: Tangible programming for young children. HRI15 Extended Abstracts (03 2015), Portland, OR, USA

Miltenberger, R. (2008). *Behaviour Modification*. Belmont, CA. Wadsworth Publishing.

Murphy, A. T. (1981). *Special children, special parents: Personal issues with handicapped children*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Nickerson, C. and McLeod, S., 2022. Positive Reinforcement: What Is It and How Does It Work?. [online] [Simplypsychology.org](https://www.simplypsychology.org/positive-reinforcement.html). Available at: <<https://www.simplypsychology.org/positive-reinforcement.html>> [Accessed 13 October 2022].

Pot, E., Monceaux, J., Gelin, R., Maisonnier, B.: Choregraphe: a graphical tool for humanoid robot programming. In: *Robot and Human Interactive Communication, 2009. RO-MAN 2009. The 18th IEEE International Symposium on*. pp. 46–51. IEEE (2009);

Kregal, P. W. (2008). pro.ed. Retrieved from poedinc.com: <https://www.proedinc.com/>



Schorr, B., 2021. Positive Reinforcement and Autism - Hidden Talents ABA. [online] Hidden Talents ABA. Available at: <<https://hiddentalentsaba.com/positive-reinforcement->

autism/#What_Is_the_Importance_of_Positive_Reinforcement_in_Autism> [Accessed 12 October 2022].

Taylor, S. S. (2022). Reinforcement.

Team at Elemetry. (2021, June 1). What Is Prompting Hierarchy in ABA Therapy? The Elemetry Learning Studio. <https://www.elemetry.com/studio/aba-terms/prompting-hierarchy/>

Valk, L.: LEGO MINDSTORMS EV3 Discovery Book: A Beginner's Guide to Building and Programming Robots. No Starch Press (2014);

Visconti, P. M. (2007). Immagini per parlare. Percorsi di comunicazione aumentata alternativa per persone con disturbi autistici (.184).

Wainer, B. I. (2013). Generalization and Maintenance. In P. B. B.A., Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders (pp. 1419-1423). New York: Springer, New York, NY.

Werner, L., Campe, S., Denner, J.: Children learning computer science concepts via alice game-programming. In: Proceedings of the 43rd ACM technical symposium on Computer Science Education. pp. 427–432. ACM (2012);

Wiering, M. A., & Van Otterlo, M. (2012). Reinforcement learning. Adaptation, learning, and optimization, 12(3), 729.

Wolfe, P., & Neisworth, J. T. (2005). Autism and applied behavior analysis. Exceptionality, 13(1), 1-2.

Zubrycki I., Kolesiński M., Granosik G.: A participatory design for enhancing the work environment of therapists of disabled children, proc. 25th IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication (RO-MAN), pp. 781-786, ISSN: 1944-9437, 26-31 Aug. 2016, New York, 2016;

Zubrycki I., Kolesiński M., Granosik G.: Graphical Programming Interface for Enabling Non-technical Professionals to Program Robots and Internet-of-Things Devices, in: I. Rojas et al. (Eds.): IWANN 2017, Part II, LNCS 10306, pp. 620–631, 2017, DOI: 10.1007/978-3-319-59147-6_53;



Videos:

<https://www.youtube.com/watch?v=imkbuKomPXI>

<https://www.youtube.com/watch?v=0OI187lp4VQ>

http://wiki.scratch.mit.edu/wiki/Hardware_That_Can_Connect_to_Scratch

[https://autismspectrumnews.org/using-technology-to-foster-social-interaction/;](https://autismspectrumnews.org/using-technology-to-foster-social-interaction/)

[https://brookfieldsschool.org/curriculum/how-we-teach/reach-relationship-education-for-children/;](https://brookfieldsschool.org/curriculum/how-we-teach/reach-relationship-education-for-children/)

[https://caringhealthcaresc.com/four-ways-communicate-nonverbal-special-needs-child/;](https://caringhealthcaresc.com/four-ways-communicate-nonverbal-special-needs-child/)

[https://www.educatall.com/page/1392/Social-skills-and-children-with-special-needs.html;](https://www.educatall.com/page/1392/Social-skills-and-children-with-special-needs.html)

[https://www.friendshipcircle.org/blog/2013/04/09/five-toys-that-can-help-with-social-development/;](https://www.friendshipcircle.org/blog/2013/04/09/five-toys-that-can-help-with-social-development/)

[https://specialedresource.com/help-your-special-needs-child-improve-social-skills;](https://specialedresource.com/help-your-special-needs-child-improve-social-skills)

[https://www.specialstrong.com/top-10-social-skill-activities-for-autism-to-help-with-sensory-issues-in-children/;](https://www.specialstrong.com/top-10-social-skill-activities-for-autism-to-help-with-sensory-issues-in-children/)

<https://roboterapia.eu/en/index.html>

https://www.youtube.com/watch?v=UVKb_BXEp5U



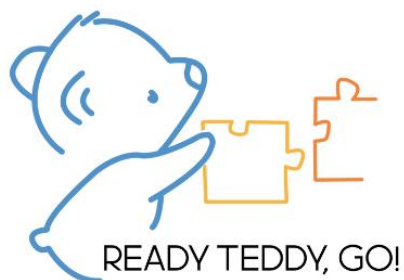
Atsakymai

1 modulis 1.b; 2.a; 3.b; 4.c; 5.c; 6.c; 7.b; 8.d; 9.c; 10.b; 11.b; 12.b; 13.b; 14.b; 15.c

2 modulis 1.a; 2.c; 3.c; 4.b; 5.a; 6.c; 7.b; 8.a; 9.c; 10.b

3 modulis 1.c; 2.a; 3.c; 4.a; 5.c; 6.b; 7.c; 8.a; 9.b; 10.a

4 modulis 1.a; 2.a; 3.b; 4.a; 5.b; 6.a; 7.a; 8.a; 9.a; 10.a



INFORMACIJA APIE PROJEKTĄ

PROJEKTO AKRONIMAS:	RTG
PROJEKTO TITULAS:	READY, TEDDY, GO!
PROJEKTO NUMERIS:	2021-1-PL01-KA220-SCH-000027809
SUBGRAM:	MOKYKLINIS UGDYMAS
TINKLALAPIS.	https://www.readyteddygo.eu



Lodz University
of Technology



ISTITUTO DEI SORDI
DI TORINO



Emphasys
CENTRE

VILNIAUS VILTIS
Sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija



Associació Programes Educatius
OPEN EUROPE

